

I. BÖLÜM

BİR MEZHEBE BAĞLANMANIN LÜZUMUNA DAİR AKLÎ DELİLLER

BİR MEZHEBE BAĞLANMAYI EMREDEN AYETLER

İCTİHAD VE BİR MEZHEBE BAĞLANMAK HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER

SAHABENİN İCTİHADLARI

PEYGAMBER EFENDİMİZİN (ASM) BİR ÂLİME UYMAMIZ HAKKINDAKİ TAVSİYELERİ

MEZHEPLERİN İHTİLAF SEBEPLERİ

KUR'AN VE SÜNNET BİR İKEN, GÖRÜŞLER NİÇİN FARKLI OLUYOR?

AYETLERİN FARKLI ANLAMLARA GELEBİLMESİ SEBEBİYLE OLUŞAN İHTİLAF

HADİSLERİN FARKLI ANLAMLARA GELEBİLMESİ SEBEBİYLE OLUŞAN İHTİLAF

Bir Müslümanın Kur'an'ın getirdiği hükümleri kabul edip, yine Kur'an'ın emrettiği dinimizin temel kaynağı olan sünnet, icma ve kıyası reddederek mezhepleri inkâr etmesi oldukça şaşılacak bir şeydir.

Bütün hak mezhepler dinin temel esaslarında ittifak etmişler, ibadet ve muamelatta farklı içtihatlarda bulunmuşlar ve Müslümanlar da asırlar boyunca bu hak mezheplerden birine tabi olmuşlardır. Hatta 1400 seneden beri gelmiş geçmiş ilim ve irfan sahibi evliyalar, kutuplar, âlimler ve asfiyaların her biri içtihadta heves etmeyerek, bu hak mezheplerden birine bağlanmış, selamet ve saadetlerini o büyük imamların yolunda gitmekte görmüşlerdir. Hal böyle iken bir kısım bedbahtlar, Kur'an'ı kendi görüşleriyle yorumlayıp mezhepleri inkâr etmiş, kendi rey ve düşüncelerini müctehidlerin görüşünden üstün görmüşlerdir.

Gaflet veya ihanetlerinden dolayı şer'î delilleri kabul etmeyip mezhebin zincirinden başlarını çıkararak bu bedbahtlar, maalesef Müslümanların zihinlerini de fazlasıyla karıştırmışlardır.

İşte bu çalışmamızda:

- * **Niçin bir mezhebe tabi olmak gerektiğini,**
- * **Mezheplerin arasındaki ihtilafın sebeplerini,**
- * **İctihadın ne olduğunu,**

- * **Müctehidlerin tabakalarını,**
- * **Ve mezheplerle alakalı pek çok sorunun cevabını bulacaksınız.**

Maksadımız: Müslümanları tehdit eden bu mezhepsizlik hastalığına bir set çekmek, bu hastalıkla yaralanmış gönüllere bir derman ulaştırmak ve bu mezhep imamlarının yolunu terk edip mezhepsizliğe davet eden bedbahtların, ne kadar yanlış bir yolda olduklarını akıl ve vicdan sahiplerine göstermektir. Yardım ve inayet Allah'tandır.

I. BÖLÜM

Bir mezhebe bağlanmanın mutlak gerekli olduğuna ve bunun ilahi bir emir olduğuna ait deliller ile eserimize başlıyoruz. Bu delilleri, “**aklî deliller**” ve “**naklî deliller**” olarak iki başlıkta inceleyeceğiz.

BİR MEZHEBE BAĞLANMANIN LÜZUMUNA DAİR AKLÎ DELİLLER

Cenab-ı Hakk'ın iki farklı ayeti vardır. **Birincisi;** kelimadan gelen Kur'an'daki ayetler. **İkincisi;** kudret sıfatından gelen kâinat kitabı dediğimiz şu âlemde yaratılan ayetlerdir. Bir kuştan, ta yıldızlara kadar ve bir kelebekten tutun ta galaksilere kadar her şey, bu ikinci kitap olan “**kâinat kitabı**”nın birer ayetidir.

Bizler bu ikinci kitap olan kâinattaki ayetleri kendi aklımızla tam manasıyla anlayamamakta ve kâinat kitabını ders verecek muallimlere ihtiyaç duymaktayız. Mesela, gökyüzü sayfasında yazılan güneş, ay, yıldızlar ve galaksiler gibi ayetler için gök bilimcilerine başvuruyor ve merak ettiklerimizi onlardan öğreniyoruz. Yoksa teleskopu elimize alarak incelemeye başlamıyoruz ve zannımızla hükmetmiyoruz.

Ya da denizlerde yazılan balıklar, dalgalar, mercanlar ve diğer ayetler için deniz bilimcilerine başvuruyor ve işin hakikatini onlara soruyoruz. Yoksa hemen bir dalgıç elbisesi alıp, denizlere dalmıyoruz. Ve yeryüzü sayfasında yazılan ayetler için de fizikçilere, coğrafyacılar, doktorlara ve sözün özü o ilmin mütehassısı (uzmanı) olan insanlara başvuruyor ve onların bilgilerine ihtiyaç duyuyoruz.

İşte aynen bunun gibi, birinci kitap olan Kur'an ayetlerini ve hadisleri anlamak için de bu işin mütehassıslarına ve âlimlerine başvurmak zorundayız ve onlara muhtacız. Bu âlimleri rehber yapmadan birinci kitap olan Kur'an'ı anlamaya çalışan kimse ile bilim adamlarını rehber yapmadan ikinci kitap olan kâinatı anlamaya çalışan kişinin durumu aynıdır. İkisi de yanılır ve ikisi de sadece zannıyla hükmeder.

Mesela, astronomi okumamış bir insan güneşi bir elma kadar zannederken, bir astronomi âlimi güneşin dünyadan 1.300.000 defa daha büyük olduğunu bilir.

Yine tıp ilmi okumamış bir insan kana baktığında sadece bir kırmızılık görürken, bir doktor kandaki alyuvarları, akyuvarları ve trombositleri temaşa edebilir.

Yine mühendislik okumayan birisi bir nehre baktığında yalnız su görürken, bir mühendis o nehrin arkasındaki barajı ve ondaki potansiyel elektrik gücünü görebilir.

Yine botanik ilminden haberdar olmayan birisi bir çiçeğe baktığında yalnız zahiri güzelliğini görürken, bir botanikçi o çiçekteki sırları görür ve o çiçek hakkında bir kitap yazabilir.

Misalleri çoğaltmamız mümkündür. Bütün bu misallerin ortak noktası şudur: Bizler Allah Teâlâ'nın kudret kalemiyle, kâinat kitabında yazmış olduğu ayetlerden çok azını anlayabilmekte ve doğru bilgiye ulaşmak için o ilmin uzmanına başvuruyuz.

Acaba kâinat kitabında yazılan ayetleri anlamak için yapmamız gereken; o fennin uzmanına başvurmak işini, niçin birinci kitap olan Kur'an ayetlerini anlamakta yapmayalım ve bunu yapmayı niçin garipseyalim? Asıl garip olan; dünyada en küçük bir işte bile rehber ihtiyacı olan insanın, âlemin en büyük işi olan dini anlamada bir rehber ve muallime ihtiyacı olmadığını zannetmesi değil midir?

“Ben kendi hükmümü kendim çıkarırım, dört mezhep âlimleri de Kur'an ve hadislerden hüküm çıkarmış. Kaynak belli, öyle ise bunu ben de yapabilirim.” diyen kimseye bizde deriz ki; bir eczacı çiçeklerden ilaç yapar. Hal böyle iken *“Bütün ilaçlar çiçeklerden yapılmıştır. Eczaneden almaya ne gerek var.”* diyerek, dağlara tırmanmak herhalde akıl kârı değildir. Evet, ilaçlar çiçeklerden ve bitkilerden yapılmıştır. Ancak o ilacı yapmak için yıllarca kimya okumak ve uzman bir kimyager olmak gerekir. Herhalde kimya ilmini bilmeden dağdan topladığı çiçeklerle ilaç yapmaya çalışan kişi, kendisine zarar vermektense başka bir iş yapmış olmaz.

Aynen bunun gibi, bizler de manevi ilaçlarımız olan Kur'an'ın ve sünnetin hükümlerini, bu işin tabiri caizse eczacıları olan müctehid âlimlerden almak ve onlardan öğrenmek zorundayız. Çünkü bu ilim onlara ihsan edilmiştir. Demek dört mezhebi bir kenara bırakarak kendi bulduğu ile hükmeden kimse, misalimizdeki ilaç yapmak için dağa tırmanan kişiye benzemektedir.

Ya da bu kişi, şu sözü söyleyen kişiye benzer: *“Bütün kanunlar anayasa kitapçığında mevcuttur. Ben bu kitabı baştan sona okudum mu, anayasa profesörü olurum. Artık anayasa profesörlerini dinlemeye ihtiyacım olmaz...”*

Evet, nasıl ki bu söz manasızdır ve anayasa kitapçığını bir defa okumakla anayasa profesörü olunamıyor, aynen bunun gibi, Kur'an'ı da bir defa okumakla müctehid âlim olunamıyor.

Ya da bu kişi, şu sözü söyleyen kimseye benzer ki, *“Ben fizik kanunlarını tek başıma keşfedeceğim. Einstein ve emsallerini taklide ihtiyacım yok. Çünkü onlar da benim gibi bir insandır. Onlar da rakamları kullanmış ve hesap yapmıştır. Ben de aynı rakamları kullanarak, aynı hesapları yapabilir ve sonuçlara ulaşabilirim.”* Bu sözde doğru bölümler vardır. Evet, Einstein da onun gibi bir insandır ve mesleğinde rakamları kullanarak hesaplar yapmıştır. Yanlış olan ise, bu kimsenin kendisini Einstein'ın yerine koyması ve onun kadar yetenekli olduğunu zannetmesidir. Onun kadar yetenekli

olmadığına delil ise, tarihin bir elin parmaklarından fazla Einstein'ları nakletmemesidir. Einstein olmak o kadar kolay olsaydı, herhalde binlerce emsalinin gözükmemesi gerekirdi.

Demek mesele rakamlarda değildir; mesele, o rakamları kullanarak doğru neticelere ulaşmaktadır. Aynen bunun gibi, mesele Kur'an'ın ayetlerini ya da hadisleri okumada değildir. Mesele Kur'an ve yüz binlerce hadisin içinden doğru hükmü çıkarmadadır. İşte bu özel yetenek de İmamAzam, İmam Şafi, İmamMalik, Ahmed ibni Hanbel ve emsallerine verilmiştir.

Evet, bizler de iyi bir fıkıhçı ya da tefsir âlimi olabiliriz; ama asla bir müctehid âlim olamayız. Asla İmamAzam'a ve emsallerine yetişemeyiz. Çünkü Allah onlara farklı bir ihsanda bulunmuştur ki, o asırdan bu asra kadar aynı ihsanın kendisine verildiği bir kimse gözükmemiştir.

Burada şu soru akla gelebilir: “Ben de âlimim. Niçin ictihad yapmayayım?”

Cevaben deriz ki; hakikatin mahiyeti bir olmakla birlikte, fertlerde tarz-ı tahakkuku farklı farklıdır. Mesela, sinek uçar ama kartal gibi değil. Buğday da sümbül verir, ama ağaç gibi değil. Ayna da güneşi gösterir, ama okyanus gibi değil... Aynen bu misaller gibi, ilim hakikatinin de tarz-ı tahakkuku fertlerde farklı farklıdır. İlimin, İmamAzam ve emsallerinde tecellisi ile bu asırdaki bizlerde tecellisi bir olamaz. Evet, ikisi de ilimdir, ama mahiyetleri arasında yerden göğe kadar fark vardır.

Bu, şuna da benzer; ilkokulda matematik okunur, ama oradan mühendis çıkmaz. Çünkü ilkokulda okutulan matematik mühendislik için yeterli değildir. İşte bu asır, o asra kıyasla ilkokuldur. İçinde ilim okunur, âlim çıkar, ama müctehid çıkmaz. Çünkü bu asrın ilkokulu müctehid yetiştirmeye elverişli değildir. Müctehid âlimlerin nasıl emsalsiz bir yeteneğe sahip olduklarını ve onlara yetişmenin asla mümkün olmadığı bahsini, mezhep imamlarının mertebeleri başlığında ele alacağımız için bu bahsi şimdilik kısa kesiyoruz.

Sözün özü: Maddî âlem ve içindeki eşya hakkında doğru bilgi edinmek için nasıl o ilmin mütehassısına başvuruyor ve onun sözüne itimad ediyorsak, aynen bunun gibi dinî konularda da doğru bilgiye ulaşmak için bu ilmin mütehassıslarına başvurmak zorundayız. Bu kişiler de müctehid âlimlerdir.

BİR MEZHEBE BAĞLANMAYI EMREDEN AYETLER

Mezhepsizlerin sıklıkla söyledikleri söz: “*Biz Kur'an'a tabiyiz. Kur'an'da bir mezhebe bağlanma diye bir şey yok. Bu yüzden de hiçbir mezhep imamına uymayız.*” sözüdür. Aslında bu sözleri, onların Kur'an'ı anlayamadıklarına bir delildir. Zira Kur'an'da bir mezhebe bağlanmayı emreden birçok ayetler vardır. Şimdi bu ayetlerden bir kısmının izahına geçiyoruz ki, onların mezkûr sözlerinin ne derece batıl ve hurafe olduğu anlaşılsın.

BİRİNCİ AYET

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygambere itaat edin ve sizden olan ulü'l-emre itaat edin. Eğer Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah ve Resulüne götürün. Bu daha iyidir ve sonuç bakımından da daha güzeldir.” (Nisa, 4/59)

Ayette geçen **“ulü'l-emr”** tabirinden maksat; âlimlerdir. Bu mana, Kur'an'ı en iyi anlayan **İbn-i Abbas, Cabir İbni Abdullah, İmam Mücahid, İmam Hasan, İmam Ata** ve birçok âlim tarafından rivayet edilmiştir.

İmam Kurtubi, tefsirinde **İmam Malik**'in de aynı görüşte olduğunu nakleder.

İmam Dahhak'a göre de ulü'l-emr; dini en iyi bilen fıkıh âlimleridir.

Celalettin Suyuti gibi 200.000 hadisi ezberlemiş büyük bir âlim **“İtkan”** adlı eserinde ulü'l-emrin din ve fıkıh âlimleri olduğunu bildirmiştir.

Şimdi Kur'an'ı en iyi anlayan ismini saydığımız ve sayamadığımız yüzlerce âlim, ayette **“kendisine itaat emredilen”** ulü'l-emrin din âlimleri olduğunda hususunda ittifak etmişlerdir. Onların bu ittifakına karşı mezhebi inkâr edenlerin sözü, gök gürültüsüne karşı sivrisineğin vızıltısı gibi sönük kalmaz mı?

Hem bir kaidedir ki;

“Bir meselede, ihtilaf edilen bir hususta, o fen ve sanatın dâhilerinin sözü geçer. O fenden ve sanattan olmayan birisi ne kadar da dahi olsa sözüne itibar edilmez.”

Mesela, küçük bir hastalığın keşfinde büyük bir mühendisin sözüne bakılmaz. Tıp konusunda söz doktorlarıdır ve basit bir doktorun sözü, bu fenden olmayan büyük bir dâhinin sözünü tercih edilir. Hal böyleyken İbn Abbas gibi, İbn Abdullah, İmam Malik gibi binlerin ittifak ettiği bir meseleyi hangi kuvvet çürütebilir ve hangi mezhepsizin sözü onların sözünü hükümden düşürebilir. Madem meselemiz dindir ve Kur'an'dır. Elbette bu meseledeki söz hakkı Peygamberimiz (asm)'in de övgüsüne mazhar olan bu âlimlerindir.

Ayette geçen ulü'l-emrin âlimler olduğuna bir başka delil de şudur: Allah Teâlâ bu ayet-i kerimede ulü'l-emre itaati katiyetle emretmiştir. Allah Teâlâ'nın bu şekilde katiyetle itaati emrettiği kişinin mutlaka hatadan masum olması gerekmektedir. Çünkü hatasız olmazsa, emir mutlak olduğu için Allah'ın ona hata halinde de uyulmasını emretmiş olması icap eder ki, bu mümkün değildir. Demek Allah'ın itaati emrettiği kişinin kesinlikle hatadan masum olması gerekir. Bu masum şahsiyet ise ya bu ümmetin fertleridir ya da ümmetin bir topluluğudur. Ümmetin fertleri olması mümkün değildir. Zira ümmet fertlerinin hatasız olması düşünülemeyeceği gibi, ümmetin böyle ender

kimseleri bulup onlardan dini öğrenmeleri de mümkün değildir ve ümmetin bu konudaki acziyeti aşikârdır. Dolayısıyla ayet-i celilede geçen ulü'l-emrin bir topluluk olması gerekmektedir ki, bu da ümmet içerisinde fetva verme yetkisine sahip olan müctehid âlimler topluluğudur. Zira fertler hata yapsa da, İslam âlimleri hata üzerinde toplanmaz. İşte bu mütalaa neticesinde de ayette geçen ulü'l-emrin âlimler topluluğu olduğu sonucuna varılır.

Ayrıca âlimlere “**ulü'l-emr**” denileceğine şu ayette ispat eder:

“Müminlerin hepsinin birden topyekün savaşa katılmaları uygun değildir. Her kabileden bir kısım insanlar din ilimlerinde derinleşmeli ve kabileleri savaştan dönüp gelince onları uyarmalıdır ki, böylece Allah'ın azabından sakınırlar.” (Tevbe, 9/122)

İşte bu ayet-i celilede âlimlerin korkutmasıyla diğerlerinin sakınmasını gerektiği belirtilmiş ve korkutulanlara âlimlerin sözünü kabul etmeleri vacip kılınmıştır. Bu itibarla âlimlerin ulü'l-emr ismini almaları çok isabetlidir.

Netice olarak diyebiliriz ki; mezkûr ayette Allah ve Resülü ile birlikte ulü'l-emre de itaat edilmesi emredilmiştir. Burada kastedilen ulü'l-emr; bu ümmetin müctehid âlimleridir. Zira:

1. İbn-i Abbas gibi bir âlim, Celalettin Suyuti gibi 200.000 hadisi ezberlemiş bir muhakkik ve bunlar gibi yüzlercesi ve binlercesi ulü'l-emrin âlimler olduğunda ittifak etmişlerdir ki, bunların sözü yanında başkalarının sözünün hiçbir kıymeti yoktur.
2. Kendisine itaat emredilen ulü'l-emrin mutlak manada masum olması lazımdır ki, her konuda kendisine itaat edilebilsin. Masum olmaması halinde, günahta da itaatın olması gerekir ki, bu caiz değildir. Hâlbuki peygamberler hariç hiçbir fert mutlak manada hatadan masum değildir. O halde burada kendisine itaat emredilen ulü'l-emr, fert değil, bir cemaat olmalıdır. Zira fert hata yapsa da cemaat bir hatada ittifak etmez. Bu cemaat ise âlimlerden başkası olamaz. Zira sultan ve kumandanların böyle bir cemaati oluşturması mümkün değildir. Netice itibarıyla âlimlerin ittifak ettiği bir konuda onlara itaat, ayetin emriyle lazımdır. Onlar ise bir mezhebe bağlanma konusunda ittifak etmişlerdir.
3. Ulü'l-emrin âlimler olduğuna, onların insanlar üzerinde emir ve komuta yetkisi olmadığı için itiraz edilirse, deriz ki, daha önce manasını verdiğimiz Tevbe suresi 122. ayette, âlimlerin korkutmasıyla diğerlerinin sakınmasının vacip olduğu bildirilmiş, hatta sırf âlimler korkutma vazifesi yapabilsin diye, onların savaşa çıkmaması gerektiği açıklanmıştır. **Madem âlimlerin bir vazifesi;** Allah'ın azabıyla korkutmaktır ve korkutulanlara ulemanın sözünü dinlemek vaciptir, o halde elbette âlimlere ulü'l-emr ismi kullanılabilir ve kullanılmıştır.

İKİNCİ AYET

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygambere itaat edin ve sizden olan ulü'l-emre itaat edin. Eğer Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah ve Resulüne götürün. Bu daha iyidir ve sonuç bakımından da daha güzeldir.”(Nisa, 4/59)

Bir mezhebe bağlanmanın şart olduğuna dair bu **2. Delil** de, bir önceki ayetin devamına bakacağız. Ayetin devamında **“herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah ve Resulüne götürün.”** buyrulmuştur. Bu kavli-şerif, kıyasın hak ve şer’î bir delil olduğuna hüccettir. Şöyle ki; ayet-i kerimede, kendisinde ihtilafa düşülen bir meselenin Allah’a ve Resulüne götürülmesi emredilmiştir. Bir meselede ihtilafa düşmek için ise, o meselenin Kur’an’da ve hadislerde açıkça geçmemesi gerekmektedir. Zira kendisinde ihtilafa düşülen mesele Kur’an’da ve hadislerde açıkça beyan edilseydi, zaten onun hakkında çekişmeye gerek kalmazdı. İşte böyle bir meselenin halli için takip edilecek yol, ayetin emriyle onu Allah’a ve Resulüne götürmek, yani Kur’an ve hadislerde hükmü açıkça bildirilmiş meselelere kıyas ederek hükmü çıkarmaktır.

Demek bu ayet ichtihadı emretmiştir ki bu, hükmü açıkça belirtilenlerin arasından, hükmü belirtilmemiş olan bir meselenin emsalinin arayıp bularak, onları birbirine benzetip kıyas ederek hükmü ortaya koymaktır.

Şimdi sorumuz şu: *Madem kıyas, şeriatın bir delilidir ve kıyas ile hükmü bulunacak meseleler çoktur. Acaba bu kıyası kim yapacaktır?*

- *Bir milyon hadisi ezberlemiş Ahmed İbn Hanbeller mi? Yoksa ezberinde yüz iki yüz hadis olmayan mezhepsizler mi?*
- *Ya da bir haftada Kur’an’ın tamamını ezberleyen İmam Muhammed ve dört yaşında hafız olan Said İbn Uyeyneler mi? Yoksa Kur’an’ı sadece mealinden okuyup kendini âlim zanneden cahiller mi?*
- *Ya da İmam Şafi’nin beyanına göre, bütün fıkıhçıların babası hükmünde olan İmamAzamlar mı? Yoksa fıkıh usulü ve kaidelerinden habersiz olarak sadece zannıyla hükmeden cahil cesurlar mı?*

Hangisi kıyas edecek?

Bizler bir mezhebe bağlı olarak, *“Bu işin erbabı ve üstadı olan mezhep imamları kıyas edecek.”* derken, mezhepsizler *“Biz de kıyas ederiz.”* demektedirler. Hâlbuki kıyas edebilmek için, kıyas edilecek Kur’an ve hadisi çok iyi bilmek gerekmektedir. Mezhep imamlarının her biri beş yüz binden fazla hadisi, râvileri ile birlikte ezbere bilen dâhi zatlardı.

- Bu zamanda kendisini onlara kıyas edenlerin hıfzında acaba kaç hadis var?
- Kaç hadis râvisini tanıyorlar?
- Hadislerin cerh ve ta'dillerine, nâsîh ve mensuhlarına, tarik-i vürudlarına vakıf mıdır?
- Yine bunlar, mezhep imamlarının son derece vakıf olduğu, Kur'an-ı Kerim'in şer'î ve lugavi manaları ve bunların kısımları olan *hass*, *âmm*, *müşterek*, *sarih*, *kinaye*, *nass*, *hafî*, *müşkil*, *müşteşabih*, *dall-i bi'l-ibare*, *dall-i bi'l-iktiza*, *dall-i bi'l-işare*, *nâsîh*, *mensur* vesaire aksam ve manalar, bunlarda meleke halinde midir?
- Boş verin meleke halinde olmasını, onlar bu saydıklarımızın manalarını biliyorlar mı?

Hâl böyleyken, hangi cesaretle ictihada kalkıyorlar? Allah'ın razı olmadığı bir hükmü vermekten korkmuyorlar mı? Çıkardıkları hükmün hadislere zıt olmasından ve Peygamberimiz (asm)'e muhalefet etmiş olmaktan endişe edip titremiyorlar mı? Herhalde cesaretlerini cehaletlerinden alıyorlar.

Allah böyle cahil olmaktan ve böyle cahillerin peşine takılmaktan bizleri muhafaza eylesin...

ÜÇÜNCÜ AYET

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَدَّاعُوا بِهِ وَّلَوْ رَدُّهُ إِلَى الرَّسُولِ وَالْأُولَى الْأَمْرُ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْ لَا فَضَّلَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتَهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا

“Kendilerine güven veya korku hususunda bir haber geldiğinde, onu hemen yayıverirler. Hâlbuki onu peygambere ve kendilerinden olan ulü'l-emre götürselerdi, onlardan sonuç çıkarmaya gücü yetenler, elbette onu bilirlerdi. Allah'ın üzerinizdeki lütfu ve rahmeti olmasaydı, pek azınız hariç, şeytana uyardınız.” (Nisa, 4/83)

Ayetin mealinde **“sonuç çıkarmaya gücü yetenler”** olarak mana verdiğimiz **“istinbat”** kelimesi, ayette geçen ve kendisine müracaat edilmesi emredilen **“ulü'l-emrin”** müctehid âlimler olduğuna delalet etmektedir. Şöyle ki; **“istinbat”** lafzının aslı, **“nebt”** tir ki, nebt; kuyudan ilk çıkan suyun ismidir. Bir fıkıh âliminin ictihad yaparak hadis ve ayetlerden hüküm çıkarması, zorluğu ve güçlüğü bakımından kuyudan su çıkarmaya benzetildiği için **“istinbat”** diye isimlendirilmiştir. İşte **“Onlardan istinbat edenler elbette onu bilirlerdi”** ayet-i celilesindeki “onlar” zamiri, ulü'l-emre râcidir ve ictihada delildir. Demek bu ayetin ifadesiyle istinbat ulü'l-emrin sıfatıdır ve Allah ulü'l-emre müracaat edilmesini emretmiştir.

Bu ayette geçen emrin götürüleceği kişiler yani ulü'l-emr; Fahreddin-i Râzi gibi bir allameye göre de ilim ve ictihad sahibi âlimlerdir. Aynı manayı asrımızın en büyük

fıkıhçılardan İbni Abidin Hazretleri de nakletmiş ve görüşüne Hz. Aynî'yi de delil yapmıştır. Hazin tefsirinde de ulü'l-emrin ictihad yeteneği olan allameler olduğu bildirilmiştir. Ve daha yüzlerce âlim, ayette geçen istinbat vasfı olan ulü'l-emrin müctehid âlimler olduğunu bildirmişlerdir.

Fahreddin-i Râzi Hazretleri; **“Bu ayet dört şeye delalet etmektedir”** der ve şöyle sıralar:

1. Hükmü açıkça belirtilmeyen meselelerde istinbat ve ictihad yapılması gerektiğine,
2. İstinbatın yani ictihadın şer'î bir delil olduğuna,
3. Resulullah (asm)'ın istinbatla görevli olduğuna,
4. Müctehid olmayan avamın *-yani bizlerin-* fikhî hükümlerde müctehid âlimleri taklitlerinin vacip oluşuna delalet etmektedir. Zira ayette meselelerin hükümlerine vakıf olmayanların ehl-i istinbata yani müctehid âlimlere başvurmaları gereği beyan edilmektedir.

O halde netice olarak diyebiliriz ki:

1. Ayette **“ulü'l-emr”** tabiri geçmekte ve ulü'l-emre müracaat emredilmektedir. Ulü'l-emrin âlimler olduğu mütalaasını 1. ayette yaptığımızdan burada tekrarına ihtiyaç görmüyoruz.
2. Fahreddin Râzi, İbni Abidin ve Aynî emsali yüzlerce âlim, ayetteki ulü'l-emrin ictihad sahibi âlimler olduğunu bildirmiş ve bu konuda ittifak etmişlerdir. *“Bir meselede, ihtilaf edilen bir hususta, o fen ve sanatın dâhilerinin sözü geçer. O fenden ve sanattan olmayan birisi ne kadar da dâhi olsa sözüne itibar edilmez”* kaidesince, bu âlimlerden birisinin görüşü bile, Kur'an ve hadis ilmüne vakıf olmayan yüzlercesinin görüşünü hükümden düşürmeye yeterken, nerede kaldı ki, bu zatların ittifak ettiği bir meseleye muhalefet edilebilsin ve onların ittifakına karşı çıkılabilsin!
3. Ayette geçen **“istinbat”** kelimesi, ulü'l-emrin âlimler olduğu görüşünü desteklemektedir. Çünkü istinbat; Kur'an ve sünnetten hüküm çıkarma işidir ki, bu da ulü'l-emre yani ictihad sahibi âlimlere mahsustur.
4. İstinbat ehli olmayan bizlerin, istinbat ehline uymamız ayette emredilmiştir.

Bütün bu izahlardan sonra mezhepsizliği tercih ederek; **“Ben de istinbat ehliyim”** diyene biz de deriz ki:

- Hıfzında kaç hadis var?
- Bu hadisleri kimlerden öğrendin?

- Senedlerindeki râvilerden kaçını tanıyorsun?
- Hadislerin cerh ve ta'dillerine, nâsîh ve mensuhlarına, tarik-i vürudlarına vakıf mısın?
- Ve en önemlisi; hadis hafızı olarak 100.000 hadisi, senedleriyle birlikte ezbere bilen zatların, İmam Gazalilerin, İmam Rabbanilerin, İmam Serahsilerin, Celalettin-i Suyutilerin cesaret edemediği istinbat ve icihad işine hangi cesaretle soyunuyorsun?

DÖRDÜNCÜ AYET

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصَلِّهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

“Kim kendisine doğru yol besbelli olduktan sonra Peygamber'e karşı çıkar, müminlerin yolundan başkasına uyup giderse, onu döndüğü yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir gidiş yeridir.” (Nisa, 4/115)

İmam Şafi Hazretleri, icmanın (*İslam âlimlerinin bir mesele hakkındaki ittifaklarının*) şeriatta bir delil olduğuna ve hakkında icma olan bir hükme muhalefet etmenin haram olduğuna, bu ayet-i kerimeyi delil göstermiştir. Olayın detayını İmam Mûzenî Hazretleri şöyle nakleder:

Bir gün İmam Şafi'nin yanında bulunuyordum. Üzerinde yün elbise, elinde asası olan bir zat onun yanına geldi. İmam Şafi Hazretleri duvara yaslanır bir vaziyette iken, o zatın heybetinden doğruldu ve elbiselerini düzeltilti. O zat kendisine:

“Allah Teâlâ'nın dininde en büyük delil hangisidir?” diye sordu.

İmam Şafi bu soruya: **“Kitabıdır.”** diye cevap verdi.

Bunun üzerine o zat: **“Sonra hangisidir?”** dedi.

İmam Şafi de: **“Resulullah'ın sünnetidir.”** buyurdu.

O zat tekrar: **“Daha sonra hangisidir?”** diye sorunca, İmam Şafi:

“Ümmetin âlimlerinin bir hükümde ittifakı, yani icmadır.” dedi.

O zat: **“Bu sonuncusunu nereden buldun? İcmanın Allah'ın kitabında yeri var mıdır?”** deyince, İmam Şafi, bir mezhebe bağlanmanın şart olduğuna dair gösterdiğimiz bu ayeti okudu:

“Kim kendisine doğru yol besbelli olduktan sonra Peygamber'e karşı çıkar, müminlerin yolundan başkasına uyup giderse, onu döndüğü yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir gidiş yeridir.” (Nisa, 4/115)

İmam Şafi Hazretleri, bu ayetin nasıl icmaya delil olduğunu şöyle izah etti: Bu ayet-i kerimenin beyanıyla “**müminlerin yolundan başka bir yola uymak**” yasaktır ve haramdır. O halde müminlerin yoluna uymakta vacip olmalıdır.

Hem Cenab-ı Hak, bu ayet-i kerimesiyle müminleri iki şeyle tehdit etmiştir:

1. Allah’ın Resulüne muhalefet etmek,
2. Müminlerin yolundan başka bir yola uymak.

Hâlbuki sadece peygambere muhalefet etmenin de böyle bir tehdidi gerektirdiği kat’i delillerle sabittir. Dolayısıyla, “**müminlerin yolundan başka bir yola uymak**” tek başına tehdidi gerektirmemiş olsaydı, o zaman bu, tehditte herhangi bir tesiri olmayan şeyin, bu tehdidi tek başına gerektiren bir şeye lüzumsuz olarak ilave edilmiş olması demek olurdu ki, böyle bir şey caiz değildir ve belagat ilmine zıttır. Hâlbuki Kur’an, belagat yani söz söyleme sanatında zirvededir.

O halde, hem peygambere muhalefet etmenin, hem de “**müminlerin yolundan başka bir yola uymanın**” tek başlarına tehdit sebebi olduğu meydana çıkmış olur. Bununla da, **hakkında ittifak edilmiş bir hükme yani icmaya muhalefet etmenin haram olduğu ve icmaya uymanın vacip olduğu sabit olur.**

Zira “**müminlerin yoluna uymamak**” ifadesi, “**müminlerin yolundan başka bir yola uymak**” demek olur ki, müminlerin yolundan başka bir yola uymak haram olunca, müminlerin yoluna uymamanın da haram olması gerekmektedir. Müminlerin yoluna uymamak haram olunca da, müminlerin yoluna yani icmaya uymak vacip olur. Çünkü bu iki zıt tarafın dışına çıkılmaz.

Madem bu ayet, icmanın şer’î bir delil olduğuna ve İslam âlimlerinin ittifak ettiği bir meselede onlara muhalefet edilemeyeceğine aşikâr bir şekilde delildir. O halde mezhepsizlik haramdır. Çünkü İslam âlimleri, müctehid olmayan Müslümanların bir mezhebe bağlanması gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. Bu meselede âlimler arasında en küçük bir ihtilaf yoktur. Hiçbir Ehl-i sünnet âlimi mezhepsizliği ders vermemiş, hatta İmam Gazali’den tutun, İmam Rabbanilere; “imamların güneşi” lakabıyla meşhur İmam Serahsi’den tutun, İmam Kurtubilere kadar, asırlarını güneş gibi aydınlatan âlimler dahi fikhî meselelerde biz mezhep imamının peşinden gitmiş ve onu taklit etmişlerdir.

Elhasıl: Tefsirini yaptığımız ayet-i celile, bizleri iki şeyden menetmekte ve tehdit etmektedir.

1. Peygamberimiz (asm)’e muhalefet etmek,
2. Müminlerin yolundan başka bir yola tabi olmak.

Madem bir mezhebe tabi olmak müminlerin yoludur ve mezhepsizlik, müminlerin yolundan başka bir yoldur, o halde müminlerin yolu olan bir mezhebe bağlanmak vacip olup, mezhepsizlik haramdır.

O halde mezhepsizler, kendi mezhepsizliklerini doğru gösterebilmek için şu iki şeyden birini yapmak zorundadır;

1. İcmanın delil olmadığını ispat etmeleri gerekir. Zira ispat edemezlerse, icmayı şer'î bir delil olarak kabul etmek zorunda kalırlar. Bir mezhebe bağlanmak hakkında da İslam âlimlerinin icması olduğunu göre, icmayı kabul etmek, aynı zamanda; bir mezhebe bağlanmayı kabul etmek demektir. Bu da, mezhepsizliğin icmaya muhalefet olduğundan dolayı caiz olmadığı neticesini verir.

Bunu yapmaları, yani icmanın şer'î bir delil olduğunu inkâr etmeleri ise mümkün değildir. Zira tefsirini yaptığımız ayetin, Kur'an'da icmanın delil olduğunu bildiren diğer ayetlerin ve bu konudaki hadislerin delaletiyle, icmaya uymak vaciptir ve kimse ayet ve hadislerin beyanını çürütemez.

2. İcmanın delil olduğunu çürütemezlerse ki, çürütemezler, o halde mezhepsizliğin hakkında da bir icmanın olduğunu göstermek zorundadırlar. Zira bunu da yapamazlarsa, icmaya muhalefet ettiklerini kabul etmek zorunda kalacaklardır.

Bunu yapmaları da mümkün değildir. Zira on dört asır boyunca İslam âlimleri ve Ehl-i sünnet uleması, mezhepsizliğin haram olduğu konusunda ittifak ederek büyük bir icmayı oluşturmuştur.

O halde mezhepsizliğin ve mezhepsizlerin yolu kapanmıştır. Kim bu ayetin beyanını işitir, icmanın vacip olduğunu öğrenir ve icmadan kendi görüşüne delil getiremeyerek, bile bile icmaya muhalefet ederse, işte onlar ayetteki tehdide muhataptırlar ve mezhepsizler bu tehdidin birinci safta muhataplarıdır.

BEŞİNCİ AYET

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

“Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten nehyedersiniz ve Allah'a inanırsınız.” (Al-i İmran, 3/110)

Bu ayet-i celile, bu ümmetin bir vasfı olan; *“iyiliği emretmesi ve kötülüğü nehyetmesi”*ni beyanla, mezhepsizliğin haram ve bir mezhebe bağlanmanın vacip olduğunu ispat etmektedir. **Şöyle ki:**

- Madem bu ümmet ve bu ümmetin âlimleri, Allah tarafından, iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmekle vasedilmiştir. O halde, ittifakla emrettikleri şeyin; iyilik, ve nehyettikleri şeyin de; kötülük olması gerekmektedir. Aksi olamaz. Yani iyiliği men edip, kötülüğü emredemezler. Zira bu, Kur'an'ın mezkûr beyanına muhalif olur ki, bu mümkün değildir.
- Ve madem bu ümmetin âlimlerinin emrettiği şey; hayır, ve nehyettiği şey; kötüdür, o halde, elbette mezhepsizlik haram ve bir mezhebe bağlanmak vacip olmalıdır. Zira bu ümmetin âlimleri on dört asır boyunca mezhepsizliğin kötü

bir şey olduğunu söyleyerek, mezhepsizliği nehyetmiş ve bir mezhebe bağlanmayı emretmiştir. **Şimdi bu beyanlardan bir kaçını nakledelim:**

İmam Gazali (ra):

“Müctehid olmayanın, bir mezhep imamına tabi olması gerekmektedir. **Mukallidin**, yani Kur’an’dan ve hadislerden hüküm çıkarma gücü olmayanların, taklit ettiği ve uyduğu mezheb imamının sözü dışına çıkması caiz değildir. Çıkar diyen kimse de yoktur. Her yönden ona uyması gerekmektedir. Uyduğu mezhep imamına muhalefeti çirkin bir harekettir ve bu muhalefeti sebebiyle günahkârdır.” (İhya, Dokuzuncu Kitap, İkinci Bab, Emir ve Nehyin Şartları, II/803)

“**Bu asırda yaşayanlar içinde müctehid yoktur.** Müctehid olmayanlar da, kendilerine sorulan meseleye, ancak bağlı buldukları mezheb imamından naklederek cevap verirler. Mezhep imamının ictihadını terk etmesi caiz değildir.” (İhya, Birinci Kitap, Dördüncü Bab, Hilaf İlmi ve Münazaranın Afetleri, I/113)

Ahmed bin Muhammed Tahtavi Hazretleri:

“Fıkıh âlimlerinden bir karış ayrılan dalalete düşer. Kurtuluş yolu; Ehl-i sünnet ve’l-cemâat denilen dört mezhebde toplanmıştır. Bu dört mezheb; Hanefî, Maliki, Şafî ve Hanbelî’dir. Bu zamanda bu dört hak mezhebden birine tabi olmayan, ehl-i bid’a olup, cehenneme gider.”

Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri:

“Hakikat namazında kıblen dört mezheb olsun.”

Abdülgani Nablüsi Hazretleri:

“Bugün dört mezhebden başkasına uymak caiz değildir.”

İmam Rabbanî Hazretleri:

“Mezhebden ayrılmak ve mezhepsiz olmak ilhad, yani küfürdür. Dört mezhepten birini terk eden, boynundan İslam ipini çıkarmıştır.”

İbni Melek:

“Şimdi yeryüzünde yaşayan bütün Müslümanlar, **mukallittir**. Yani taklit ehli olup, bir mezhebe bağlanması gerekmektedir. Bir mukallid, ne kadar âlim olursa olsun, ictihadda bulunamaz. Ancak müctehidlerin bildirdikleri hükümleri naklederler.”

İbn-i Abidin ve Şevâhidü’l-Hak Hazretleri şöyle buyuruyor:

“İslâm âlimleri, sözbirliği ile bildiriyorlar ki; hicretin dördüncü asrından sonra, tek başına ictihad yapabilecek âlim dünyaya gelmedi. Şimdi bütün

Müslümanların, bilinen dört mezhebden birine uymaları lâzımdır. Çünkü şimdi, Kur'ân-ı Kerim'i ve hadis-i şeriflerin tamamını anlayıp, bunlardan ahkâm çıkarabilecek ilim sahibi yoktur. Zaten bir mezhebe uyulursa, Kur'ân-ı Kerim'e ve Resulullah (asm)'in sünnetine uyulmuş olur."

Celâleddîn Süyûtî gibi büyük bir âlim, müctehid olduğunu söyleyince, zamanındaki âlimler, Suyûtî Hazretlerine bir soru sordular ve ona;

"Önceki âlimler bu mesele hakkında iki farklı cevap vermişlerdir. İctihadın en aşağı derecesinde olan, bunlardan birini seçebilir. Sen müctehid isen, bunlardan birini seçip bize haber ver."

dediler. Suyûtî Hazretleri, Allah'tan korktuğu için, isabet edememe endişesinden dolayı birini seçmeğe cesaret edemedi.

İbni Hacer Hazretleri bu olay üzerine der ki:

"En aşağı derecedeki ictihâd olan, iki haberden birini tercih etme işi böyle güç olunca, mutlak müctehid olmanın imkânsızlığını anlaşılmalıdır."

Şeyhü'l-İslâm Zekeriyâ buyurdu ki:

"Mezhep imamları, kapalı olarak bildirilen hadis ve ayetleri izah edip açıklamaları, bunların hiçbirimiz anlayama ya da yanlış anlardık."

Büyük âlim Muhammed Hadimi Hazretleri "Berika" kitabında buyuruyor ki:

*"Şer'î delillerin; **kitap, sünnet, icma ve kıyas** olarak dört olması, ictihad mertebesindeki müctehid âlimler içindir. Mukallidler, yani müctehid olmayanlar için delil ve senet; bulunduğu mezhebin hükmüdür ve mezhep imamının görüşüdür. Çünkü mukallidler, ayet ve hadisten hüküm çıkaramaz. Bunun için bir mezhebin bir hükmü, ayet ve hadislerle uymuyor gibi görünse de, yine o mezhebe uymak gerekir. Çünkü ayet ve hadisler tevili gerekebilir, neshedilmiş ve hükmü kalkmış olabilir. Bunu da ancak müctehid âlimler anlar."*

İmam Şafi Hazretleri:

"İmamAzam Ebu Hanife'nin görüş ve ictihadını beğenmeyene, Allah Teâlâ lânet etsin! Çünkü bütün müctehidler, İmamAzam Ebu Hanife'nin çocukları hükmündedir."

Taceddin Sübki Hazretleri buyuruyor ki:

"Peygamberlerin varisi olan mezhep imamlarına karşı edepli olmalıdır. Din imamlarına dil uzatan, felakete gider. Onların her sözü bir delile dayanır."

Abdülğani Nablüsi Hazretleri:

"Bugün dört mezhebden başkasına uymak, icmadan ayrılmak olur ki, bu caiz değildir."

İmam Gazali Hazretleri, bir ara müstakil bir mezhep kurmak istediği, ancak kendisine rüyada ikaz edildiği için bundan derhal vazgeçtiği sahih kaynaklarda nakledilmektedir. Evet, İmam Gazali gibi bir Hücetü'l-İslam, mezhep kuramamış ve fikhî hükümlerde İmam Şafi'yi taklit etmiştir. *Acaba zamanımızın mezhepsizleri, İmam Gazali'den daha mı âlimdir? Ya da ondan daha mı yeteneklidir?* Belki de aradaki fark; Bunların, İmam Gazali kadar Allah'tan korkmamaları ve isabet edememe endişesini taşımamalarıdır.

Yine İslam hukukunda söz sahibi olan ve **“Sadrü's-Şeria”** yani **“Şeriatın Kalbi”** unvanıyla meşhur olan, **Abdullah ibni Mesud-ül Mahbubi Hazretleri** de beşinci bir mezhep kurmak istedi. Bunun üzerine rüyasında, Cebrail aleyhisselamı gördü. Kendisine, dört kapısı ve üzerinde dört penceresi olan çok güzel bir cami göstererek; bu güzel mabedin, ahenk ve nizamını, mimari özelliğini bozmadan, camiyi yıkılma tehlikesine maruz bırakmadan bir kapı ve bir pencere açmasını teklif etti. Ne kadar uğraştıysa da, sayılan bu özelliklere riayet ederek, yeni bir kapı ve pencere açma cesaretini gösteremedi. Bunun üzerine, Cebrail aleyhisselam, yeni bir kapı açılması halinde, mevcut ahengin bozulacağını, İslam'ın zarar göreceğini ikaz ederek, bu teşebbüsünden vazgeçmesini kesin bir şekilde ihtar etti. Bu önemli ikaz üzerine, **“Sadrü's-Şeria”** hatasını anlayıp bu teşebbüsünden hemen vazgeçti. Daha sonra da kimse böyle bir teşebbüste bulunma cesaretini gösteremedi. Zaten buna ihtiyaç da yoktur. Zira dört mezhep, dinimize ait bütün meseleleri çözmüş, ileride çıkabilecek meselelerin de çözüm yollarını göstermiştir.

Muhammed Zahid el- Kevseri:

“Mezhepsizlik, dizensizliğe giden köprüdür.”

Şehristani ve Yusuf en-Nehbani:

“Hak olan, doğru olan dört mezhebin itikadları, yani imanları aynıdır. Dördü de, Ehl-i sünnet itikandındadır. Mezheplerden birine uymayan bidat ehli sayılır ve mezhepsizdir.”

Tahtavi:

“Ehl-i sünnetin onlarca mezhebinden dört tanesi kitaplara geçmiş olup, diğerleri kısmen unutulmuştur. Müctehid olmayanların, bütün hareketlerinde ve ibadetlerinde bir müctehide tabi olması, yani bu dört mezhepten birinde bulunması gerekmektedir.”

Abdurrahman Silheti, İmam Nablusi:

“Mezhep taklit etmek, Kitap ve sünnetten ayrılmış olmak demek değildir. Bilakis mezhep imamının Kitap ve sünnetten bildiklerine uymak, Kitap ve sünnete uymak demektir.”

Bu meselede söylenen sözlerin tamamını nakledecek olsak, hususi bir kitap olabilir. Zira on dört asır boyunca her âlim bir mezhebe bağlanmanın şart olduğunu ve mezhepsizliğin caiz olmadığını beyan etmiştir. Bizler meseleyi daha fazla uzatmamak için bu kadar nakille yetiniyor ve son olarak diyoruz ki;

Tefsirini yaptığımız ayet-i kerime; bu ümmetin, hayırlı bir ümmet olarak insanlar için çıkartıldığını ve hayırlı ümmet olması altında yatan ana sebebin de “*iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmek*” olduğunu bildirmiştir. Demek iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmek, bu ümmetin bir vasfıdır. Ve bu ümmet, Efendimiz (asm)’in;

“Ümmetim, asla dalâlet üzerinde birleşmez.”

ifadesiyle, asla batılda ittifak etmeyecektir. O halde şu muhakemeyi yapabiliriz:

- Madem Kur’an’ın ifadesiyle bu ümmetin vasfı iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmektir.
- Ve madem Peygamberimiz (asm)’in beyanıyla; bu ümmet asla batılda ittifak etmeyecektir,
- O halde, hakkında ittifak edilen bir mesele batıl olmayıp, hak olacaktır.
- Ve madem hakkında ittifak edilen mesele hak olacaktır, o halde bir mezhebe bağlanmak da hak olmalıdır. Zira zikrettiğimiz gibi, İslam âlimlerinin tamamı bu meselede ittifak etmiş ve hepsi bir mezhebe bağlanmanın şart olduğunu beyan etmişlerdir. *Hatta sadece beyan ile yetinmeyip, yüz bin hadisi, senedleriyle birlikte bilen, o büyük âlimler bile dört mezhepten birine tabi olarak, fikhî konularda o büyük mezhep imamlarını taklit etmişlerdir.*

O halde diyebiliriz ki, bir mezhebe bağlanmanın gerekli olmadığını söyleyen cahiller, hem Efendimiz (asm)’in;

“Ümmetim, asla dalâlet üzerinde birleşmez.”

hadisini inkâr etmekte, hem de tefsirini yaptığımız;

“Siz insanlar için çıkartılmış hayırlı bir ümmetsiniz, iyiliği emreder ve kötülüğü nehyedersiniz.”

ayetini inkâr etmektedirler.

Zira onların mezhepsizliği savunması, bu ümmetin dalalet üzerinde birleşebileceği fikrini ve bu ümmetin iyiliği emretmeyip, kötülüğü emrettiği neticesine varmaktadır. Çünkü eğer mezhepsizlik caiz ise, bu ümmetin âlimleri mezhepsizliğin haram olduğunu söyleyerek hem batılda ittifak etmişler, hem de iyiliği değil, batılı emretmişler, demektir. Çünkü onlar mezhepsizliğin caiz olmadığını söylemişlerdir.

O halde yol ikidir:

1. Ya Efendimiz (asm)’in; “**Ümmetim, asla dalâlet üzerinde birleşmez**” hadisini ve “**Siz insanlar için çıkartılmış hayırlı bir ümmetsiniz, iyiliği emreder ve kötülüğü nehyedersiniz.**” ayetini kabul edeceğimiz ki, bunu kabul ettiğimizde mezhepsizliğin haram olduğunu da kabul etmek zorundayız. Çünkü İslam âlimleri mezhepsizliğin haram olduğunu bildirip, bu konuda ittifak etmişlerdir. Onların bu konudaki ittifakları, hadisin beyanına göre asla dalalet olamaz. Çünkü dalalette ittifak olmaz. O halde bu ittifak hidayettir.

2. Ya da mezkûr hadis ve ayetleri inkâr ederek, mezhepsizlerin sözünü dinleyeceğiz.

Biz, Kur’an’a ve hadise kulak vermeyi tercih ediyoruz.

ALTINCI AYET

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ

“Hâlbuki onun (müteşabih ayetlerin) tevilini (izahını) Allah'tan ve ilimde râsih olanlardan başkası bilmez.” (Al-i İmran, 3/7)

Bu ayet-i kerimede; Kur’an’ın müteşabih kısmının manasını, sadece Allah’ın ve ilimde râsih olanların bileceği, Allah ve râsih âlimlerden başkasının ise, Kur’an’ın müteşabih kısmını anlayamayacağı beyan buyrulmuştur. O halde diyebiliriz ki; **Kur’an’ın müteşabih kısmını anlayabilmek için tek yol; ilimde râsih olmak ya da ilimde râsih olanlara başvurmaktır.**

Müteşabih: Manası gizli olup, zahiri manasından başka manaya gelen ayetlerdir.

“Râsih” kelimesinin lügat manası ise; ilim ve fennin derinliğine vukufiyet, sağlamlık, tam manasıyla sabit olmak ve yerleşmek demektir.

“İlimde râsih olmayı” İmam Rabbani Hazretleri şöyle izah eder: Râsih âlimler, nefislerini tam manasıyla mutmain etmişler ve bu sebeple, Efendimiz (asm)’e uymanın hakikatinden ibaret olan şeriatın hakikatini kazanmışlardır. Bu kemal, başkalarında bulunmaz. Biz burada, **“ulema-yı râsihin”**in bir alametini açıklayalım ki, zahiri bilen herkes, ilimde derinleştiğini iddia etmesin ve nefs-i emmaresini, nefs-i mutmainne zannetmesin. Râsih âlim o kişidir ki; onun için kitap ve sünnetin müteşabih kısmının tevil ve izahında büyük bir nasip vardır. Ayrıca onlar için, Kur’an-ı Kerim’in surelerinin başlarında bulunan mukattaa harflerinin sırlarından da büyük bir hisse vardır.

Demek ilimde râsih olanlar; ilim ve amel ayaklarıyla ilimlerin madenlerine ulaşarak, kesbi -yani çalışarak elde ettikleri- ilimlerini, Allah tarafından verilen ledünni ilimlerle birleştiren kimselerdir.

İlimde râsih olmak hususunda çok sözler söylenmiş ve pek çok izahlar yapılmıştır. Biz meselenin bu cihetini daha fazla uzatmamak için bu kadarla iktifa edip, ayetimizin mezheb imamlarına uymayı işaret eden bölümüne geçiyoruz. Şöyle ki:

Bu ayet-i kerimede iki hususa dikkat çekilmiştir;

1. Kur'an'da müteşabih kısmın varlığına,
2. Bu müteşabih kısmın manalarını, sadece Allah'ın ve ilimde râsih olanların bildiğine.

Şimdi sorumuz şu: *Madem Kur'an'ın müteşabih kısmı var. Ve madem bu müteşabih kısmı, sadece Allah biliyor ve ilimde râsih olanlar anlayabiliyor. O halde ilimde râsih olmayanlar, Kur'an'ın bu müteşabih kısmını anlayabilmek için ne yapacaklar?*

Elbette cevap; ilimde râsih olanlara başvuracaklardır. Eğer ilimde râsih olanlara başvurmayıp, kendi başına Kur'an'ın müteşabih kısmının manasını anlamaya çalışsa, ya anlayamaz, ya da yanlış anlar ve kendine yazık eder. Çünkü Allah Teâlâ, bu kısmı sadece ilimde râsih olanların anlayabileceğini bildirmiştir. İlimde râsih olmanın da ne demek olduğunu izah etmiştik.

Ayrıca **Kur'an'ın müteşabihi olduğu gibi, hadislerin de müteşabihi vardır.** Ve bunlar Kur'an'dakinden çoktur. O halde hadisin müteşabihi anlamak için de; Kur'an'ın müteşabihi anlamak için başvurduğumuz yola başvurmak, yani onu da râsih âlimlere sormak ve işin aslını onlardan öğrenmek zorundayız.

İlimde râsih olmayan bizlerin, Kur'an'ın ve hadislerin müteşabihi anlamak için, ilimde râsih olanlara başvurması gerekliliği ayan beyan belli olduktan sonra, şu soruları soruyoruz:

- *Acaba, bir milyon hadisi, senedleriyle beraber ezbere bilen Ahmed İbn-i Hanbel Hazretleri mi ilimde râsihtir? Yoksa ezberinde yüz hadis bile olmayan ve kendini âlim zanneden zavallılar mı?*
- *Acaba, Kur'an-ı Kerim'in şer'î ve lügat manalarını ve bunların kısımları olan hass, âmm, müsterek, sarîh, kinaye, zahîr, nass, hafî, müşkil, müteşabih, dall-i bi'l-ibare, dall-i bi'l-iktiza, dall-i bi'l-işare, nasîh, mensuh ve diğer aksamı, kendilerinde meleke haline gelmiş mezhep imamları mı râsih âlimdir? Yoksa Kur'an'ı ancak yüzünden okuyabilen cahiller mi?*
- *Acaba, sadece bir haftada Kur'an'ın tamamını ezberleyebilecek kadar zeki olan İmam Muhammed mi ilimde râsihtir? Yoksa kalbinde, Kur'an'dan toplam on sayfa bile olmayan nasipsizler mi?*
- *Acaba bir kitabı okurken, eliyle okumadığı sayfayı kapatan ve "Niçin böyle yapıyorsunuz?" sorusuna; "Gözüm o sayfaya ilişince sayfanın tamamını ezberliyorum." diyerek cevap veren ve bir sayfayı sadece bir defa görmekle ezberleyebilen İmam Şafi gibi bir deha mı ilimde râsihtir? Yoksa unutkanlık hastalığına müptela olmuş, bırakın okuduğunu ezberlemeyi ve ezberlediğini unutmamayı, daha bir gün önce yediği yemeği bile unutan kişiler mi?*

- *Acaba, daha on yaşlarında iken, kırk senede tahsil edilebilen bir ilmi, sadece üç ayda tahsil ederek, doksan cilt kitabı kelime kelime ezberleyen Bedüzzaman Said Nursi mi ilimde râsihtir? Yoksa okuduğu kitabı bile anlamakta zorlanan cahiller mi?*
- *Acaba İmam Şafi'nin beyanıyla; bütün fıkıhçıların babası hükmünde olan İmam Azam mı ilimde râsihtir? Yoksa bu büyük âlimlere hakareti kemal bilen zavallılar mı?*

Soruları çoğaltmak mümkündür. Bizim bu sorulara verdiğimiz tek cevap; başta dört mezheb imamı ve onların yolundan giden o büyük âlimler ve allemeler ilimde râsihtir. Ve biz hem Kur'an'ın, hem de hadislerin müteşabihini onlardan öğreniriz. Bu zamanda, ilimde râsih olduğunu iddia eden mezhepsizler, bırakın ilimde râsih olmayı, bu zatların rahlesinde talebe bile olamazlar.

YEDİNCİ AYET

وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ

“Ve her bilgi sahibinin üstünde bir başka bilen vardır.” (Yusuf, 12/76)

Zikrettiğimiz bu ayet, diğer ayetler gibi, bir mezhebe bağlanmanın gerekliliğini ispat etmektedir. Şöyle ki; her meslek dalında, **‘bilgi birikimini’** ifade eden unvanlar vardır. Asistan, doktor, doçent yardımcısı, doçent, profesör gibi kavramlar, bilgi birikimini ve bilgi yeterliliğini ifade eden unvanlardandır. Her meslekte bu tür unvanlar olduğu gibi, fıkıh ilminde de, fıkıh âlimlerinin mertebe ve derecelerini bildiren unvanlar vardır. Her bir unvan, o mertebedeki fakihin bilgi seviyesini bildirmektedir. Fıkıh ilmindeki bu unvanlar ve bilgi mertebeleri yedi kısımdır. **Bu mertebeler şunlardır:**

1. Müctehid-i fi’ş-şer: *Mutlak müctehid olan âlimlerin mertebesidir.* Bu âlimler, dört delil olan; “*Kur’an, sünnet, icma ve kıyas*”tan hüküm çıkarmak için usul ve kaideler koymuşlar ve koydukları kaidelere göre hükümler çıkarmışlardır. İmamAzam, İmam Şafi, İmamMalik ve Ahmed ibni Hanbel Hazretleri, bu tabakadaki âlimlerdendir.

2. Müctehid-i fi’l-mezheb: *Mezhepte müctehid olanlardır.* Bunlar, hüküm çıkarmak için usul ve kaideler koyamamışlar, mezhep imamının koyduğu kaidelere göre dört delilden hüküm çıkarmışlardır. İmamYusuf, İmamMuhammed ve benzerleri bu tabakadadır.

3. Müctehid-i fi’l-mesele: *Sadece bazı meselelerde ictihad yapabilen âlimlerdir.* Bunlar, mezhep imamının bildirmediği ve hakkında ictihad yapmadığı meselelerde, mezhebin usul ve kaidelerine göre hüküm çıkarırlar. Ancak bu hükmün, mezhebin kaidelerine göre çıkartılması şarttır. İmam Tahavi, Ahmed b. Ömer, İmam Serahsi ve benzerleri, fıkıh ilminin bu tabakasındadır. Demek, İmamSerahsi gibi, “**Şemsu-l Eimme**” yani; “**İmamların Güneşi**” lakabıyla meşhur bir âlim bile, mezhep imamının ictihad yaptığı bir meselede, kendi fikrini ileri süremiyor ve ictihad

yapamıyor. Sadece, mezheb imamının hakkında ictihad yapmadığı bir meselede, mezheb imamının belirlediği usul ve kaidelere göre ictihad yapabiliyor. Acaba, imamların güneşi olan **İmam Serahsi**, böyle ictihad yapamaz ve mezheb imamının sözünden dışarı çıkmazsa, günümüzdekilerin ictihad yapmaya hakkı olur mu?

4. Ashab-ı Tahric: *İctihad derecesinde olmayıp, müctehidlerin çıkardığı kısa ve kapalı bir hükmü açıklayan âlimlerdir.* Bunlar delillerden hüküm çıkarmamışlardır. El-Cessas lakabıyla meşhur; Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Razi bu tabakadaki bir âlimdir. Evet, meşhur el-Cessas, sadece bir mukallid olup, ictihad yapamamıştır. Günümüzdeki ictihad heveslilerinin kulakları çınlaya! Acaba onlar, el-Cessas'tan daha mı âlim ki, onun kalkışamadığı bir işe cüret ediyorlar?

5. Ashab-ı Tercih: *Müctehidlerden gelen birkaç rivayet arasından birini tercih edebilen âlimlerdir.* Bunlar mukalliddir ve ictihad yapamazlar. Mukallid; taklit eden, demektir. Ashab-ı tercih, fikhî hükümlerde ictihad yapmamış, bağlı buldukları mezheb imamını taklit ederek, onun hükmüyle amel etmişlerdir. Bunlar sadece aynı meselede yapılan bir kaç ictihaddan birisini tercih edebilirler. Ebu-l Hasan Kudûri ve emsalleri bu tabakadadır.

6. Ashab-ı Temyiz: *Bu mertebede bulunanlar da mukallid olup, bir mezheb imamına bağlıdırlar.* Bunlar, bir mesele hakkında gelen çeşitli rivayetleri, kuvvetlerine göre sıralayıp yazmışlardır. Kitaplarında reddedilen rivayet bulunmaz.

7. Ashab-ı Fetva: *Zayıf haberleri, kuvvetlilerinden ayırabilen ve bir mezheb imamına bağlı olan mukallidlerdir.* Bunlar, okuduklarını iyi anladıkları ve anlayamayan diğer mukallidlere açıkladıkları için, fikhî âlimlerinden sayılmışlardır.

Ömer Nasuhi Bilmen Hazretleri, “*Hukuk-u İslamiye ve Istılahat-ı Fikhîye Kamusu*” isimli eserinde, müctehidlerin bu yedi tabakasını izah ettikten sonra, İbn-i Abidin Hazretlerini yedinci tabakaya misal vermektedir. İbn-i Abidin Hazretleri ise, dokuzuncu asrın en büyük Hanefî fikhîçilerinden olup, her bir cildi dokuz yüzü aşkın sahifeden oluşan altı ciltlik “*Reddü-l Muhtar*” isimli fikhî eserinin sahibidir.

Yani, günümüzdeki bütün fikhîçilerin kaynak kitap olarak kullandığı “*Reddü-l Muhtar*” isimli eserin sahibi olan, dokuzuncu asrın o büyük fakihî; İbn-i Abidin Hazretleri, sadece mukallid olup, ictihad yapamıyor ve fikhî meselelerde İmamAzam Hazretlerini taklit ediyor, ona tabi oluyor.

Hâl böyle iken nasıl olurda, **İbn-i Abidin Hazretlerinin** yapamadığı ictihadı, O'nun yazdığı eseri okumaktan ve anlamaktan aciz olanlar yapabilir?

İctihad yapmanın ne kadar zor olduğunu şu gelecek misallerle de anlayabilirsiniz:

“*İnsanların ve cinlerin müftüsü*” lakabıyla meşhur olan Şeyhülislam Ebu Suud Efendi, asrının güneşi olan ve “**Hüccetü'l-İslam**” yani “**İslam'ın Delili**” lakabıyla meşhur olan **İmam Gazali** hakkında şöyle der:

“İctihada ait meselelerde, müctehid olmayan İmam Gazali ve emsallerinin sözlerine itimat caiz değildir.”

Düşünün bir kere, İmam Gazali gibi bir Hücetü'l-İslam, icthad yapamıyor ve fikhî meselelerde İmam Şafi'nin mezhebine girerek ona tabi oluyor. Ve Ebu Suud Hazretleri; *“İmam Gazalinin, kendi mezhebine ters düşen bir sözü olursa, ona itibar edilmez.”* buyuruyor.

Şimdi sormak gerekir: *İmam Gazali gibi asrının güneşi olan bir âlim bile icthad yapamazken ve İmam Şafi Hazretlerine tabi olurken, bu asrın insanına ne oldu da icthada heveslendi? Ve kendisini icthada ehil görmeye başladı? Acaba İmam Gazali'den daha mı âlim ki, İmam Gazali'nin girişemediği bir işe girişiyor?*

Celaleddin-i Suyuti Hazretleri, değişik ilimlerde tam dört yüz eser yazmıştır. İşte böyle bir zat, icthad yapmak istediğinde, zamanının âlimleri;

“İctihad devri geçmiştir, sen icthad yapmaya muktedir değilsin.”

diyerek, O'nu icthaddan menetmişlerdir.

Şimdi yine soralım: Böyle dört yüz değişik eserin müellifi olan bir zat, icthad yapamıyorsa, bu zamanın insanlarına ne oldu ki, Celaleddin-i Suyuti'nin yapamadığını yapmaya çalışıyorlar? Acaba, kendilerini Suyuti Hazretlerinden daha mı âlim zannediyorlar? Ya da O'nun muktedir olamadığı icthada, bunlar mı muktedir oldular? Hâlbuki bunlar, Suyuti Hazretlerinin eserlerini anlamaktan bile acizdirler. Nerede kaldı, ona yetişmek ve onu geçmek! Geçtiğini zanneden ancak zannıyla hükmeder ve vehmiyle geçer. Hakikatte ise, zamanımızın sahte müctehidlerinin boğulduğu yerde, bu zatın topuğu bile ıslanmamıştır.

Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri de icthadın zorluğunu şöyle anlatır:

“Bir usul kaidesidir ki, fakih olmayan, velev ki usul-ü fıkıhta müctehid dahi olsa, icma-ı fıkıhta muteber değildir. Çünkü onlara nispeten âmîdir.”

Bu ibareyi biraz açalım: Usul-u fıkıh; fikhın usul ve kaidelerini öğreten derin bir ilimdir. Değil bu ilimde müctehid olabilmek, bu ilmi öğrenmek bile bir ömür alır. Bununla birlikte, mesela bir kimse, kendisine ihsan edilen özel bir yetenekle bu ilimde müctehidlik makamına ulaşırsa, yine de fetva veremiyor ve dört delilden hüküm çıkaramıyor, sözüne itibar edilmiyor. Bediüzzaman Hazretlerinin: *“... Onlara nispeten âmîdir.”* sözü de çok manidardır. **Âmî;** *okuma yazma bilmeyen kişiye* denilir. Demek usul-ü fıkıhta müctehid bile olsa, mezhep imamlarına kıyasla; okuma yazma bilmeyen bir çocuk gibi sayılıyor.

Acaba, usul-ü fıkıh ilminin müctehidleri, mezhep imamlarına kıyasla okuma yazma bilmeyen bir çocuk gibi olursa, usul-ü fıkıhtan habersiz olanlar, onlara kıyasla hangi mertebede olur? Ve bir usul-ü fıkıh müctehidinin yapamadığı dört delilden hüküm çıkarma işini, bu kişiler nasıl yapar?

Yine “**Müceddid-i Elf-i Sâni**” yani “*İkinci bin yılın müceddidi*” lakabıyla meşhur olan **İmam Rabbani Hazretleri**, kendi abdest suyundan şifa niyetiyle içmek isteyen birisine, “*olur*” veya “*olmaz*” diye cevap verebilmek için, fıkıh kitaplarını tam üç gün mütalaa ediyor ve sözünü büyük müctehidlerin sözüne dayandırarak cevap veriyor. Acaba, ilim semasının güneşi ve parlak bir yıldızı olan bu zat, ictihad yapamazken ve en küçük bir meselede bile kendi rey ve görüşünü beyan edemezken, bu zamanın insanlarına ne oluyor da, İmam Rabbanileri geçiyor? Onların yapamadıkları yapıyor? Ya da, yapıyorum zannediyor! Aslında yaptığı; kendisini ve kendine uyanları ateşe atmaktan başka bir şey değil!

İşte bu din, bu hassasiyet ile muhafaza edildi. Herkes kafasına göre hüküm verseydi, bu din böyle indiği gibi muhafaza olur muydu?

Şimdi delilimizi özetleyelim: Yusuf suresi 76. Ayette;

“Ve her bilgi sahibinin üstünde bir başka bilen vardır.”

buyurulmuş. O halde, her meslekte olduğu gibi, fıkıh sahasında da, bilgi birikimini ifade eden unvanlar ve mertebeler olmalıdır. **Âlimlerin ittifakıyla bu mertebeler yedi kısımdır. Buna göre;**

- Ashab-ı Temyiz, ashab-ı fetvadan,
- Ashab-ı Tercih, ashab-ı temyizden,
- Ashab-ı Tahric, ashab-ı tercihten,
- Müctehid-i fi'l-mesele makamından olanlar, ashab-ı tahricten,
- Müctehid-i fi'l-Mezheb makamında olanlar, müctehid-i fi'l-mesele makamında olanlardan
- Ve Müctehid-i fi'ş-Şer makamında olanlar da, müctehid-i fi'l-mezhep tabakasından olanlardan üstündür. Ve fıkıh sahasındaki söz, en üst makamda olan mezhep imamlarına aittir.

Nasıl ki, bir asistan profesörlüğe soyunamaz ve onu taklit edemez. Eğer taklit etse, ehli tahkikin nazarında maskara olur. Aynı bunun gibi, fıkıh ilminde asistan olan, hatta asistan bile olamayan bu zamanın insanları ve sözde âlimleri, “*müctehid-i fi'ş-şer*” makamında olan mezhep imamlarının işine soyunamaz ve onlar gibi ictihad yapamaz. Eğer yapsa, maskara olur ve zaten olmuşlar...

Hem bak, İbn-i Abidin, İmam Gazali, İmam Suyuti, İmam Rabbani gibi tahkik ehli âlimler, fetva vermeye cesaret edememişler ve kendilerini fetva verme makamında görmemişler. Bunlar, mukallid makamında kalarak, dört mezheb imamını tabi olmuşlar. Acaba, bu asrın insanına ne olmuş ki, daha Fatıha'yı bilmeden kendini İmam Azam zannediyor? O büyük zatlarla yarışa giriyor? Ve onlara karşı muaraza ediyor?

Sözün özü: Her bilenin üzerinde bir bilen vardır. Fıkıhı en iyi bilenler ise, “*müctehid-i fi’ş-şer*” mertebesinde olan dört mezheb imamıdır. Ve bizlere düşen, fikhî konularda bu zatlara tabi olmak ve onların peşinden gitmektir.

SEKİZİNCİ AYET

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ

“De ki: ‘Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?’ Ancak akıl sahibi olanlar anlar.”(Zümer, 39/9)

Bu ayetin açık ve net beyanıyla; **bilenler ile bilmeyenler bir değildir**. Madem bilenler ile bilmeyenler bir değildir, o halde cevaplandırılması gereken soru şudur:

Fıkıh ilmini kimler biliyor ve bu ilmi kimler bilmiyor?

Bir önceki ayetin tefsirinde izah ettiğimiz gibi, fıkıh ilmini bilenler yedi mertebe olup, sadece ilk üç mertebedekiler icthad yapabilmekte ve fetva verebilmektedir. Bu üç mertebeden de, üçüncü mertebede olanlar, sadece mezheb imamının icthad yapmadığı meselelerde icthad yapabilmekte ve diğer meselelerde mezheb imamının tabi olmaktadır. Demek, mutlak icthad yapabilenler; sadece birinci ve ikinci tabakada olan fakihlerdir. Hatta ikinci tabakada olanlar da, icthad yapmanın usul ve kaidelerini koyamamış, icthadın usul ve kaidelerinde kendi mezheb imamlarını taklit ederek, o usul ve kaidelerin dışına çıkamamışlardır.

Hal böyle iken ve ayetin ifadesiyle; **“bilenler ile bilmeyenler bir olamaz”**ken, hatta asırlarını aydınlatmış olan İmam Gazaliler, İmam Rabbaniler, Celaledin-i Suyutiler bile, ilk üç mertebedeki müctehidlere kıyasla; **“bilmeyen”** olurken, bu zamanın sözde âlimlerinin ne olacağını sizler kıyas edin!

Fıkıh ilmini, dört delilden fetva çıkarma mertebesinde bilenler sadece; *müctehid-i fi’ş-şer*, *müctehid-i fi’l-mezheb* ve *müctehid-i fi’l-mesele* mertebesinde olan âlimlerdir. Bu tabakada olmayan bütün âlimler, bunlara kıyasla; fıkıh ilmini bilmeyenlerdir. Ve bu tabakalarda bir âlim, uzun asırlardan beri yetişmemiştir. Herhalde icthada ihtiyaç yoktur ki, Cenab-ı Hak, bu mertebede olan âlimleri göndermemiştir. Demek, bu zamandaki bir âlim, ne kadar da derin bir âlim olsa, bu üç tabakadaki müctehidlere kıyasla cahildir ve âmîdir.

Sözün özü: Madem ayetin ifadesiyle; **“bilen ile bilmeyen bir değildir.”** Ve madem bu ümmetin âlimlerinin ittifakıyla dört delilden hüküm çıkarma işi, sadece ilk üç basamaktaki müctehidler için söz konusudur. **O halde şu iki ihtimalden birini kabul etmemiz gerekir:**

- 1. Bu zamandaki mezhepsizler,** ilk üç tabakadaki fıkıh âlimlerinin mertebesinde. Yani İmam Gazali ve İmam Rabbanilerin giremediği bu mertebeye, bunlar girmiştir. Buna ise kargalar bile güler!

2. Bu zamandaki mezhepsizler, hadlerini aşmış birer mütecavizdir. Fıkıh ilminin yedinci tabakasında bile olmadıkları halde, kendilerini ilk üç tabakadaki âlimlere eş tutmuşlar ve aldanmışlar ve aldatmışlardır. Doğru şık budur. Ve bundan başka bir şık ta yoktur.

DOKUZUNCU AYET

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا

“Allah size, emanetleri ehline vermenizi emrediyor.” (Nisa, 4/58)

Bu ayet-i kerime, şu olay üzerine nazil olmuştur: Peygamberimiz (asm) Mekke’yi fethettiğinde, Kâbe’nin anahtarları Osman İbn-i Talha’da olup, bu zat o zaman kâfir idi. Hz. Ali (ra), bu zattan Kâbe’nin anahtarlarını zorla almış ve Kâbe’yi Peygamberimiz (asm)’e açmıştı. Daha sonra Hz. Ali, Hz. Abbas ve diğer sahabeler, Kâbe’nin anahtarının kendilerine verilmesini ve hacıların zenzem ile sulanması ve Kâbe’nin diğer hizmetlerinin kendilerinde toplanmasını arzu ettiler. Bunun üzerine mezkûr ayet indirilerek, **“emanetlerin ehline teslim edilmesi”** emredilince, Efendimiz (asm), Hz. Ali’ye, anahtarı Osman İbn-i Talha’ya iade etmesini emretti. Hz. Ali bunun yapınca, Osman ona şöyle dedi:

“Zorladın, eziyet ettin, sonra gelip yumuşuyor musun?” Hz. Ali ise cevaben;

“Muhakkak Allah Teâlâ, senin hakkında bu ayeti indirdi.” dedi ve ona

“Allah size, emanetleri ehline vermenizi emrediyor.”

ayetini okudu. Osman İbn-i Talha, İslam’ın bu adaleti karşısında dayanamayarak kelime-i şehadet getirdi ve Müslüman oldu.

Osman İbn-i Talha (ra) vefat edinceye kadar anahtar onda kaldı. Vefatından sonra da, kardeşi Şeybe’ye verildi. Böylece Kâbe’nin anahtarı ve Kâbe hizmeti, onların neslinde kaldı.

Ayetin iniş sebebi bu olmakla birlikte, **“bütün emanetlerin ehline verilmesi”**, ayetin manası içindedir. Zira ayetin bir hâdise üzerine inmesi, sadece bu hâdiseye mahsus olmasını gerektirmez.

Hatta İbn-i Mesud Hazretleri, *“İnsanın uzuvlarının tamamı emanettir. Her uzvu, yaratılış gayesinde kullanmak ve ona yüklenen ibadeti yapmak, emaneti ehline vermektir.”* buyurarak, **“emaneti ehline verme”** emri altında yatan onlarca manadan sadece birini beyan buyurmuştur.

Demek bu ayet-i kerime, **“emaneti ehline vermek”** hususunda, deniz gibi manaları içinde saklamaktadır. Bizler bu manaları, tefsir kitaplarına havale ederek, mezkûr ayetin, **“bir mezhebe bağlanmaya”** dair işaretine geçiyoruz;

“Allah size, emanetleri ehline vermenizi emrediyor.” ayetinin ifadesiyle; Allah Teâlâ, her emaneti ehline vermeyi bize emretmiştir. O halde, cevabını aramak ve bulmak zorunda olduğumuz **soru şudur:**

Kitap, sünnet, icma ve kıyas dediğimiz dört delilden hüküm çıkarmak ve bir mesele hakkında fetva vermek -yani icthad yapmak- bir emanettir. Acaba bu emanetin ehli kimdir? Ve bu emanet kime verilecektir?

- Hadis hafızlarının -yüz bin hadisi senetleriyle birlikte ezberleyene hadis hafızı denir- dahi, fikhî meselelerde kendilerine uydukları mezheb imamları mı icthadda emanet ehlidir? Yoksa yüz bin değil, yüz hadis bile ezberinde olmayan cahiller mi?
- Daha önce ifade ettiğimiz üzere, fıkıh âlimlerinin ilk üç tabakası olan; *müctehid-i fi’ş-şer, müctehid-i fi’l-mezheb ve müctehid-i fi’l-meselem* mertebesinde olan âlimler mi delillerden hüküm çıkarmada emanet ehlidir? Yoksa fıkıh âlimlerinin tabakalarından bile haberdar olmayan cahil cesurlar mı?
- İmam Gazalilerden tutun, İmam Rabbanilere kadar, El-Cessas’tan tutun, İmam Suyutilere kadar, her asırda gelmiş ve asrını ilmi ve takvasıyla aydınlatmış âlimlerin kendilerine tabi olduğu dört mezheb imamı mı fetvada emanet ehildir? Yoksa asrımızın takva ve ilim fakirleri mi?
- **İmamı Malik -ki sünnete son derece bağlı ve Hz. Peygamber (asm)’e de ileri derecede saygılıydı- yaşlandığı zamanlarda bile Medine’de herhangi bir hayvana binmez ve: "Allah’ın peygamberinin medfun olduğu bu şehirde ben hayvana binemem. Resulullah’ın bedeninin gömülü olduğu bir toprağa basmaktan hayâ ederim." derdi. Hadis rivayet edeceği zaman önce abdest alır, temiz ve yeni elbiseler giyer, güzel kokular sürünür, sonra büyük bir saygı ve vakar içinde hadisi naklederdi. Acaba böyle bir edep abidesi mi fetvada ehildir? Yoksa bu zamanın edepsizleri mi?**
- İmam Malik, kendilerinden hadis naklettiği kişilerin güvenilir, zühd ve takva sahibi olmalarına son derece dikkat ettiği gibi, aynı zamanda hadis ehlinde olmalarına da dikkat ederdi. Bu konudaki hassasiyetini şu sözleriyle dile getirmiştir: *"(Mescidi Nebevi’nin sütunlarını göstererek) Şu sütunların dibinde, ‘Peygamber (asm) şöyle dedi’ diyen yetmiş kişiye rastladım. Bunların hiçbirinden bir şey almadım. Bunlar belki beytülmal kendilerine emanet edilecek kadar güvenilir kişilerdi. Fakat onların hiçbiri hadis nakletmeye ehil değillerdi."*

Acaba, hadis kabul etmekte ve nakletmede bu kadar titiz olan İmamMalik mi ictihadda emanet ehlidir? Yoksa hadis ilminden haberi olmayan bu zamanın sözde âlimleri mi?

Soruları çoğaltmak ve her mezheb imamının kemalini nazara vererek onlarca soru sormak mümkündür. Acaba hayatları son derece takva, ilim, zühd ve kemal ile dolu olan dört mezheb imamı mı fetvada ehildir? Yoksa bu zamanın takva fukaraları mı?

Hem şunu da çok merak ediyoruz: Acaba bu zamandaki ictihad heveslileri, ictihad yaparken hadislere müracaat etmeyecekler mi? Eğer edeceklerse *-ki, etmek zorundalar. Zira birçok meselenin hükmü hadislerde açıklanmıştır-* O halde, müracaat edecekleri bu hadis kitapları; Ahmed İbn-i Hanbel'in Müsned'i, İmamMalik'in Muvatta'sı, **ya da diğer mezheb imamlarının derledikleri hadis kitapları değil midir? Yani hadis ilmini, kendilerini inkâr ettikleri ve onlardan daha üstün olduklarını iddia ettikleri mezheb imamlarının eserlerinden öğrenmeyecekler mi? Yoksa direkt zaman ve mekânları aşır, hadisleri sahabelerden mi soracaklar?**

Ne kadar ilginçtir ki, Efendimiz (asm)'in hadislerini öğrenmek için bu zatların kitaplarına müracaat ediyorlar, yani onların kitaplarını okuyarak bu zatları üstad kabul ediyor, rahlesinde oturuyorlar, sonrada onlarla yarışa giriyor ve onları inkâr ediyorlar!

Sözün özü: “Allah size, emanetleri ehline vermenizi emrediyor.” ayetiyle, her emanetin ehline verilmesi emredilmiştir. İctihad yapmak ve dört delilden hüküm çıkarmak da bir emanettir ve ehline verilmesi gerekmektedir. Bu işin ehli ise; mezheb imamlarıdır ve fıkıh ilminin ilk üç tabakasındaki âlimlerdir.

ONUNCU AYET

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

“(Allah) dilediğine hikmet verir. Hikmet verilene, pek çok hayır verilmiştir. Bunu ise ancak akıl sahipleri anlar.” (Bakara, 2/269)

Ayeti kerimede geçen **hikmet**, İbni Abbas, İmam Dahhak, İmam Mücahid ve diğer âlimlere göre; *Kur'an-ı Kerim'i anlamak, ilim ve fıkıhtan ibarettir.*

Bu ayet-i celilede dikkat çekilen unsurları şöyle sıralayabiliriz:

1. Allah Teâlâ, hikmeti herkese değil, sadece dilediği kuluna vermektedir.
2. Kendisine hikmet verilen kula, büyük bir hayır verilmiştir. Demek hikmet; çok kıymetli ve müstesna bir şeydir.
3. Hikmetin bu üstünlüğünü ve kıymetini ise ancak akıl sahipleri anlayabilmekte, diğerleri ise hikmetin bu faziletinden gaflet etmektedirler.

Şimdi, ayetin beyan ettiği bu üç unsurun, bir mezhebe bağlanmaya ait olan işareti ne geçiyoruz:

1. Madem ayetin açık beyanıyla; Allah Teâlâ, hikmeti herkese değil, sadece dilediği kuluna vermektedir. *Acaba hikmetten azami mertebede hissesi olan kullar kimlerdir?*

Acaba İmam Âzam, İmam Şafi, İmam Malik, Ahmed İbni Hanbel ve diğer müctehid âlimlerin hikmetten nasibi ile, bizim nasibimiz, ya da kendini âlim zanneden zamanımızın mezhepsizlerinin nasibi aynı mıdır? Hikmetin bir şubesi olan fıkhıta, İmam Gazalilere, Celalettin Suyutilere, İmam Rabbanilere dahi verilmeyen bir hikmet, başta dört mezhep imamına ve diğerlerine verilmiştir. Bu sebeple İmam Gazali gibi büyük âlemeler, fıkhıta o büyük zatları takip etmişlerdir.

O halde bir mezhepsiz için yol ikidir:

- Ya dört mezhep imamına verilen hikmetin aynısının kendisine de verildiğini kabul edecek ve bu kabul ile de kargaları bile kendine güldürecek. (Bu zamanda yetişen âlim zatların, niçin mezhep imamlarına yetişemeyeceği konusunu ileride bir başlık altında inceleyeceğimizden burada bu konuya girmiyor, meraklılarını ilerideki bölüme havale ediyoruz.)
- Ya da aklını başına alarak, kendisine hikmet verilen mezhep imamlarına tabi olacak. Meselelerin izahlarını, onlara sorup öğrenecek. Yani o zatların kitaplarına müracaat edecek.

2. Madem Allah Teâlâ, hikmeti herkese değil, sadece dilediği kuluna vermektedir. Acaba kendisine hikmet verilmeyen kullar ne yapacaktır? İslam'ın hükümlerini, helali, haramı, ibadetlerin eda şekillerini ve diğer meseleleri nasıl öğrenecek ve İslamî hayatını nasıl devam ettirecektir?

Aslında herhalükârda bir mezhebe bağlanmak vardır. Zira bir mezhebe tabi olmayı inkâr edenler de kitaplar yazmakta ve kitaplarında kendi fehimlerine göre birçok konuyu inceleyip, neticeye bağlamaktadırlar. Onların talimiyle, mezhep imamlarını ve bir mezhebe bağlanmayı inkâr edenler de bu zatların kitaplarını okumakta ve onların sözleriyle amel etmektedirler. Yani bizler dört mezhepten birisine tabi olurken, onlar da bu kişilere tabi olmakta, dolayısıyla sanki bu kişiler, onların mezhep imamı olmaktadır. Tek fark şudur: Bizlerin peşinden gittiğimiz müctehid âlemeler, kendilerine hakikaten hikmet verilmiş olan büyük âlimlerdir. Bu zamandaki mezhepsizler ise, geceyi gündüzden ayıramayacak kadar kör cahillerdir.

3. Mezhepsizliğe rağbet ettiren ve mezhepleri inkâr eden kişilere göre; bir mezhebe bağlanmak gereksiz olup, herkes kendi görüşünü Kur'an ve hadisten çıkartmalıdır. Bu görüşe göre; herkesin hikmet sahibi olması gerekir. Bu ise ayetin

“(Allah) dilediğine hikmet verir, hikmet verilene ise pek çok hayır verilmiştir...”

beyanına terstir. Çünkü herkes dört kaynaktan hüküm çıkarabilse ve Kur'an'dan anladığı ile amel edebilseydi, hikmet herkese verilmiş olurdu. Hâlbuki ayetin ifadesiyle; hikmet, sadece Allah'ın dilediklerine ve seçilmişlere verilmiştir.

4. Ayetin sonunda geçen; “... **bunu ancak akıl sahipleri anlar.**” ifadesi de manidardır. Yani hikmetin kıymetini ve herkese verilmediğini, sadece Allah'ın murad ettiği müstesna kişilere verildiğini, ancak akıl sahipleri anlayabilmektedir. İşte mezhepsizler, hem hikmetin mahiyetini anlayamamak, hem de kendilerine hikmetin verildiği müctehid imamı reddetmekle akılsızlar grubuna dâhil olmaktadır.

Netice: Madem ayetin ifadesiyle hikmet; büyük bir hayırdır ve sadece Allah'ın murad ettiği kişilere tahsis edilmiştir. O halde, hikmetten nasibi olmayan veya az olan biz avamın, hikmetin hakikatının verildiği âlimlere tabi olması bir zorunluluktur ve ayetin işâri bir emridir.

Bu büyük âlimlerin, hikmetin bir cüzü olan Kur'an'ı anlamadaki maharetlerini, onların ayetlerden çıkarttıkları hükümleri beyan ile ileride ispat edeceğimizden, konunun bu bölümüne şimdi girmiyor, oraya havale ediyoruz.

ON BİRİNCİ AYET

فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

“... Eğer bilmiyorsanız ehl-i zikre sorun.” (Nahl, 16/43)

Ayette geçen “**ehl-i zikir**” ile kimin kastedildiği hakkında âlimler farklı izahlar yapmışlardır. Yapılan her izahı, bir mezhebe bağlanmaya delil yapabiliriz. Bizler, meseleyi fazla uzatmamak için sadece bir görüşü nakledip, bu görüşün, meselemiz olan bir mezhebe bağlanmaya dair işaretine geçeceğiz. Diğer görüşler için tefsir kitaplarına müracaat edebilirsiniz.

Ayetteki “**zikir ehli**” tabiri ile; Kur'an'ı çok iyi anlayan ve Kur'an'ın sırlarına vakıf olan âlimler kastedilmiştir. Zira “**zikir**” kelimesi, Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde; Kur'an'ın kendisi için kullanılmıştır. Mesela Nahl suresi 44. ayette;

“İnsanlara açıklaman için biz sana zikri indirdik.”

buyrulmuştur. Buradaki zikirden kasıt, Kur'an-ı Kerim'dir.

Hicr suresinin 9. ayetinde;

“Şüphesiz zikri biz indirdik, elbette onu biz muhafaza edeceğiz.”

buyrulmuştur. Buradaki zikirden kasıt yine Kur'an'dır.

Hicr suresi 6. ayette;

“Dediler ki: Ey kendisine zikir indirilen (Muhammed)! Sen mutlaka bir mecnunsun.”

buyrulmuştur. Burada geçen “zikir” de yine Kur’an-ı Kerim’dir.

Yine Enbiya suresi 50. ayette, Yasin suresi 69. ayette ve Sâd suresi 87. ayette; Kur’an-ı Kerim, “**zikir**” ismiyle tesmiye edilmiştir.

Demek ayetteki “**zikir**” kelimesi ile Kur’an’a işaret edilmiştir. O halde “**ehl-i zikir**”de Kur’an- Kerim’i kelime kelime, harf harf inceleyen ve değil sadece kelime ve harflerden, hareketlerden ve duraklardan bile manalar çıkartan râsih âlimlerdir.

Ayetteki “**ehl-i zikri**” izah ettikten sonra, şimdi sıra geldi ayetin bir mezhebe bağlanmanın lüzumuna dair olan işarete:

Ayetin açık ifadesiyle; dini konularda, meselelerin izahlarını bilmeyenler, bilemediği konuları “**ehl-i zikre**” soracaktır. Yani Kur’an ehline müracaat edeceklerdir. Bu, ayetin açık bir emridir. Demek herkes dilediği gibi hüküm vermeyecek, vehmine göre hükmetmeyecektir.

Eğer bir mezhebe bağlanmak şart olmasaydı ve herkesin kendi anlayışı ile hükmetmesi caiz olsaydı, ayette; “**eğer bilmiyorsanız ehl-i zikre sorun**”denilmez, “*bilmiyorsanız, zannınıza göre hükmedin, kalbinize danışın vs.*” gibi ifadeler kullanılırdı. Ama böyle denilmemiş ve bilmiyorsak, ehl-i zikre sormamız emredilmiştir. **Demek, bir ehli zikrin peşinden gitmek vaciptir ve Kur’an’ın emridir.**

O halde şimdi sorumuz şu: *Bilmediğimiz meseleleri sormamız emredilen ehl-i zikir yani Kur’an ehli olan âlimler kimlerdir?*

- *Acaba bilmediklerimizi İmam Azam, İmam Şafi, İmam Malik ve Ahmed İbni Hanbel Hazretlerine mi soracağız, yoksa çat pat Arapçasıyla Kur’an’ı anlamaya çalışan zamanımızın sözde âlimlerine mi? Bunlardan hangisi ehl-i zikirdir?*
- *Acaba Kur’an’ın manalarını, Efendimiz (asm)’den dinleyen ve ilimleri ile Efendimiz (asm)’in övgüsüne mazhar olan İbn Abbas, İbn Mesud, İbn Ömer gibi sahabeler mi ehl-i zikirdir? Yoksa Efendimiz (asm)’in ruhunu ve ahlakını kaybetmiş bu asrın insanı mı?*
- *Acaba Kur’an ayetlerinin iniş sebeplerini, Efendimiz (asm)’in o ayetler hakkındaki izahlarını ve Efendimiz (asm)’in hadislerini, sahabenin alimlerine sorarak öğrenen ve tâbîinden yetişerek Asr-ı saadetin kokusunu teneffüs eden müctehid alimler mi ehl-i zikirdir? Yoksa ayetlere kendi fikirlerinin yorumlarını yükleyen ve Kur’an’ı vehimlerine alet eden sözde müctehidler mi?*
- *Acaba yüz binlerce hadisi, senedleriyle birlikte ezbere bilen müctehidler mi ehli zikirdir? Yoksa ezberinde yüz hadis bile olmayan, hatta hadise bile ihtiyaç duymayarak Kur’an’ı cesurca tefsir eden cahiller mi?*

Soruları çoğaltmak mümkündür. Bütün bu sorulara bizim cevabımız; ayette geçen ve bilmediğimiz şeyleri kendilerine sormamız emredilen ehl-i zikir; başta mezhep imamları olarak diğer müctehid âlimler ve allamelerdir. Bizler dinimizle ilgili her konuyu, onların eserlerine müracaat ederek öğrenmekte ve ayetteki emre imtisal ederek, ehl-i zikre sormaktayız.

ON İKİNCİ AYET

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

“Sana zikri (Kur’an’ı) indirdik ki, onlara indirileni insanlara beyan edesin. Umulur ki onlar da düşünürler.” (Nahl, 16/44)

Bu ayet-i celilenin açık ifadesiyle; Kur’an’ı izah etmek ve ayetlerinin manasını beyan etmek vazifesi bizzat Peygamber Efendimize (asm) verilmiştir. Zira ayette;“... **Kur’an’ı sana indirdik. Ta ki insanlara onu açıklayasın.**” buyrulmuş,“*onlar diledikleri gibi anlasınlar*” buyrulmamıştır. Demek ayetleri, dilediğimiz gibi değil, Peygamber Efendimiz (asm)’in beyan ettiği gibi anlamak ve öylece amel etmek zorundayız. Zannımızı ve vehmimizi ayetlerin izahına karıştırarak, kendimize göre bir tefsir yapmak ve Kur’an’ın ayetlerini hevamıza tabi kılmak, ayetin açık beyanıyla yasaktır. Bu, bir tercih değil, bir mecburiyettir.

Peygamber Efendimiz (asm) Kur’an’ı kendi zannı ile tefsir etmeye çalışanları şöyle tehdit etmiş ve onlar hakkında şöyle buyurmuştur:

“Kim Kur’an’ı kendi görüşüyle tefsir ederse, cehennemdeki yerini hazırlasın.”

İmam Gazali Hazretleri bu hadisi izah ederken şöyle der:

“Bu hadis ile tehdit edilenler; Kur’an’ı sırf Arapçaya dayanarak, hadislere ve ayetlerin nüzul sebebine bakmaksızın açıklayanlardır. Çünkü ayetlerin nüzul sebepleri ve Peygamberimiz (asm)’in hadisleri bilinmezse bazı ayetleri anlamak mümkün değildir.”

İşte bu sırdan dolayı, sahabeler içinde belagat ilminin ve Arap lisanının çok derin âlimleri ve dâhileri olduğu halde, onlar, ayetlerin manalarını Efendimiz (asm)’den öğrenirler, kendi ilimlerine güvenerek haddi aşmazlardı.

Yine bu sırdan dolayıdır ki, Haşr suresi 7. ayette;

“... Peygamber size ne verdiyse onu alın. Size neyi yasakladıysa ondan sakının.”

buyrularak, tamamen Peygamberimize (asm) tabi olmamız emredilmiş ve işin içine hevamızı ve zannımızı sokmamız menedilmiştir.

O halde bir mezhebe bağlanmak, netice itibariyle mezkûr ayet ve hadislerle itaat etmek demektir. Çünkü mezhebe bağlanmak; bir mesele hakkındaki Kur'an'ın hükmünü ve Peygamberimiz (asm)'in beyanını, mezheb imamına sorarak öğrenmek demektir. Mesela, İmam Azam Hazretlerinin eserini okuyan bir kişi, meselenin izahını Kur'an'dan ve sünnetten çıkarmaya muktedir olmadığı için, bu meseleyi, bu işe muktedir olan bir zattan sormakta, o zat da Kur'an ve sünnet ışığında meselenin çözümünü sunmaktadır. Hâlbuki bir mezhebe bağlanmayanlar, hadislerin tamamına vakıf olmadıkları için Kur'an ayetlerini kendi zanlarına göre izah etmekte ve Efendimizi (asm) aradan çıkarmaktadırlar. Bu, mezhepsizliğin zaruri bir neticesidir ve ayetin beyanı ile reddedilmiştir.

Şimdi bu bölümden çıkan neticeleri maddeler halinde özetleyelim:

- *Kur'an'ı izah etmek vazifesi Peygamberimiz Efendimize (asm) verilmiştir.*
- *Bizler Kur'an'ı, şahsi görüşümüze göre değil, Peygamberimiz (asm)'in izah ettiği gibi anlamak zorundayız. Bu, ayetin açık ifadesidir.*
- *Kur'an'ı kendi görüşümüzle tefsir etmek yasaklanmış ve neticesinin cehennem olduğu bildirilmiştir.*
- *Peygamberimiz (asm) bize ne verdiyse onu almalı ve neyi de nehyetmişse ondan sakınmalıyız. Bu, ayetin açık bir emridir.*

Netice: Madem Kur'an'ı beyan yetkisi Efendimize (asm) verilmiştir ve O da beyan etmiştir. O halde bizler, Kur'an'ın manalarını, o beyan ve izahları bizzat Efendimiz (asm)'den dinleyen sahabelerden ve sahabelerden dinleyen tâbiünden öğrenmek zorundayız. Kendi kısır anlayışımızı hakem yaparak ayetlere mana vermek, ayet ve hadislerin beyanı ile yasaktır. Bunu yapan büyük bir tehdiye muhataptır.

Bu makamda şöyle bir soru da akla gelebilir: *Peki mezhep imamları kendi görüş ve reyleriyle izah yapmamışlar mıdır?*

Cevap: Onlar bir mesele hakkında ilk önce Kur'an ayetlerine ve hadislerle müracaat etmişler, eğer mesele Kur'an ve hadislerde açıkça beyan edilmemiş ise, ayet ve hadislerle kıyas ederek hüküm çıkarmışlardır. Kıyas etmek ise; Kur'an'ın bir emri olduğundan dolayı *-kıyasa ait delili daha önce zikretmiştik-* neticede mezhep imamları, icihadlarını ayet ve hadislerle dayandırmışlar, görüşlerinin delillerini ve dayandıkları esasları teker teker beyan etmişlerdir. Şimdikilerin yaptığı gibi hevalarından konuşmamışlardır!

ON ÜÇÜNCÜ AYET

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيِّدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمَّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ

“Ey iman edenler, ihramlı iken av hayvanı öldürmeyin. İçinizden kim kasten onu öldürürse, öldürdüğü hayvanın dengi ona cezadır ki, (öldürülen avın kıymetine) içinizden iki adaletli kişi hükmeder...” (Maide, 5/95)

Ayet-i celilenin beyanıyla; ihramlı olan bir kimsenin avlanması haramdır. Eğer avlanarak bir hayvanı öldürmüşse, öldürdüğü hayvanın misli kadar ceza vardır. Ayetteki mislin manası; öldürülen hayvanın kıymetidir. Yani ihramlı iken bir hayvanı öldüren, öldürdüğü hayvanın kıymetinde bir hayvanı kurban eder, ya da öldürdüğü hayvanın kıymeti kadar bir meblağı sadaka olarak verir. Demek ihramlı iken, mesela bir tavşanı ya da bir kuşu avlayan kimse, öldürdüğü tavşan veya kuşun kıymeti kadar bir meblağı sadaka olarak vermelidir.

Bu ayeti, bir mezhebe bağlanmaya delil olarak göstermemizin sebebi; ayetin devamındaki ifadedir. Ayetin devamında; “**öldürülen hayvanın kıymetini, adalet sahibi iki kişinin belirleyeceği**” emrolunmuştur. Yani öldürülen hayvanın kıymetini öldüren kişi değil, iki adil hâkim takdir edecektir. Demek bir tavşanın kıymetini bile, öldüren kişi zannına göre tespit edememekte, o tavşanın kıymetini adalet sahibi iki kişi belirlemektedir.

Acaba, bir kuşun veya bir tavşanın kıymetini dahi iki adil hâkime tespit ettiren Allah Teâlâ, hiç mümkün müdür ki, İslam’ın hükümlerini anlama hususunda bizi başıboş bıraksın ve sadece zannımızın hakemliğini kâfi görsün?

Yani Allah Teâlâ, bir dirhem dördte biri kıymetindeki tavşanın değerini iki adil hâkime tespit ettirsin, böyle basit bir meseleyi bile vehmimize ve zannımıza bırakmasın, daha sonra şeriatın helalini, haramını, ibadetlerin eda şekillerini ve İslam’ın diğer kıymetli meselelerini bizlerin anlayışına bıraksın ve zannımızın hakemliğini kabul etsin! Bu olabilir mi?

Madem bu mümkün değildir, o halde bir mezhebe bağlanmak vacip olmalıdır. Zira bir mezhebe bağlanmak, meselenin izahı hakkında, zannını ve vehmini terk ederek, mezhep imamlarını hakem yapmak demektir. Basit bir tavşanın kıymetini, iki adil hâkime tespit ettirdiği gibi, şeriatın kıymetli meselelerini de bu müctehidlere tespit ettirmekte, yani meselenin hallini, icmaya -o konuda ittifak etmiş müctehidlerin görüşüne- havale etmektir.

Bir mezhebe bağlanmamak ise; tavşanın değerini tespit konusunda, iki adil hâkime gitmeyip, kendi görüşüyle takdir etmeye benzer. Bunu yapan kişi haddini aşmış ve ayetin emrine muhalefet etmiştir.

Bir mezhebe bağlanmanın Kur’an’ın emri olduğuna dair izahatımız burada tamamlandı. On üç ayetin delaletiyle ispat ettik ki; bir mezhebe bağlanmak Kur’an’ın emridir ve mezhepsizler Kur’an’ın bu emrini çiğnemektedirler.

Bununla birlikte sakın zannedilmesin ki, bir mezhebe bağlanmayı emreden ayetler Kur’an’da sadece on üç tanedir. Bizler, daha birçok ayeti meselemize delil yapabiliriz. Ancak mesele, güneş gibi zahir olduğundan dolayı sözü daha fazla uzatmaya gerek görmüyor ve bir mezhebe bağlanmak hususunda Peygamberimiz (asm)’in tavsiyelerine geçiyoruz. Ancak Kur’an’ın sayfasını kapatmadan önce, Kur’an’ın lisanıyla on soruyu

mezhepsizlere sormak istiyoruz. Bu on sorudan sonra, bir mezhebe bağlanmak hakkındaki nakli delillerin ikinci kısmını teşkil eden hadislere geçeceğiz. **Şimdi şu sorularımıza cevap istiyoruz:**

1. Soru:

قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ

“... Firavun şöyle dedi: Ben size görüşümden başkasını göstermiyor ve ancak sizi doğru yola ulaştırıyorum.” (Mümin, 40/29)

Mezkûr ayetin ifadesiyle; Firavun dahi kendisini hidayette biliyor ve kavmini sözde hidayete ulaştırmak istiyordu. Hâlbuki kendisi, dalaletin tam ortasındaydı.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya sen de kendini böyle hidayette biliyor ve hakikatte insanları dalalete davet ediyorsan, akıbetin nasıl olacak?

2. Soru:

وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا

“Firavun dedi: Ben Musa’yı mutlaka yalancı sanıyorum.”(Mümin, 40/37)

Bu ayetin ifadesiyle; Firavun, sadıkların en sadığı olan Hz. Musa (as)’ı yalancı zannediyordu. Firavun’a göre kendisi doğru, Hz. Musa ise yalancıydı. Bu, Firavun’un samimi itikadıydı.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya sen de bu hataya düşerek kendi yanlışını doğru ve müctehidlerin doğrularını yalan zannediyorsan, akıbetin nasıl olacak?

3. Soru:

وَكَذَلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءَ عَمَلِهِ

“... İşte böylece Firavun'a kötü ameli süslü gösterildi.” (Mümin, 40/37)

Bu ayetin ifadesiyle, Firavun’un kötü ameli kendisine süslü, yani doğru gösterilmiştir. Demek bazen kişinin yanlış ameli, süslenerek ona doğru gösterilir. Bu süslemeyi de bizzat şeytanın kendisi yapar.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya şeytan senin çirkin amelini de sana böyle süslemiş ve batılı hak gibi gösteriyorsa, akıbetin nasıl olacak?

4. Soru:

وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ

“Şüphesiz ki bu şeytanlar onları yoldan çıkarırlar. Onlar da kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar.” (Zuhruf, 43/37)

Bu ayetin ifadesiyle; şeytanlar insanları doğru yoldan çıkarmakta, yoldan çıkanlar ise kendilerini doğru yolda bilmektedirler. Demek doğru yoldan çıkanların ortak özelliği; kendilerini doğru yolda zannetmeleridir.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya şeytan seni de doğru yoldan çıkarmış ve sen buna rağmen kendini doğru yolda sananlardan isen, akıbetin nasıl olacak?

5. Soru:

وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

“... Allah'ın bir ilim üzere saptırıldığını gördün mü?..” (Casiye, 45/23)

Bu ayet, ilmi olmasına rağmen dalalete düşen kimselerden haber vermektedir. Demek onlar ilimleri yüzünden sapacaklardır. Yani ilimleri olacak, ancak hakkı ortaya çıkaracak kuvvette olmayacaktır. Onlar kendilerindeki bu az ilmin verdiği kibirle, kendilerinden üstte olan âlimlere meseleyi sormayacak ve kendi fikirlerine göre hükmedeceklerdir. Neticede ilimleri sebebiyle sapacaklardır.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Sen de, az ilmi yüzünden saptırılan bu gruba dahilsen, akıbetin nasıl olacak? Bunu hiç düşündün mü?

6. Soru:

قَالَ مَا مَنَعَكَ إِلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ

“(Allah) buyurdu: ‘Sana emrettiğim zaman, seni secde etmekten **ahkoyan nedir?’ (İblis) dedi ki: ‘Ben, ondan daha hayırlıyım...’**” (A’raf, 7/12)

Bu ayetin beyanıyla; iblis kendisini Hz. Âdem (as)’den daha hayırlı bilmiş ve bu itikadı sebebiyle de hem cennetten hem de rahmet-i ilahiyyeden kovulmuştur.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya sen de hakkın olmadığı halde, kendini mezhep imamlarından daha hayırlı biliyorsan ve bu inancın ile cennetten ve Allah'ın rahmetinden kovulursan, akıbetin nasıl olacak?

7. Soru:

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ

“Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: ‘Eğer Şuayb'a uyarsanız o takdirde siz mutlaka ziyana uğrarsınız.’” (A’raf, 7/90)

Bu ayetin ifadesiyle; Hz. Şuayb (as)’ın kavmindeki kâfirler, müminleri Şuayb (as)’a uymaktan menetmekte ve eğer uyarlarsa, ziyana uğrayacaklarını belirtmektedirler. Yani onlara göre kendileri selamette, Hz. Şuayb (as)’a uyanlar ise zarardadır.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya sen de bu hatayı yapıyorsan, yani mezheplere uyanları zararda, kendini ise selamette bilmek ile yanılıyorsan, akıbetin nasıl olacak?

8. Soru:

وَمَا نَرَىٰ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ

“... Sizin bizden fazla bir meziyetinizi de görmüyoruz...” (Hud, 11/27)

Bu ayetteki söz, peygamberlerini inkâr eden kavimlere aittir. Peygamberleri, kendileri gibi insan olduğu için, onları inkâr etmişler ve kendi meziyetlerini, peygamberlerin meziyetleriyle müsvi görmüşlerdir.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya sen de önceki kavimlerin, peygamberlerine yaptıklarını, bu ümmetin âlimlerine yapıyor ve kendi meziyetlerini onların meziyetlerine müsvi tutarak haddini aşırıyorsan, akıbetin nasıl olacak?

9. Soru:

قَالَ سَأُوِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَّعَصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ

“Nuh’un oğlu dedi ki; **‘Ben, beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.’**...” (Hud, 11/43)

Bu ayetin ve devamındaki ayetlerin bildirmesiyle; Hz. Nuh (as), gemiden oğluna elini uzatmış ve onu gemiye çekmek istemiştir. Oğlu ise inkârında ısrar ederek, babasına bir dağ göstermiş ve o dağa sığınacağını, o dağın kendisini sudan koruyacağını söylemiştir. Tam bu esnada da aralarına büyük bir dalga girmiş ve oğlu orada boğulmuştur.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya sen de Hz. Nuh (as)’ın oğlu gibi hata ederek kendi ilim dağına güveniyorsan ve bu dağ, seni dalaletten kurtaramayacak kadar yüksek değilse, dalaletin dalgalarında boğulduğunda akıbetin nasıl olacak? Acaba sana elini uzatan mezhep imamlarının elinden tutarak Ehl-i sünnet gemisine binmen ve selamet sahiline o gemi ile ulaşman daha tehlikesiz değil mi?

10. Soru:

أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ

“Yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmadığı halde: **‘Bana vahyedildi.’** diyenden daha zalim kim olabilir?..” (En’am, 6/93)

Bu ayet-i kerime, Abdullah İbn-i Sa’d İbn-i Ebi Serh el-Kureşî hakkında inmiştir. Bu zat vahiy kâtipliği yapan bir zattı. Peygamber Efendimiz (asm) O’na Müminun suresini yazdırıyordu. İnsanın yaratılışı ile ilgili ayetlerin sonuna gelindiğinde, Resulullah (asm): “**Sonra onu başka bir yaratılışla yarattık.**” ayet-i kerimesini yazdırdı. İnsanın yaratılışından hayrete düşen İbni Ebi Serh; “*Yaratıcıların en güzeli olan Allah ne yüce oldu.*” dedi. Bunun üzerine Resulullah (asm): “**Yaz onu. Bana öylece indirildi.**” buyurdu. O zaman İbni Ebi Serh vehme kapılarak, “**Bana da vahyediliyor.**” diyerek dinden döndü ve Mekke’ye kaçtı. Daha sonra bu kişinin tekrar tövbe ederek İslam’a girdiği ve İslam’ı güzelce yaşadığı da nakil edilmiştir.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya sen de İbni Ebi Serh gibi hayal görüyorsan ve sana ilimden çok az bir nasip verildiği halde, ilimdeki nasibini, mezhep imamlarının nasibi gibi olduğunu zannediyorsan ve bu zannın da seni helake sürüklüyorsa, akibetin nasıl olacak?

Eğer, bütün bu soruları ben de size soruyorum dersen, biz de deriz ki: Biz nefsimize göre hükmetmiyor ve icmaya -âlimlerin bir meseledeki ittifakına- dayanıyoruz. Peygamberimiz (asm)'in:

“Ümmetim dalalette ittifak etmez.”

hadisini delil yaparak, bu ittifakın doğru olduğunu savunuyoruz. Sen ise, sadece zannınla hükmediyor ve kasır fehmine dayanıyorsun.

Acaba sırtını icmaya ve âlimlerin ittifakına dayayan biz mi haklıyız? Yoksa icmadan yoksun olarak sırtını sadece birkaç mezhepsizin sözüne dayayan sen mi?

İCTİHAD VE BİR MEZHEBE BAĞLANMAK HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER

Bu bölümde iki meseleyi mütalaa edeceğiz:

1. Sahabenin, hakkında açık hüküm olmayan meselelerde ictihad yaptığını ve buna Efendimiz (asm)'in karşı gelmediğini göstererek, ictihadın şer'î bir delil olduğunu ve ehli tarafından yapılabileceğini ispat edeceğiz.
2. Efendimiz (asm)'in bir âlime uymamız hakkındaki tavsiyelerini inceleyerek, bir mezhebe uymanın, Peygamberimiz (asm)'in bir emri olduğunu göstereceğiz.

SAHABENİN İCTİHADLARI

Bazıları, ictihadı akıllarına sığdıramadıklarından inkâr etmektedirler. Hâlbuki daha Peygamberimiz (asm) hayatta iken sahabeler, hakkında kesin hüküm olmayan meselelerde ictihad yapmakta ve Efendimiz (asm) buna karşı gelmemekte idi. Bu meselenin bazı misalleri şöyledir:

1. **Misal:** Hz. Peygamber (asm) Ahzab savaşından sonra:

"Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa, Kurayzaoğullarının bölgesine varmadıkça ikinci namazını kılmasın."

buyurmuştu. Güneş batmaya yüz tutunca, Ashab-ı Kiram bu sözün ifade ettiği anlam hakkında farklı görüşler belirttiler. Bir kısmı: *"Resulullah bu sözüyle, çabuk yol almamızı istedi."* şeklinde görüş belirtirken, bir kısmı da: *"Hayır, Resulullah bu sözüyle, güneş batmış olsa bile, biz ancak Kurayzaoğulları bölgesinde ikinci namazını kılabiliriz."* demek istemiştir diye görüş belirtmişler ve ikinci namazını güneş battıktan sonra kılmışlardı. Her iki gurubun davranışı Hz. Peygambere (asm) haber verildiğinde,

Efendimiz (asm) hiçbir guruba sert tepki göstermemiştir. Bu, Hz. Peygamber (asm)'in yapılan icthadları onayladığı anlamına gelmektedir. (Buhari, Müslim)

2. Misal: Bedir Gazasında alınan esirlere nasıl bir muamele yapılacağına dair henüz bir vahiy nazil olmamıştı. Fahr-i Kâinat Efendimiz (asm) kendisine bildirilmeyen her hususu ashabıyla istişare ettiği gibi bu meseleyi de istişare etti. Hazreti Ebu Bekir (ra), esirlerin bedeline fidye alınması ve serbest bırakılması görüşündeydi. Hazret-i Ömer Efendimiz (ra) ise, esirlerin hemen öldürülmesi fikrindeydi. Hazret-i Ebu Bekir'in maksadı, esirlerden alınacak fidyeyle Müslüman askerleri düşmana karşı silahlandırıp kuvvet kazandırmaktı. Hazret-i Ömer'in maksadı ise, bunlarda ıslah emaresi olmadığından vücutlarını ortadan kaldırmakla yeryüzündeki fesadı önlemektir.

Ashab-ı Kiramın bir kısmı Hazreti Ömer'in, bir kısmı da Hazret-i Ebu Bekir'in icthadından yana oldular. Aralarında ihtilaf çıkınca Efendimiz (asm) Hazret-i Ebu Bekir'in icthadını tercih etti ve onun görüşü doğrultusunda davranıldı. Daha sonra bu hususta şu ayet-i kerime nazil oldu:

"Yeryüzünde ağır basıp, küfrün belini kırıncaya kadar, hiçbir peygambere esirleri bulunması yaraşmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz, hâlbuki Allah (sizin için ebedi olan) ahireti istiyor." (Enfal, 8/67)

Bu ayet-i kerime, Hazreti Ebu Bekir'in icthadını bozmamakla beraber, Hazreti Ömer'in icthadının daha üstün olduğunu ortaya koymaktadır. Demek ki, birbirine zıt iki fikir de tasvip edilmiştir. İşte bu ayet-i kerimeden anlaşılıyor ki, her müctehid kendi görüşünde isabet etmektedir. Eğer, Hazreti Ebu Bekir Efendimizin fikri hata olsaydı, hüküm icra olunmadan evvel ayet indirilirdi. Demek ki, bu hususta nazil olan ilahî ikaz, daha iyisiyle amel etmenin zıddını tercihten dolaydır.

3. Misal: Resulullah (asm) Muaz bin Cebel'i Yemen'e hâkim olarak gönderirken, **"Orada nasıl hükmedeceksin?"** buyurdu. Hz. Muaz; **"Allah'ın kitabıyla."** dedi. Efendimiz (asm): **"Ya Allah'ın kitabında bulamazsan?"** buyurunca, Hz. Muaz: **"Resulullah'ın sünneti ile."** dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz (asm): **"Resulullah'ın sünnetinde de bulamazsan?"** buyurunca, Hz. Muaz: **"İctihad ederek anladığımla."** dedi. Bu cevap üzerine Efendimiz (asm) mübarek elinin Muaz'ın göğsüne koyup şöyle buyurdu: **"Elhamdülillah, Allah Teâlâ resulünü (elçisi olan Muazı) Resulullah'ın rızasına uygun eyledi."**

Bu hadis-i şerif Tirmizî, Ebu Davud ve ed-Dârimî'de yazılıdır. Demek ki, ehlinin, yani bir müctehidin icthad yapması ve hakkında açık bir hüküm bulunmayan bir meseleyi, hakkında açık hüküm bulunan benzer bir meseleye kıyas ederek hükme bağlaması caizdir. Bu, bizzat Efendimizin (asm) emridir.

4. Misal: Ebu Davud ve İbn-i Mâce'nin bildirdikleri hadis-i şerifte Efendimiz (asm) şöyle buyurmuştur:

“İlim üçtür: Ayet-i Muhkeme, Sünnet-i Kaime ve Faridat-ı Adile'dir.”

Mişkât şerhi bu hadisi açıklarken şöyle der: “Hadiste geçen Ayat-ı Muhkeme; ayetleri muhkem olan Kur'an'dır. Sünnet-i Kaime ise; Peygamberimiz (asm)'in sünnetidir. Faridat-ı Adile ise, Kitap ve sünnete uygun ilimdir. Bu, icma ve kıyasa işarettir. Çünkü icma ve kıyas, Kitap ve sünnetten çıkarılmaktadır. Bu sebeple icma ve kıyas, Kitap ve sünnete müsavi ve denk tutulmuş ve Faridat-ı Adile denilmiş ve böylece ikisi ile amel etmenin vacip olduğu tembih buyrulmuştur. O halde bu hadis-i şerifin manası: “Dinin kaynağı dörttür: Kitap, sünnet, icma ve kıyastır.” manasındadır.”

Bu konudaki misalleri çoğaltmak, hatta bu başlıkta hususi bir eser hazırlamak mümkündür. Ancak mesele güneş gibi zahir olduğundan, daha fazla izaha lüzum görmüyoruz. Daha fazlasını isteyenler, ilgili hadis ve usul-ü fıkıh kitaplarına müracaat edebilirler.

PEYGAMBER EFENDİMİZİN (ASM) BİR ÂLİME UYMAMIZ HAKKINDAKİ TAVSİYELERİ

Peygamber Efendimiz (asm) bir âlime uymamızı ısrarla tavsiye etmiş ve kötü âlimlerin şerlerinden bizleri sakındırmıştır. Bu bahisteki hadislerin birkaçı şöyledir:

- Âlimlere tabi olun! Çünkü onlar, dünya ve ahiretin ışıklarıdır. (Deylemi)
- Âlimler, kurtuluş yolunu gösteren birer rehber ve kılavuzdur. (İ. Neccar)
- Âlimler olmasaydı, insanlar helak olurdu. (İ. Maverdi)
- Bilmediklerinizi salih âlimlerden sorup öğrenin. (Taberani)
- **İnsanların en hayırlısı benim asrımdaki Müslümanlardır. Bunlardan sonra en iyileri, bunlardan sonra gelenlerdir. Onlardan sonra da en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir. Artık bunlardan sonra yalan yayılır, bunların sözlerine ve işlerine inanmayınız!** (Buhari, Müslim)
- **Kimde şu iki haslet bulunursa, sabreden ve şükreden kullar zümresine yazılır. Her kim dininde kendinden üstte olana bakıp ona tabi olursa ve dünyada kendinden altta olana bakıp, Allah'ın kendisine verdiği hamederse, işte bu kişiyi Allah şükredici ve sabredici yazar.** (İbnu-l As)

Efendimizin (asm) kötü âlimlerin şerrinden de bizi birçok hadisiyle uyarmıştır. Birkaç tanesini zikredelim:

- **Allah Teâlâ, sizden ilmi almak için ilmi ile amil olan âlimleri kaldırır. Cahiller kalır. Dinden sual edenlere, kendi akılları ile cevap verip, insanları doğru yoldan saptırırlar.**(Buhari)
- **Ahir zamanda âlimler ölür, cahiller din adamı yerine geçirilir. Onlar da bilmeden yanlış fetva verir, kendisi sapar, başkalarını da saptırır.** (Buhari)
- **Ümmetim, kötü âlimler ve cahil abidler yüzünden helak olur. Kötülerin en kötüsü kötü âlimlerdir. İyilerin en iyisi de iyi âlimlerdir.** (Darimi)
- **Sizin için Deccalden daha çok, sapık imamlardan korkuyorum.** (İ.Ahmed)
- **Ahir zamanda, âlim ve ilim azalır, cahillik artar. Cahil ve sapık din adamları, yanlış fetva vererek fitne çıkarır, doğru yoldan saptırırlar.** (Buhari)
- "Öyle bir zaman gelir ki İslam galip olur, hatta tüccarlar güven altında korkmadan deniz aşırı ticaret yaparlar ve süvariler Allah yolunda savaşa dalarlar. Sonra bir kavim çıkar, Kur'an okur ve şöyle derler: *'Kim bizden daha iyi okur? Kim, bizden daha iyi âlimdir? Kim, bizden daha fazla fıkıh bilgisine sahiptir?'* Sonra Hz. Peygamber (asm) şöyle buyurdu: *'İşte bunlar, sizden, bu ümmettendir ve onlar cehennemden yakıtıdır.'*" (Taberani ve Bezzar)

MEZHEPLERİN İHTİLAF SEBEPLERİ

Mezhepler arasındaki ihtilaf, maalesef fıkıh konusunda bilgisi olmayan kişileri şüpheye düşürmekte ve onların kendi kendilerine şu iki soruyu sormalarına sebep olmaktadır:

- *Kur'an ve sünnet bir iken, görüşler niçin farklı oluyor?*
- *Bu görüşlerden hangisi doğrudur?*

Şeytan ve İslam düşmanları da onların bu cehaletinden istifade ederek bu iki soru ile onlara saldırmakta, hatta bir kısmını aldatarak sırat-ı müstakimden uzaklaştırmaktadır. Bu iki soruyu cevaplayarak, bu sorularla yaralanan gönüllere bir abıhayat sunacağız. İlk önce ikinci soru ile başlıyoruz:

DÖRT MEZHEBİN FARKLI HÜKÜMLERİNİN HEPSİ NASIL HAK VE DOĞRU OLABİLİR? ZİRA HAK BİRDİR VE DEĞİŞMEZ?

Cevabı çok zor gibi gözükken ve cevabı bilinmediği için birçok Müslümanı mezhepler hakkında şüpheye düşüren bu sorunun cevabı son derece basittir. Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri, mezkûr soruya son derece güzel ve mukni bir cevap vermiştir. Bu cevap sayesinde, bir meseledeki farklı hükümlerin hepsinin hak ve doğru olabileceği son

derece açık bir şekilde anlaşılmaktadır. **Bizler bu cevabı sadeleştirerek naklediyoruz:**

“Eğer desen: Hak bir olur, nasıl böyle dört mezhebin muhtelif hükümlerinin tamamı hak olabilir?”

“El-Cevab: Bir su, beş farklı mizaçtaki hastalara göre beş farklı hüküm alır. Şöyle ki:”

- Birisine, hastalığının mizacına göre su, ilaçtır. Demek su içmek; tıbben ona vaciptir.*
- Diğer hastaya, zehir gibi zararlıdır. Demek su içmek; tıbben ona haramdır.*
- Diğer bir hastaya, az zarar verir. Demek tıbben ona mekruhtur.*
- Diğer hastaya ise faydalıdır, menfaat verir. Demek tıbben ona sünnettir.*
- Diğer birisine de, ne zarardır ne de menfaat, afiyetle içsin. Demek tıbben ona mübahdır.*

“İşte hak burada farklılaştı. Su bir iken, beş hastaya göre, beş farklı hükme sebep oldu. Birine vacip, diğerine haram, bir diğerine mekruh ve diğerlerine de sünnet ve mübah oldu. Şimdi sen diyebilir misin ki; “Su yalnız ilaçtır, yalnız vaciptir, başka hükmü yoktur.” Elbette diyemezsin. Zira suyun hükmü, hastalara ve mizaçlara göre farklılaşmaktadır.”

“Aynen bunun gibi, din ve şeriatın her bir hükmü, insanlar için bir abıhayattır. Misalimizdeki suyun hükmünün beş farklı mizaca göre, beş farklı hüküm alması gibi, ilahi hükümler de, mezheplere tabi olanlara göre değişir. Bir hüküm birisine vacip olurken, diğerine mekruh, birisine haram olurken, diğerine mübah olabilmektedir. Bunu inkâr etmek, misalimizdeki suyun, bütün hastalara göre hükmünün tek olması gerektiğini iddia etmek gibi bir safsatadır. Bunu inkâr etmek, İslam’ın evrenselliğini inkâr etmek, ya da her insanın aynı fitratta olduğunu kabul etmek gibi bir şeydir.

“İşte mezhep imamları âdeta bir doktor gibi, buldukları coğrafyada yaşayan insanların mizaçlarına uygun hükümleri, Kur’an ve sünnetten çıkarmıştır. O coğrafyada yaşayan bir Müslüman için ilaç hükmünde -yani vacip olan- bir emir, başka bir coğrafyadaki Müslüman için zehir -yani haram- olabilmektedir.”

“Mesela, İmam Şafi’ye tabi olanlar, genellikle Hanefilere nispeten köylülüğü ve bedeviliğe yakın olduklarından, cemaati tekbir vücut hükmüne getiren sosyal hayattan mahrumdurlar. Bu sebeple her biri bizzat Allah’ın dergâhında kendi derdini söylemek ve hususi arzusunu istemek için imamın arkasında Fatıha’yı kendi başlarına okurlar. İmam Azam’a tabi olan Hanefiler ise, ekseriyetle medeniyete ve şehirliliğe daha yakın ve sosyal hayatın daha içinde oldukları için, bir cemaat, bir şahıs hükmüne girip, bir tek adam umum namına söyler, cemaatte kalben onu tasdik eder. Onun sözü, umumun sözü hükmüne geçer. Bu sırra binaen Hanefî mezhebinde olanlar imamın

arkasında Fatihâ'yı okumaz. İmam onlar namına okur ve diğerleri rabîta-i kalb ile imamı tasdik ederler. O halde imamın arkasında Fatihâ'yı okumak Şafilere göre hak ve doğrudur. Onların mizaç ve tabiatlarının bir gereği ve neticesidir. Hanefilere göre ise Fatihâ'yı okumamak hak ve hikmet olup, onların fitratları da buna müsaittir. Bu sebeple İmam Şafî, Kur'an ve sünnetten, imamın arkasında Fatihâ'nın okunacağı hükmünü çıkartırken, İmam Azam ise aynı delillerden, imamın arkasında Fatihâ'nın okunmaması gerektiğini çıkarmıştır. Mevcut deliller, her iki hükmü de içinde saklamaktadır. Her bir mezhep imamı, coğrafyasındaki insanların fitratlarına uygun olan hükmü, bu delillerden istinbat etmiştir. Allah Teâlâ ise iki halden de razı olmaktadır.”

Bu mesele, bir sonraki başlıktaki izahlar ile tam manasıyla anlaşılacaktır. Bu sebeple meseleyi daha fazla uzatmadan, **“Kur'an ve sünnet bir iken, görüşler niçin farklı oluyor?”** sorusunun cevabına geçiyoruz:

KUR'AN VE SÜNNET BİR İKEN, GÖRÜŞLER NİÇİN FARKLI OLUYOR?

Bir mesele hakkındaki görüşlerin niçin farklı olduğuna, yani ihtilafın sebeplerine geçmeden önce, mezhepler arasındaki ihtilafı anlayamamanın ve buna hayret etmenin sebeplerini izah edelim. Bu sayede, ihtilafın zaruri bir netice olduğu daha kolay anlaşılacaktır.

- İhtilafın sebebini anlayamamanın altında yatan en büyük sebep; **kişinin, Allah'ın kelamı ile beşer kelamını birbirine karıştırmasıdır**. Yani, beşer kelamı sadece bir iki manaya gelebildiğinden dolayı, Allah'ın kelamını da böyle bir kelam zannetmekte ve ihtilafı aklına sığdıramamaktadır. Hâlbuki Kelam-ı Ezeli, hadsiz manaları içinde bulundurma özelliği taşımaktadır. Âdetâ Kur'an kelimeleri birer deniz olup, içinde hadsiz manayı saklamaktadır. Her bir müctehid de, o kelime ve ayetlerden farklı manalar çıkarmakta ve farklı neticelere ulaşmaktadır. Dolayısıyla ihtilafın olmamasını istemek ve tek bir mezhebin olmasını talep etmek, Allah'ın ezeli kelamının, insan sözü gibi sadece birkaç manaya gelmesini arzu etmek ve ezeli kelamın mahiyetinden gaflet etmektir. O halde düzeltilmesi gereken ilk iş, Allah'ın ezeli kelamının mahiyetini öğrenmek ve bu kelamı beşer kelamına kıyas etmemektir.
- Yine bir meselede sadece tek bir görüşün olmasını istemek; **İslam'ın evrenselliğini anlayamamaktan ötürüdür**. Zira fitratları, yaşam koşulları, kıtaları, örfleri ve daha birçok şeyi farklı olan insanların, furuat denilen ayrıntıya ait meselelerde aynı hükme tabi olması mümkün değildir. O halde ihtilaf, evrenselliğin zaruri bir neticesidir.
- Yine tek bir mezhebin olmasını istemek; **Allah'ın rahmet ve kereminin mahiyetini bilmemektendir**. Zira Allah Teâlâ, dinin yaşanmasını

kolaylaştırmış, bir meselede razı olacağı farklı hükümleri göstererek, zaruret halinde başka bir mezhebin görüşüyle hüküm edilmesine müsaade etmiştir. Bu, Allah'ın rahmetinin ve kereminin bir neticesidir.

· Yine tek bir mezhebin olmasını istemek; **“Dinde zorluk yoktur.”**hükümünü tersine çevirmeyi talep etmektir. Zira, bir meselede sadece tek bir hüküm olsaydı, İslamı yaşamak insanlar için çok zor olurdu. Mesela Hanefi mezhebinde; kadına değmek abdesti bozmazken, Şafi mezhebinde bozmaktadır. Hac ve umre vazifesinde, tavaf ve say, abdestli yapılmak zorunda olduğundan, Şafi mezhebine mensup hacılar, bu ibadetlerde Hanefi mezhebini taklit ederek abdest almakta ve yanlışlıkla bir kadına dokunduğunda abdesti bozulmamaktadır. Eğer tek bir hüküm olup, abdestte kadına dokunmak mutlak olarak abdesti bozsaydı, hac ve umre vazifesi çok zorluklarla ancak eda edilebilirdi. Yine mesela, Hanefi mezhebinde kan abdesti bozarken, Şafi mezhebinde bozmamaktadır. Yarası kanayan veya ameliyat olan bir Hanefi, bu hali geçinceye kadar -zaruret halinde- Şafi mezhebini taklit ederek, bu mezhebin şartlarına uygun abdest alır ve bu abdest ile namazını kılar. Akan kan, abdestini bozamaz. Eğer bu konuda da tekbir hüküm olsaydı ve kan mutlak olarak abdesti bozsaydı, yarası olanlar, kaza geçirenler vs. için namaz kılmak çok zor olacak ve belki de kişi namazdan uzaklaşacaktı. Demek ihtilaf, **“Dinde zorluk yoktur.”** hakikatinin zaruri bir neticesidir.

· **Yine tek bir mezhebin olmasını istemek;** Efendimiz (asm)'in bir meselede sadece bir tek uygulama yaptığını zannetmekten ötürüdür. Hâlbuki Peygamberimiz (asm) -namazının kılınış şekli dâhil olmak üzere- bir meselede, birçok farklı uygulamalar yapmış ve her bir mezhep imamı bu uygulamalardan bir tanesini almıştır. Zaten Peygamberimiz (asm)'in farklı uygulama yapmadığı ve hakkında tek bir nas olan konularda ihtilaf olmamıştır. Demek ihtilaf, Peygamberimiz (asm)'in farklı uygulamalarının bir neticesidir.

Bu izahtan sonra ihtilafın sebeplerine geçebiliriz. Bir mesele hakkındaki görüşlerin farklı olmasının bir dizi sebebi vardır. Bizler bu sebeplerden sadece **"ayetlerin ve hadislerin farklı anlama gelme"** ihtimalini inceleyeceğiz. Zaten bu iki sebep anlaşıldığında, ihtilafın zaruri bir netice olduğu kati bir şekilde anlaşılacaktır. İhtilafın diğer sebeplerini ise usul-u fıkıh kitaplarına havale ediyoruz.

AYETLERİN FARKLI ANLAMLARA GELEBİLMESİ SEBEBİYLE OLUŞAN İHTİLAF

1. MİSAL

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ * فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ

“Muhakkak biz sana Kevser'i verdik. Öyleyse Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. (Kevser, 108/1-2)

Kurban kesmenin hükmü İmam Azam'a göre vacip, İmam Şafi ve İmameyne –İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed- göre ise sünnettir. Bu ihtilaf, fıkıh ilmini bilmeyenleri şaşırtmakta ve “**Bir şey bir mezhepte vacip olurken, diğer bir mezhepte nasıl sünnet olabilir.**” dedirtmektedir. Hâlbuki şimdi göreceğimiz gibi bu mümkündür ve ayetin farklı manalara gelebilme ihtimalinin zaruri bir neticesidir. Şöyle ki:

İmam Azam Hazretleri, Kevser suresinin bu iki ayetini şöyle izah etmiştir: Surenin 1. ayeti olan “**Muhakkak biz sana Kevser'i verdik.**” ifadesindeki muhatap; Hz. Muhammed (asm)'dir. Buradaki Kevser; Efendimize (asm) verilen bir ihsandır. 2. ayet olan “**Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.**” emrine muhatap ise Peygamber Efendimiz (asm) olmayıp, Ümmet-i Muhammed'dir. Buradaki namaz; ümmete emredilen beş vakit namazdır. Kurban kesme emri de bu ümmetin bizzat kendisine yapılmıştır. Dolayısıyla kurban kesmek vaciptir.

İmam Şafi ve İmameyn ise ayetleri şöyle tefsir eder ve derler ki: Surenin her iki ayetinde de muhatap; Hz. Muhammed (asm)'dir. 1. ayet olan “**Muhakkak biz sana Kevser'i verdik.**” ifadesiyle, Efendimize (asm) verilen bir ihsan beyan edilmiştir. 2. ayetteki “**Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.**” emri de Peygamberimiz (asm)edir. Buradaki namaz; beş vakit namaz olmayıp, gece namazıdır. Zira gece namazı Peygamberimize (asm) farz idi. Ayetteki “**Kurban kes.**” emri de bizzat Peygamberimize (asm) yapılmış, kurban kesmek sadece Efendimize farz edilmiştir. Ümmete ise, Peygamberimize (asm) tabi olması cihetiyle sünnettir.

Görüldüğü gibi, surenin 2. ayetinin muhatabının hem Ümmet-i Muhammed, hem de bizzat Efendimiz (asm)'in kendisinin olması muhtemeldir. Ayet, iki şekilde de izah edilebilir. Siyak ve sibak –ayetin gelişi ve gidişi- buna müsaittir. Eğer 2. ayetteki muhatap Ümmet-i Muhammed ise, ayetteki namaz ile beş vakit namaz kastedilmekte, kurban da bize emredilmektedir. Bu itibarla kurban kesmenin vacip olması gerekir. Ama İmam Şafi ve İmameyn'in görüşü de mümkün olup, 2. ayetteki muhatap yine Efendimiz (asm) olabilir. Bu halde namaz, Efendimize (asm) farz olan gece namazı olup, kurban kesme emri de ümmete değil, bizzat Peygamberimiz (asm)'in kendisine yapılmıştır. Bu ihtimale binaen, kurban kesmek bize vacip değil, sünnettir.

Hem görüldüğü gibi ihtilaf, kurban kesmenin bir ibadet olup olmadığı konusunda değil, bu ibadetin hükmü hakkındadır. Zira ayetin açık ifadesiyle kurban kesmek bir ibadettir. Bunda ihtilaf yoktur. İhtilaf sadece hükmünün ne olduğundadır ve bunun sebebi de; ayetin her iki manayı da kendinde cem etmesidir. Ayrıca her bir mezhep imamı, görüşlerine hadislerden de deliller getirmiştir. Bizler bu başlıkta sadece Kur'an'ı anlamadaki ihtilafı işlediğimizden, meselenin hadis bölümüne geçmiyoruz.

O halde kurbanın bir mezhebe göre vacip, diğer mezhebe göre sünnet olduğunu anlayamamak ve sadece tek bir hükmünün olmasını istemek, ilahi kelamın mahiyetinden habersiz olmanın bir neticesidir. Ezeli kelam, insan kelamı gibi değildir ki, sadece tek bir manaya işaret etsin.

2. MİSAL

مَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا

“... Oraya (Kabe’ye) giren emin olur...” (Al-i İmran, 3/97)

İmam Azam Hazretlerine göre; şer’an öldürülmesi gereken bir kimse Harem-i Şerife sığınsa, kendisine dokunulmaz ve orada ceza uygulanmaz. Sadece ona yiyecek ve içecek verilmeyerek, oradan çıkmaya mecbur edilir ve çıkınca kısas yapılır.

İmam Şafi Hazretlerine göre ise; Kâbe’ye sığınan oradan çıkmazsa, çıkması için beklenmez, orada kısas edilir.

Yine, fıkıh ilmini ve ezeli kelamın mahiyetini bilmeyenleri şaşırtacak bir durum: Aynı meselede iki farklı hüküm! Hâlbuki kişi, ilahi kelamın mahiyetini bilseydi, bu farklı hükümlerin son derece normal ve ezeli kelamın bir hususiyeti olduğunu anlayacaktı. Şimdi ihtilafın sebebini öğrenelim:

Ayet-i kerimede; “**Oraya (Kabe’ye) giren emin olur.**” buyrulmuştur. Buradaki emniyet İmam Azam’a göre; **dünyevi emniyettir** ve Kabe’ye girenin her türlü dünyevi tehlikeden emin olması gerekmektedir. İmam Azam Hazretlerine göre; can emniyeti de bunlardan biridir. O halde kendisine kısas yapılması gereken bir kişi, Kabe’ye sığınsa ona dokunulmaz. Çünkü Allah Teâlâ kitabında, Kabe’ye girenin tehlikeden emin olması gerektiğini buyurmuştur.

İmam Şafi ise; ayetteki “**emniyeti**” **ahiret azabından emin olmakla** tefsir etmiştir. Yani İmam Şafi’ye göre; Kabe’ye giren, dünyevi tehlikelerden değil, uhrevi tehlikelerden emin olur. Yaptığı tavaf, say ve diğer ibadetlerle kendisini Allah’a affettirir ve cehennem azabından kurtulur. Dolayısıyla İmam Şafi’ye göre; ayetin hükmü dünyaya değil, ahirete bakmaktadır. Netice olarak da “*kısas gereken bir kişi Kabe’ye sığınsa, çıkması emredilir, eğer çıkmazsa orada hükmü icra edilir.*”

Görüldüğü gibi, ayetteki “**emniyetin**” farklı manalara gelebilme ihtimali, hükmün farklılığına sebep olmuştur. Eğer ayetteki “*emniyet*” dünyevi emniyet ise, orada kısas yapılamaz. İmam Azam, bu ihtimali tercih etmiştir. Yok, eğer ayetteki “*emniyet*” ahiretteki azaptan emin olmaksam, orada kısas yapılabilir. İmam Şafi’de bu ihtimali tercih etmiştir. Ayrıca her bir mezhep imamı, görüşlerine hadislerden de deliller getirmiştir. Bizler bu başlıkta sadece Kur’an’ı anlamadaki ihtilafı işlediğimizden, meselenin hadis bölümüne geçmiyoruz.

Demek, “*Kabe’ye sığınan bir kimseye kısas yapılır, yapılamayacağı*” konusunda sadece tek bir hükmün olmasını istemek, ayetin bu iki vechini bilmemekten ve Allah’ın kelamını, beşer kelamı gibi sınırlı manada bir kelam zannetmekten dolaydır.

“*Eğer bu hükümlerden hangisi doğrudur?*” dersiniz, bu sorunun cevabını daha önce vermiştik. Burada şu kadar diyelim ki; Cenab-ı Hak, her iki hükümden de razıdır.

3. MİSAL

“... Yahut kadınlara dokunmuşsanız ve su bulamıyorsanız, temiz bir toprak ile teyemmüm edin...” (Maide, 5/6)

Yukarıdaki ayetin tamamında, abdesti bozan şeyler zikredilmekte ve abdest almak mümkün olmadığında teyemmüm edilmesi emredilmektedir. Bizler sadece ayette geçen ve abdesti bozduğu bildirilen **“kadınlara dokunmuşsanız”** ibaresini inceleyeceğiz.

Hanefi mezhebinde; kadına dokunmak abdesti bozmaz. Şafi mezhebinde ise bozar. Bu ihtilafın sebebi; ayette geçen *“kadınlara dokunmuşsanız”* ibaresini anlamadaki farktır. Şöyle ki:

Ayette geçen (لَمَسَ) kelimesinin lügat manası **“dokunmak”** demektir. İmam Şafi Hazretleri, bu kelimeyi lügat manası üzerine tefsir ederek, kadına dokunulduğunda abdestin bozulacağını söylemiştir. Demek İmam Şafi’ye göre; ayette mecaz yoktur ve ibare, kendi lügati üzerine tefsir edilmiştir.

İmam Azam Hazretleri ise ayetteki (لَمَسَ) kelimesini **“cima”** yani **“cinsel ilişki”** ile tefsir etmiştir. Yani ibareyi mecaza hamletmiş ve şu delilleri getirmiştir:

İbni Abbas Hazretleri der ki: Allah Teâlâ hayâlı ve keremli olduğundan, cimadan direkt bahsetmemiş, dokunmak ifadesiyle kinaye yapmıştır.

Yine büyük Arap lügat âlimi İbni Sikkit Hazretleri şöyle der: Dokunmak manasındaki (لَمَسَ) *“kadınlar”* ile birlikte kullanıldığında bununla cinsel ilişki kastedilir. Çünkü Araplar (لَمَسْتُ الْمَرْأَةَ) derken, *“kadınla cinsel ilişkide bulundum”* demek isterler. O halde bu ayet-i kerimede de mecazın kastedilmiş olması gerekmektedir ki, bu da (لَمَسَ) ile cimanın anlatılmak istendiğidir.

İşte ayetteki (لَمَسَ) kelimesinin tefsirindeki ihtilaf, hükmün ihtilafına sebep olmuştur. İmam Şafi kelimeyi lügat manasıyla tefsir ederken, İmam Azam Hazretleri mecaza hamletmiştir. Ayrıca her bir mezhep imamı, görüşlerine hadislerden de deliller getirmiştir. Ancak bizler bu başlıkta sadece Kur’an’ı anlamadaki ihtilafı işlediğimizden, meselenin hadis bölümüne geçmeyip, sadece bir nükteyi zikirle yetineceğiz:

İmam Azam Hazretleri görüşüne delil olarak şu hadisi getirmiştir:

Hiz. Aişe validemiz der ki:

“Ben Resulullahın (asm) önünde uyurken, ayaklarım onun kible tarafına düşer, O secde ederken ayaklarıma dokununca, ben hemen ayaklarımı toplar, kalktığımda ise tekrar uzatırdım. O gün evlerde kandiller yoktu.”

İmam Azam Hazretleri bu hadisi delil göstererek der ki: Bu hadiste kadına dokunmanın abdesti bozmayacağına delil vardır. Zira Efendimiz (asm) namazda Hiz. Aişe’ye dokunmuş ve namazına öylece devam etmiştir. Eğer kadına dokunmak abdesti bozsaydı, Peygamberimiz (asm)’in namazının bozulması gerekirdi.

İmam Şafi Hazretleri ise, İmam Azam'ın bu deliline şöyle cevap verir: Mezkûr hadis, dokunmanın abdesti bozmayacağına delalet etmez. Zira hadiste dokunmanın çıplak tene yapıldığına dair açık bir ifade yoktur. Muhtemeldir ki, Peygamberimiz (asm) Hz. Aişe'ye elbisesinin üzerinden dokunmuş ve abdesti bu sebeple bozulmamıştır.

Daha bunun gibi, her bir mezhep imamı kendi görüşüne ait birçok deliller sunmuş ve diğer görüşün delillerine cevap vermiştir. Hadisleri anlamadaki farklılığı bir sonraki başlıkta inceleyeceğimizden, bu meseledeki Şafi ve Hanefilerin diğer delillerine geçmiyoruz. Ancak şunu belirtmek istiyoruz ki: *Mezhep imamları âdeta kılı kırk yarmış ve hükümleri öyle çıkarmışlardır. Çıkardıkları hiçbir hükmü zanlarına dayandırmayarak, ayet ve hadislere dayandırmışlardır.*

Netice olarak: “Kadına dokunmanın abdesti bozup bozmayacağı” konusunda sadece tek bir hükmün olmasını istemek, ayetteki (لَمَس) kelimesinin bu iki vechini bilmemekten, Allah'ın kelamını, beşer kelamı gibi sınırlı manada bir kelam zannetmekten ve ihtilaftaki rahmeti anlayamamaktan dolayıdır.

4. MİSAL

...مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ

“...bu paylar, ölenin borçları ödenip, vasiyeti de yerine getirildikten sonra hak sahiplerine verilir...” (Nisa, 4/11)

Cenab-ı Hak, Nisa suresi 11. ve 12. ayetlerde miras taksiminin nasıl yapılacağını beyan buyurmuş ve taksimden önce borçların ödenmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu ayete göre miras taksim edilmeden önce, vefat edenin borçları ödenir ve eğer varsa, malının üçte birlik kısmından yaptığı vasiyeti yerine getirilir. Daha sonra da Allah'ın belirttiği şekilde kalan mal mirasçılara taksim edilir.

İmam Azam Hazretleri, ayette geçen “**deyn**” (**borç**) kelimesini; kullara ait borçlar olarak tefsir etmiştir. İmam Azam Hazretlerine göre; ölen bir kimsenin kullara ait borçları, vasiyeti olmasa da mirastan çıkarılır ve alacaklılara ödenir. Ancak Allah'ın hakkı olan zekât ve hac gibi borçlar, vasiyeti olmazsa mirastan çıkarılmaz. Buna göre ölü, Allah'a ait hakların mirastan ödenmesini vasiyet etmez ve mirasçılar da kendi rızaları ile bu borçları ödemek istemezlerse, Allah'a ait borçlar miras malından çıkarılmaz ve bu borçlar ödenmez.

İmam Şafi Hazretleri ise, ayette geçen “**deyn**” (**borç**) kelimesini; hem kullara ait, hem de Allah'a ait borçlar olarak tefsir etmiştir. İmam Şafi Hazretlerine göre; ölenin vasiyeti olmasa da, ödemediği zekât ve eda etmediği hac gibi Allah'a ait borçları mirastan çıkarılır. Bu hususta mirasçılarının izin verip vermemesine bakılmaz.

İşte, ayet-i kerimedeki “**deyn**” kelimesinin mutlak bırakılması ve her iki manaya da gelebilme ihtimali, hükmün ihtilafına sebep olmuştur. Eğer ayette “**kullara ait borçlar ödendikten sonra**” ya da “**hem Allah'a, hem de kullara ait olan borçlar ödendikten sonra**” denilseydi, ayet açık olduğu için ihtilaf olmazdı. **Demek**

ihtilafın sebebi; ayetin mutlak bırakılması ve her iki manayı da içinde cem etmesidir.

Ayrıca her bir mezhep imamı, görüşlerine hadislerden de deliller getirmiştir. Ancak bizler bu başlıkta sadece Kur'an'ı anlamadaki ihtilafı işlediğimizden, meselenin hadis bölümüne geçmiyoruz.

Netice olarak deriz ki: Kelam-ı Ezeli'nin mahiyeti anlaşıldıkça, ihtilafın zaruri bir netice olduğu daha iyi kavranacaktır. Zira “*vasiyet edilmediği takdirde miras malından Allah'a ait borçların çıkarılıp çıkarılmaması*” hususunda sadece tek bir hükmün olmasını istemek, ayetteki “**deyn**” kelimesinin bu iki manayı da içinde cem ettiğini bilmemekten ileri gelmektedir.

5. MİSAL

فَأَنْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ

“... Onları, ehlinin izni ile nikâhlayın...” (Nisa, 4/25)

Hanefi mezhebine göre, nikâhta velinin izni şart değildir. Buna göre; bülüğa ermiş bir kız, kendisine denk bir erkek ile velisinin izni olmaksızın evlense, bu nikâh geçerlidir. Velinin bu nikâhı feshetme hakkı yoktur.

Şafi mezhebinde ise, nikâhta velinin izni şarttır. Velinin izni olmadan nikâh akdi geçerli olmaz. Buna göre; Şafi mezhebinde bir kız, velisinin izni olmadan bir erkekle nikâhlansa, bu nikâh geçerli değildir.

Yine fıkıh ilmini bilmeyenleri şaşırtacak bir ihtilaf: Bir mezhepte velinin izni şart iken, diğerinde şart değil!

Bu ihtilafın sebebini bilmeyenler şöyle demektedir: “*Nasıl oluyor da din bir iken, Hanefî mezhebindeki bir kız velisinin izni olmadan nikâhlanabiliyor, Şafi mezhebindeki bir kız ise velisinin izni olmadan nikâhlanamıyor?*” Yani bu sorunun sahibine göre “*Nikâhta velinin izni şart mıdır, yoksa değil midir?*” konusunda sadece tek bir hüküm olmalıdır. Bu istek ise Kelam-ı Ezeli'nin mahiyetini ve bu ihtilafın sebebini bilmemekten kaynaklanmaktadır. **Şöyle ki:**

Nisa suresinin 24. ayetinde nikâhı helal olan hür kadınlardan ve 25. ayetinde de nikâhı helal olan cariye bahsedilmiş ve “**Onları, ehlinin izni ile nikâhlayın.**” buyrulmuştur. İşte ayetteki “**onları**” zamiri ile kimlerin kastedildiği konusundaki ihtilaf, hükmün de ihtilafına sebep olmuştur.

İmam Azam Hazretlerine göre; “**Onları, ehlinin izni ile nikâhlayın**” ayetindeki “**onları**” zamiri ile kastedilen cariyelerdir. Zamirin hür kadına taalluku yoktur. Yani cariye ile nikâhlanacak olan, cariyenin sahibinden izin almalıdır. Cariyenin nikâhı, sahibinin izni olmadan sahih olmaz. Hür kadının nikâhı ise velisinin izni olmadan da sahihtir.

İmam Şafi Hazretlerine göre ise; ayetteki “**onları**” zamiri ile kastedilen hür kadınlardır. Dolayısıyla hür kadının nikâhı ancak velisinin izni ile geçerli olur.

Görüldüğü gibi, “**Onları, ehlinin izni ile nikâhlayın**” ayetindeki “**onları**”zamirinin râci olduğu mahal hakkındaki ihtilaf, hükmün ihtilafına sebep olmuştur. İmam Azam’a göre zamir cariyeye ait olup, hür kadınla alakası yoktur. İmam Şafi’ye göre ise bu zamir hür kadına aittir. Netice olarak, İmam Azam’ın ictihadına göre hür kadın velisinin izni olmadan evlenebilirken, İmam Şafi’ye göre ise velinin izni olmadan nikâh sahih olmamaktadır.

Eğer ayette açık bir şekilde “*cariyeyi sahibinin izni ile nikâhlayın*” ya da “*hür kadını velisinin izni ile nikâhlayın*” buyrulmuş olsaydı, hüküm açık olduğundan dolayı ihtilaf olmazdı. Ancak Cenab-ı Hak, hikmeti icabı ayeti mutlak bırakmış ve “**onları**” zamiri ile beyan buyurmuştur.

Demek “*Nikâhta velinin izni şart mıdır, değil midir?*” konusunda sadece tek bir hükmün olmasını istemek, ayetteki “**onları**” zamirinin hem hür kadına, hem de cariyeye taalluk edebileceğini bilmemekten ileri gelmektedir.

Eğer “*Allah hangisinden razıdır ve hangisi doğrudur?*” diye sorulacak olursa, denilir ki: Her ikisi de doğrudur ve murad-ı ilahidir. Cenab-ı Hak, Şafi mezhebindeki bir kadının, velisinin izni ile nikâhından razı olurken, Hanefi mezhebindeki bir kadının ise velisinin izni olmaksızın yaptığı nikâhtan razı olmaktadır. Daha önce işlediğimiz gibi, bir meselede sadece tek bir hüküm hak değildir. Hak, fitratlara göre değişmektedir. Cenab-ı Hak, her fitratın kendisine uygun olan hükmü, kelamının kelimelerinde saklamış ve mezhep imamları da bu hükümleri ayet ve hadislerden çıkarmıştır.

6. MİSAL

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytanın işinden birer pisliktir. Bunlardan kaçın ki, kurtuluşa eresiniz.” (Maide, 5/90)

İhtilafın olduğu bir diğer konu da; kolonyanın kullanılıp kullanılmayacağı ve kendisine kolonya bulaşmış bir elbise ile namazın kılınıp kılınamayacağı meselesidir. İmam Azam ve İmam Yusuf’a göre; kolonya kullanmak caiz olup, üzerine kolonya dökülmüş bir elbise ile namaz kılınabilir. İmam Muhammed ve diğer üç mezhebe göre ise; kolonya kullanmak caiz olmayıp, üzerine kolonya bulaşmış bir elbise ile namaz kılınmaz.

Yine bu ihtilaf, fıkıh ilminden habersiz olanları şaşkırtmakta, bir kısmını ise şüpheye düşürmektedir. Bu şaşkınlığın ve şüphenin sorumlusu ise kişinin kendisidir. Yani suçlu odur. Eğer vaktinin bir kısmını dini ilimlerin tahsiline ayırsaydı, bu şüpheye

düşmeyecek ve vesveseye mağlup olmayacaktır. Zira şimdi göreceksiniz ki, ihtilafın sebebi izah edildiğinde ve anlaşıldığında, bu konuda hiçbir şüphe ve vesvese kalmayacaktır.

Allah Teâlâ, Mâide suresi 90. ayette; **“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytanın işinden birer pisliktir. Bunlardan kaçın ki, kurtuluşa eresiniz.”** buyurarak, içkinin bir pislik olduğunu bildirmiştir. Malumdur ki namazda, *“necasetten taharet”* farzdır. Yani kişinin elbisesi ve namaz kıldığı yer temiz olmalıdır. Necis bir elbise ile namaz kılınmaz.

Şimdi gelelim ihtilafın sebebine:

Mealde *“şarap”* diye çevirdiğimiz kelimenin Arapçası *“hamr”*dır. Allah Teâlâ, ayet-i kerimede *“hamr”*ın pis olduğunu beyan buyurmuştur. Ayetin hükmü açık olduğundan dolayı *“hamr”*ın pisliğinde ihtilaf yoktur. Dört mezhebe göre de *“hamr”*pistir. ***İhtilaf***; *“hamr”ın ne olduğudur*. Zira ayette *“hamr”*ın ne olduğu açıkça belirtilmemiş ve mutlak bırakılmıştır.

İmam Azam ve Ebu Yusuf’a göre “hamr”, sadece üzümden yapılan ve pişirilmeden bekletilmesiyle keskinleşip köpük atan sarhoş edicinin adıdır. Diğer sarhoş edicilere *“hamr”* değil, **“nebiz”** denilir. *“Nebiz”*i içmek, *“hamr”*i içmek gibi haramdır. Ancak *“nebiz”* pis değildir. Pis olan, sadece üzümden yapılan sarhoş edicidir. Dolayısıyla nebiz kısmından yapılan bir sarhoş edici kişinin elbisesine bulaşsa, nebiz pis olmadığı için namaza mani değildir. Namaza mani olan hamrın elbiseye bulaşmasıdır. **Kolonya ise** hamrdan değil, nebizden yapılmaktadır; içmek haramdır, ancak pis değildir. Kullanmak caiz olup, elbiseye bulaşması namaza mani olmaz.

İmam Muhammed ve üç mezhep imamına göre ise “hamr”, her sarhoş edicinin adıdır. Dolayısıyla bütün sarhoş ediciler pistir ve namaza manidir. Kolonyadaki alkol de sarhoş edicidir ve *“hamr”*dır. O halde onu kullanmak caiz olmayıp, bulaştığı elbise ile namaz kılınmaz.

Bir daha özetlersek: İmam Azam ve Ebu Yusuf’a göre kolonya namaza mani değildir. Çünkü kolonyadaki alkol üzümden yapılmamaktadır. Yani hamr değil, nebizdir; nebiz ise temizdir. İmam Muhammed ve üç imama göre ise kolonya namaza manidir. Çünkü bunlara göre her sarhoşluk veren *“hamr”*dır ve hamr da ayetin beyanıyla pistir. Necasetten taharet ise namazın bir farzıdır.

Görüldüğü gibi ihtilaf, *“hamr”*ın manası hakkında olup, *“hamrın temiz mi, yoksa pis mi”* olduğu hakkında değildir. Zira ayette geçen **“hamr pistir”** ifadesi, ictihada mahal bırakmamaktadır. İctihad, hükmü açıkça bildirilen konularda olmaz. Ayet ise *“hamr”*ın pis olduğunu açıkça bildirmiştir. Açık olmayan, *“hamr”*ın ne olduğudur.

İşte **“hamr”** kelimesinin manası hakkındaki ihtilaf sebebiyle farklı hükümler çıkmıştır. *“Din birdir, hüküm de bir olmalı.”* demek ise, *“hamr”* kelimesinin bu derin manasını ve her iki hükmü de içinde cem ettiğini bilmemekten ötürüdür.

“Biz hangi görüşle amel edeceğiz?” denilecek olursa, ona da şöyle cevap verilir: *“Ruhsatı tercih ederek kolonya kullanılabilir ve kolonyanın bulaştığı bir elbise ile namaz kılınabilirse de, takva ve azimet ile amel edip kullanmamak daha evladır. Kullananlar ise en azından, namazdan önce kolonya sürdükleri uzuvları yıkayarak takvayı tercih edebilirler.”*

7. MİSAL

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ

“Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman, yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınızı meshedin ve iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın...”(Maide, 5/6)

Abdestin dört farzı bu ayeti kerimede beyan edilmiştir. Bizim üzerinde duracağımız farz, yüzün yıkanmasıdır. Ayet-i kerimede açık bir şekilde abdestte yüzün yıkanması emredilmektedir. Ayetin hükmü açık olduğundan dolayı dört mezhepte de yüzün yıkanması abdestin bir farzıdır. Bunda ihtilaf yoktur. İhtilaf, yüzün neresi olduğu ve kulakların yüze dâhil olup olmadığı hususundadır. Bu ihtilafın sebebi ise, yüzün sınırlarının ayet-i kerimede belirtilmemiş olmasıdır.

Hanbelî mezhebine göre, abdestte kulakların meshi vaciptir. Hanbelîler, *“kulaklar baştandır”* hadisini ve Peygamberimiz (asm)’in her abdestte kulaklarına meshettiğini delil gösterirler.

Diğer üç mezhebe göre ise, kulakların meshi sünnettir. Üç mezhep âlimleri, Hanbelîlerin gösterdiği *“kulaklar baştandır”* hadisini zayıf bulurlar. Hatta İbni Salah: *“Hadisin zayıflık emareleri çoktur. Çok yollarla nakledilmesi ile kuvvetlenmez.”* der. Yine Şekvani: *“Varid olan hadisler bu hususu teyit etmez, sadece müstehap olduğuna işaret eder. Vacibe ancak açık bir delil ile gidilir.”* der.

Görüldüğü gibi, yüzün sınırlarının neresi olduğu hakkındaki ihtilaf, hükmün ihtilafına sebep olmuştur. Hanbelîler, **“kulak yüzdendir”** hadisiyle amel ederek kulağın meshine vacip derken, Hanefi, Şafi ve Maliki mezhebi âlimleri ise, hadisin zayıflığına hükmederek kulağın meshine sünnet demişlerdir.

Şu noktaya dikkat çekmek istiyoruz: Abdestte yüzün yıkanmasının farziyeti hususunda hiçbir ihtilaf yok. Zira ayetin hükmü açıktır, ictihad buraya giremez. Yine abdestte kulağın meshedilmesi hususunda da bir ihtilaf yoktur. Zira Peygamberimiz (asm) abdest alırken kulaklarını meshetmiştir. İhtilaf sadece kulağın meshedilmesinin hükmü hakkındadır. Hanbelîlere göre vacip iken, diğer üç mezhebe göre sünnettir.

Bu konuda ihtilafın olmaması için şunlardan birisinin olması gerekiyordu:

1. Ayet-i kerimede yüzün sınırları açıkça belirlenseydi ihtilaf olmazdı.
2. **“Kulak yüzdendir.”** hadisi zayıf değil, mütevatir olsaydı, ihtilaf olmazdı.

3. Ya da bu konuda başka bir mütevatir hadis olsaydı yine ihtilaf olmazdı.

Demek ihtilafın sebebi; hükmün Kur'an ve sünnette mutlak bırakılması ve her taifenin kendi fitratına uygun olan hükmü, Kur'an ve hadisten çıkartılmasının murad edilmesidir.

YEDİ MİSALDEN ÇIKAN NETİCE:

Allah'ın kelamı, beşer kelamı gibi manası sınırlı bir kelam değildir. İhtilafın olmamasını istemek ise, Kelam-ı Ezeli'nin bu mahiyetini bilmemekten ve bir ayetin sadece tek bir manaya geldiğini zannetmekten dolayıdır. Hâlbuki Kur'an ayetleri ve kelimeleri, deniz gibi manaları içinde saklamakta ve birçok manaya delalet etmektedirler. İşte ihtilafın en büyük sebebi, Kelam-ı Ezeli'nin bu özelliğidir. Bizler bu konuda yedi misal verdik. "Arife işaret yeter." Sırrınca, daha fazla misale gerek görmüyor ve ihtilafın ikinci sebebi olan "hadislerin farklı manaya gelebilmesi sebebiyle oluşan ihtilafa" geçiyoruz.

HADİSLERİN FARKLI ANLAMLARA GELEBİLMESİ SEBEBİYLE OLUŞAN İHTİLAFA

1. MİSAL

Hanefî, Şafî ve Maliki mezheplerine göre namazda cemaate katılmak sünnettir. Hanbelî mezhebinde ise cemaat farz-ı ayındır. Yani herkese bizzat farzdır. Yine bu meseledeki ihtilaf, sebebini bilmeyenleri şaşırtmakta ve onlara; *"Bu nasıl şey, cemaat ya farzdır, ya da sünnettir. Bir mezhepte farz olurken, diğerinde nasıl sünnet olur?"* dedirtmektedir. Bu söz, o kişinin fıkıh ilmindeki cehaletinden dolayıdır. Zira eğer o, aşağıda kaydedilen ihtilafın sebeplerini bilseydi, hiç şaşırmayacak ve bunu gayet doğal karşılayacaktı. Şimdi ihtilafın sebebini inceleyelim:

Ebu Hureyre (ra)'dan nakledilmiştir. Resulullah (asm) şöyle buyurdu:

"Münafıklara en ağır gelen namaz yatsı ve sabah namazıdır. Nefsimi kudret eliyle tutan Allah'a yemin olsun ki, içimden şöyle geçti: Odun için emir vereyim de odun toplansın. Sonra namaz için emir vereyim de bunun için ezan okunsun. Sonra birisine emrederim; cemaate imam olsun. Sonra kendim namaza katılmayıp, camiye gelmeyen adamlara varayım ve evlerini başlarına yakayım."

Şimdi bu ihtilafın sebebini inceleyelim:

· Hanbelî âlimlerine göre; kaydettiğimiz hadis, cemaatin farz olduğuna delildir. Onlar derler ki: *"Eğer cemaat sünnet olsaydı, onu terk eden kimse yakılmakla tehdit edilmezdi. Zira bir sünneti terk edene böyle ağır ceza verilmez. Madem Efendimiz (asm) cemaate katılmayanları, evlerini başlarına yakmakla tehdit etmiştir, o halde cemaatin farz olması gerekir."*

* Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Bu hadis, cemaatin farz değil, bilakis sünnet olduğuna delildir. Çünkü Resulullah (asm)

namaza gelmeyenlere gitmek istemiştir. Eğer cemaat farz-ı ayın olsaydı, cemaati terk ederek onlara gitmeye azmetmezdi.

· Cemaatin farz olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Farzın terki, ondan daha kuvvetli bir farz için caizdir. Cemaate gelmeyenlere ceza vermek için evlerine gitmek, namazı cemaatle kılmaktan daha kuvvetli bir farzdır. Bu sebeple Resulullah (asm) cemaate gelmeyenlere gitmek istemiştir. Efendimiz (asm)’in buradaki amacı; daha kuvvetli bir farzı eda etmektir.

* Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler şöyle der: Haber, yasaklama makamında söylenmiştir. Hakikati murad değildir. Asıl gaye mübalağadır ve korkutmadır. Gayenin bu olduğuna delil; Resulullah (asm)’ın kâfirlere mahsus bir ceza ile tehdit etmesidir. Nitekim icma ile sabittir ki, bu çeşit bir ceza ile Müslümanlar cezalandırılmaz.

· Cemaatin farz olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Ateşle ceza vermek ilk önceleri caizdi. Bu ceza daha sonra nesh olmuş ve kaldırılmıştır. Nitekim Ebu Hüreyre hadisi buna delalet etmektedir. Cemaat hakkındaki hadis ise mezkûr cezanın caiz olduğu zamanda varid olmuştur. Dolayısıyla bununla mübalağa değil, hakikat kastedilmiştir.

* Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler şöyle der: Resulullah (asm) tehdit etmesine rağmen, onları yakmayı terk etmiştir. Eğer cemaat farz olsaydı, onları affetmezdi. Bu da cemaatin sünnet olduğunu gösterir.

· Cemaatin farz olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Resulullah (asm)’in onlara ceza vermemesi, onların caymalarından ve cemaate gelmeye başlamalarından ötürüdür. Ayrıca hadisin başka yollardan gelen naklinin sonunda; “... **eğer evlerde kadınlar, çocuklar olmasaydı...**” kaydı vardır. Bu da gösterir ki, cezanın verilmeyişinin sebebi; cemaatin sünnet oluşu değil, evlerdeki kadın ve çocuklardır.

* Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler şöyle der: Hadiste tehdit edilenler; cemaate gelmeyenler değil, bizzat namazı terk edenler olabilir. Zira hadisin bu manaya gelmesi de mümkündür.

· Cemaatin farz olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Hadisin bir başka naklinde: “**Namazda hazır olmazlar**” kaydı açıkça zikredilmiştir. Yine İbn-i Mace’nin rivayetinde: “**Şu erkekler ya cemaati terk etmeye son verirler, ya da evlerini tepelerine yakacağım.**” buyrulmuştur. Hadisin diğer yollarla gelen bu nakli, mezkûr hadisin namazı kılmayanlara ait değil, namazın cemaatini terk edenlere ait olduğunu göstermektedir.

* Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler şöyle der: Peygamberimiz (asm) hadis-i şeriflerinde; münafıkların cemaate katılmadıklarını vurgulayarak, münafıklara benzemek hususunda bizleri sakındırmış ve onlara muhalefet

etmeğe teşvik etmiştir. Demek bu hadis, sakındırmak ve teşvik etmek makamında söylenmiştir. Yoksa sırf cemaati terk etme hususunda değildir. Bu sebeple cemaatin farziyetine delil olamaz. Hem bu hadiste kastedilenlerin münafıklar olması ihtimali de vardır. Dolayısıyla hadisteki tehdit cemaati terk etmeye has değildir.

· Cemaatin farz olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Münafıkların gerçekte namazları yoktur ki, bile bile cemaati terk etmeleri sebebiyle tehdit edilsinler. Bu tehdit, bizzat namazı olup, cemaate gelmeyenlere yapılmıştır. Bunlar da müminlerdir.

* Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler şöyle der: Hadiste geçen namaz; cuma namazı olabilir. Bu halde diğer namazlar buna dâhil olmaz.

· Cemaatin farz olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Hadiste yatsı namazı zikredilerek söze başlanmıştır. Bu yüzden hadisten cuma namazının kastedilmesi çok uzak bir ihtimaldir. Ayrıca şu hadisi de görüşlerine delil yaparlar: “Resulullah (asm)’a âmâ bir zat gelerek; ‘*Ey Allah’ın Resülü! Beni mescide kadar getirecek bir rehberim yok.*’ dedi ve namazı evinde kılmak için izin istedi. Efendimiz (asm) ona izin verdi. Adam geri dönünce, Resulullah (asm) onu çağırarak; ‘**Ezani işitiyor musun?**’ diye sordu. Adam: ‘*Evet!..*’ deyince, Efendimiz (asm), ‘**Öyleyse icabet et!..**’ dedi ve evde kılmasına izin vermedi.” Cemaatin farz olduğuna kail olanlar bu hadisi delil getirerek şöyle derler: “*Eğer cemaat sünnet olsaydı, Peygamberimiz (asm) âmâ kişiye evde namaz kılması hususunda ruhsat verirdi. Madem vermemiştir, o halde cemaat farz-ı ayın olmalıdır.*”

* Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler ise şöyle cevaplar: Âmâ adam, Resulullah (asm)’a “*Namazı evde kıldığı halde, özrü sebebiyle cemaat sevabını kazanmaya ruhsat var mı?*” diye sormuştur. Zira bilindiği gibi, özür sebebiyle cemaate gelmeyenler, cemaat sevabını kazanırlar. Ayrıca Efendimiz (asm)’in ona evde namaz kılmak için ruhsat vermeyişi, onun hakkında daha faziletli olana hükmetmek içindir. Yani Efendimiz (asm)’in cevabı şöyledir: “**Senin için efdal olan ve sevap yönüyle daha büyük olan; müezzine icabet ederek cemaate gelmendir.**” Bu ifade, cemaatin daha faziletli olduğuna işaret etmek içindir. Yoksa farziyeti için değildir.

· Cemaatin farz olduğunu söyleyenler şu hadisi de görüşlerine delil getirirler: Resulullah (asm) buyurdular ki: “**Kim müezzini işitir ve kendini engelleyen bir özrü olmadığı halde cemaate katılmazsa, kıldığı namaz kabul edilmez.**” Sahabeler sordular: “*Ey Allah’ın Resülü! Meşru özür nedir?*” Peygamberimiz (asm) şöyle cevapladı: “**Korku ve hastalıktır.**”

* Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler buna şöyle cevap verir: Bu hadiste belirtilen namazın kabul edilmemesi; “*kâmil bir makbuliyeti yoktur*” demektir.

Yoksa namazın kendisinin kabul edilmediği değildir. Nitekim bu tür hadisler çoktur. Mesela; **“Hayat ancak ahiret hayatıdır.”** denildiğinde, bundan dünya hayatının inkârı değil, ahiretin hayatının kemali kastedilir ve dünya hayatı o kemale sahip olmadığı için hayat değilmiş gibi takdim edilir. Mezkûr hadis de böyledir. Namazın kabul olmaması demek; *“kâmil manada bir makbuliyeti olmaması”* demektir. Ayrıca diğer hadislerde cemaatle kılınan namazın, fert olarak kılınan namazdan yirmi yedi kat daha sevaplı olduğundan bahsedilmiştir. Demek münferid olarak kılınan namazın sevabı düşük olsa da makbuldür. Eğer kabul olmasaydı, cemaat ile kılınan namaz için *“yirmi yedi kat daha sevaptır”* denilmezdi. Zira kabul olunmayan bir şey ile kabul olunan bir şey kıyas edilemez.

• Cemaatin farz olduğunu söyleyenler şu hadisi de görüşlerine delil getirirler: **“...Eğer cemaati terk ederseniz, peygamberinizin sünnetini terk etmiş olursunuz ve küfre düşersiniz.”** Cemaatin farz olduğuna kail olan âlimler bu hadisi de delil getirerek derler ki: *“Eğer cemaat farz olmasaydı, ‘küfre düşerdiniz’ tabiri kullanılmazdı. Zira küfre düşmek ancak bir farzı inkâr etmek ile mümkündür.”*

* Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler buna şöyle cevap verir: Bu hadisteki küfür; *“küfran-ı nimet”* yani nimetin kıymetini bilmemektir. Zira cemaatin sevabı ve bundaki ilahi lütfu görmemek, inkâr manasında bir davranıştır. Ayrıca bu hadisin manası: *“Cemaati terk, sizi yavaş yavaş küfre götürür. Çünkü böyle yapmakla İslam halatını iplik iplik terk eder ve sonunda dinden çikarsınız.”* şeklinde de olabilir. Dolayısıyla her iki ihtimalle de cemaatin farziyetine delil olamaz.

• Cemaatin farz olduğunu söyleyenler şu hadisi de delil getirirler: **“...Gündüz oruç tutan, gece de namaz kılan ve fakat cemaate ve cumaya gelmeyen birisi hakkında sorulduğunda, Resulullah: ‘Bu ateş ehlidir.’ diye cevap verdi.”** Cemaate farz diyenler bu hadisi delil göstererek derler ki: *“Eğer cemaat sünnet olsaydı, terk edenin ateşle tehdit edilmemesi gerekirdi. Zira tek bir sünneti terk edenin ateşle tehdidi uygun olmaz. Madem cemaati terk eden ateşle tehdit edilmiştir, o halde cemaatin farz-ı ayın olması gerekir.”*

* Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Hadisin manası: *“Cemaate ve cumaya, onlardan nefret sebebiyle katılmayan ve onların hakkını vermeyi hafife alıp, cemaat ve cumayı değersiz görenler hakkındadır. Onlar, cemaati terk etikleri için değil, bu sebeplerle ateşle tehdit edilmiştir. Yoksa cemaatin kıymetini bildiği halde iştirak etmeyenler tehlide dâhil değildir.”*

Cemaate farz-ı ayın ve sünnet diyenlerin mücadelesi böyle sürüp gitmektedir. Her bir müctehid kendi görüşüne deliller getirmekte ve diğer tarafın görüş ve delillerine de cevap vermektedir. Bizler meseleyi daha fazla uzatmamak için burada kesiyor ve âlimlerin ortaya koydukları diğer delilleri merak edenleri hadis ve fıkıh kitaplarına havale ediyoruz.

Görüldüğü gibi ihtilafın sebebi; hadislerin her iki manaya da gelebilme ihtimalidir. Eğer Kur'an'da veya hadislerde; **“Cemaat her Müslümanın üzerine farz-ı ayındır.”** gibi bir ibare olsaydı ve bu ibare -eğer hadisse- mütevatir bir yol ile nakledilseydi, bu konuda ihtilaf olmaz ve her mezhepte cemaat farz-ı ayın olurdu. Ama böyle olmamış ve hüküm mutlak bırakılmıştır. Yani mevcut hadisler her iki hükmü de içinde saklamakta ve her iki neticeyi de doğurmaktadır. İşte ihtilafın sebebi budur.

2. MİSAL

Şafi, Maliki ve Hanbelî mezheplerine göre; sabah namazını kılan bir kimse, bir rekâtı tamamladıktan sonra güneş doğsa namazına devam eder; güneşin doğmasıyla namazı bozulmaz. **Hanefi mezhebinde ise;** güneşin doğmasıyla namazı bozulur.

Şimdi ihtilafın sebebini inceleyelim:

Buhari ve Nesei'nin naklettiği rivayette Peygamberimiz (asm) şöyle buyurmuştur:

“Sizden kim, sabah namazının bir secdesini güneş doğmadan önce kılsa, namazını tamamlasın.”

Şafi, Maliki ve Hanbelîler bu hadis-i şerifi ve aynı manadaki diğer hadis-i şerifleri görüşlerine delil gösterirler ve şöyle derler:

“Hadis-i şeriflerde açık bir şekilde; sabah namazının bir rekâtını vakti içinde tamamlayan kimsenin namazının, güneşin doğmasıyla bozulmayacağı bildirilmiştir. Bu, hadislerin açık hükmüdür ve bununla amel edilmesi gerekir. Dolayısıyla, sabah namazının birinci rekâtını tamamladıktan sonra üzerine güneş doğan kimse, güneş doğduktan sonra namazına devam eder ve namazını tamamlar. Namazını kaza da etmez.”

İmam Azam Hazretleri ise, “Güneşin doğmasıyla namaz bozulur.” der ve görüşünü maddeler halinde şöyle izah eder:

- Peygamber Efendimiz (asm), güneş doğduktan sonra namaz kılmayı yasaklamıştır.
- Güneş doğduktan sonra her çeşit namazı yasaklayan hadisler tevatür kuvvetindedir.
- Güneşin doğmasıyla birlikte, namaz kılınması yasaklanmış bir vakte girilmiş olur. O halde namazın bozulması gerekmektedir.

- Yani bu meselede, güneş doğduktan sonra namazı yasaklayan hadisler ile amel edilmelidir.
- Zira bir meselede helal ve haram birleşse, haram hükmü esas alınır. Çünkü eşyada asıl olan helalliktir. Öyleyse haram hükmü sonradan gelmiştir. Sonradan gelen de öncekinin hükmünü kaldırır.
- Demek, güneşin doğmasıyla namazın bozulmayacağını bildiren hadisler öncedir ve güneşin doğmasıyla hiçbir namazın kılınamayacağını bildiren hadisler ile hükümden kaldırılmış yani nesholmuştur.
- Bu sebeple, haramlık hükmünü bildiren hadisler ile amel edilmelidir.

Gördüğünüz gibi, **Şafi, Maliki ve Hanbelîler**, *sabah namazının güneşin doğmasıyla bozulmayacağını bildiren hadislerle amel ederken, İmam Azam Hazretleri, güneş doğduktan sonra namazı yasaklayan hadislerle amel etmiş ve yasaklayan hadislerin, diğerlerinin hükmünü neshettiğini bildirmiştir.*

Neticede her mezhep imamı bir hadise dayanmış ve o hadisin hükmüyle amel etmiştir. **Demek ihtilafın sebebi; hadislerden her iki görüşün de çıkabilmesi ve hadislerin her iki hükmü de içinde cem etmesidir.**

Hadisleri anlamadaki ihtilafa dair son bir misal daha vereceğiz. Bu 3. misal ile aynı zamanda âlimlerin zekâ ve ferasetlerinin mertebesini de göreceğiz ve onlara ihsan edilen, hadislerden hüküm çıkarma yeteneğini müşahade edeceksiniz.

3. MİSAL

Hz. Ebu Hüreyre nakil ediyor:

“Resulullah (asm) kâfir bir misafir ağırlamıştı. Derhal onun için bir keçinin sağılmasını emretti. Keçi sağıldı, kâfir sütünü içti. Sonra diğer bir keçinin daha sağılmasını emretti. Adam doymadı. Bu suretle tam yedi keçinin sütünü içti. Adam yatıp, sabah olunca Müslüman oldu. Resulullah (asm) bir keçi sağılmasını emretti. Sütünü adam içti. Sonra başka bir keçi daha sağıldı. Fakat bunun sütünü tamamen içemedi. Bunun üzerine Resulullah (asm) şöyle buyurdular:

‘Mümin bir mideye içer, kâfir ise yedi mideye içer.’ ”

Hadiste geçen **“Mümin bir mideye içer, kâfir ise yedi mideye içer.”** ifadesi hakkında âlimler ihtilaf etmişlerdir. **Daha doğrusu, bu kısacık cümle o kadar çok manayı içinde saklamaktadır ki, her bir âlim bu manalardan birisine meyletmış** ve neticede aşağıdaki farklı hükümler ortaya çıkmıştır:

- 1. Bir kısım âlimlere göre; “Mümin bir mideye içer, kâfir ise yedi mideye içer.”** hadisiyle murad edilen, zahiri mana değildir. Burada mecaz vardır ve kinaye yapılmıştır. Efendimiz (asm) bu hadisinde; Müslüman ve onun dünyadaki

zühdü ile, kâfir ve onun dünyaya olan hırsını göstermek için bir benzetme yapmıştır. Yani mümin, dünyevi şeylere kıymet vermemesi sebebiyle tek bir mideye yer. Kâfir ise, dünyevi şeylere çok kıymet vermesi ve dünyalığı çok yığması sebebiyle yedi mideye yer. Burada ne gerçek mideler, ne de yeme hususu asıldır. Asıl kastedilen şey; dünyalık ile doymakta azlık ve çokluktur. Bu şuna benzer: Nasıl ki; *“Falan kimse dünyayı hopur hopur yiyor.”* denilince, onun dünyaya fazlaca hırsı ve rağbeti kastediliyorsa, **“Mümin tek mideye yer.”** denildiğinde de; müminin dünyaya karşı hırsı yok, az bir şeyin peşindedir, demek istenmiştir. Bunun gibi **“Kâfir yedi mideye yer.”** denilmekle de; dünyaya çok rağbet eder, çok şeylerin peşine hırsla düşer, demek istenmiştir.

2. Bir kısım âlimler ise şöyle demiştir: Bunun manası şudur: Mümin helal yer, kâfir ise haram yer. Helalin varlığı vücutça daha azdır, haram ise çoktur. İşte hadiste geçen tek mide ile helalin azlığına, yedi mide ile de haramın çokluğuna işaret edilmiştir.

3. Bazı âlimler de şöyle demiştir: Hadisten murad, mümini az yemeğe teşviktir. Çünkü çok yemek, kâfire has bir sıfattır. Mümin az yemeği esas yapmalıdır. Zira müminin nefsi, kâfire mahsus bir sıfatla muttasıf olmaktan nefret eder. Çok yemenin kâfire has bir sıfat olduğu hususuna ise Cenab-ı Hakk'ın şu sözü delildir: **“... Durakları ateş olduğu halde kâfirler zevklenirler ve hayvanlar gibi yerler”** (Muhammed, 47/12)

4. Bazı âlimler ise hadisin mecaz olmayıp, hakiki manasının murad edildiği görüşündedirler. Bu görüş sahiplerinden bir kısmı şöyle derler: Bu bir şahıs hakkında varid olmuştur. el-Mümin kelimesinin başındaki “lam” ahdiyedir. Yani özel birisinin kastedildiğini ifade eder. Cinsiye değildir. Yani bütün müminleri ifade etmek için kullanılmamıştır. İbni Abdilberr bu hususu şöyle izah eder:

“Bu hadisi bütün müminlere hamletmeye imkân yoktur. Zira nice kâfirler vardır ki, müminlerden az yer. Ve nice müminler vardır ki, kâfirden çok yer. Ve nice kâfir vardır ki, Müslüman olmuş ve yeme miktarı değişmemiştir. O halde hadiste zikredilen ‘Kâfir yedi mideyle yer.’ sözüyle kastedilen; hadisteki şahıstır. Yani şöyle söylenmek istenmiştir:

“Bu adam kâfir iken yedi mideye yemekte idi. Müslüman olunca, yedikleri özleştirilip onun hakkında bereket kılındı. Böylece Müslüman olduğunda, kâfir iken yediğinin yedide biri ile doydu.”

Demek bu âlimlere göre mezkûr hadis; hususi bir kâfir hakkındadır.”

5. Bazı âlimler ise şöyle der: Hadis, ekseriyeti ifade zımında beyan olunmuştur. Bununla gerçek adet kastedilmemiştir. Hadisteki **“yedi”** tabiri, çokluktan kinayedir. Zira Arapça’da yedi, yetmiş, yedi yüz gibi ifadeler çokluğu temsil eder. Yani hadisin manası şudur: *“Mümine yakışan hususlardan biri de yeme içme işini azaltmaktır. Çünkü mümin ibadete müteallik amellerle meşguldür.*

Çünkü o bilmektedir ki yemekten maksat; açlığı gidermek, hayatın devamını sağlamak ve ibadete yardım etmektir. Mümin, bu maksatların dışına çıktığı takdirde vereceği hesaptan korkmakta, bu da onun yemesini azaltmaktadır. Kâfir ise, bu söylenenlerin hilafıdır. Zira o, şeriatın takip ettiği maksadı bilmez ve o hudutta durmaz. Bilakis nefsin şehvetine tabi olur, arzularının peşinde koşar. Böylece müminin yiyeceği, kâfirin yiyeceğine nispet edilince daha az olur.”

6. Bazı âlimler şöyle der: Hadisin manası şudur: Müminin sıfatı zühd hususunda hırs göstermemesi ve kâfirin hilafına olarak, yaşamasına yetecek kadar yemekle iktifa etmesidir. Öyleyse bu vasfa uymayan ve zühd sıfatını taşımayan bir müminin varlığı hadisi yaralamaz.

7. Bazı âlimler de şöyle der: Hadiste kastedilen müminden murad; kâmil seviyede olan ve tam bir imana sahip olan mümindir. Zira kimin Müslümanlığı güzel olur ve imanı kemale ererse onun fikri, ölüm ve ölüm sonrası ile ilgili şeylerle meşgul olur. Böylece korkunun ve endişenin şiddeti ve düşüncesi, onu nefsanî arzuların peşinde koşmaktan alıkoyar. Nitekim Efendimiz (asm) şöyle buyurmuştur:

“Kimin fikri fazlaysa yemeği azdır. Kimin tefekkürü azsa yemeği çok, kalbi de katıdır.”

O halde hadisin manası şöyle olur: *“Kamil mümin bir mideye yer, kâfir ise yedi mideye yer.”*

8. Bazı âlimler de şöyle demiştir: Mümin yemesi içmesi sırasında besmele çeker, şeytan ona yeme içmede ortak olmaz. Böylece az bir yiyecek ona kâfi gelir. Kâfir ise besmele çekmez. Bu sebeple şeytan ona ortak olur. Az bir yiyecek ona kâfi gelmez.

9. İmam Nevevi ise şöyle demiştir: Kâfirdeki yedi mide ile şu sıfatlar kastedilmiş olabilir: Hırs, oburluk, uzun emel, tamah, kötü huy, haset, yağ sevgisi. Mümindeki tek mide ise, ihtiyacın örtülmesidir. Yani mümin ihtiyacının defi için yerken, kâfir zikredilen yedi sebepten dolayı yemektedir.

10. İmam Kurtubi ise şöyle der: Yemek şehveti yedidir: Tabiat şehveti, nefis şehveti, göz şehveti, ağız şehveti, kulak şehveti, burun şehveti ve açlık şehveti. Müslümanı yemeğe sevkeden zaruri şehvet bu sonuncusudur. Kâfir ise sayılanların hepsi sebebiyle yer.

11. Kadı Ebu Bekr ise şöyle der: Hadiste geçen **“yedi mide”** tabiriyle beş duyu ile birlikte şehvet ve ihtiyaç kastedilmiştir. Yani **“yedi mide”** tabiri ile kinaye yapılmıştır.

12. Bir kısım âlimler de şöyle der: Hadisten alınacak esas; dünyalık hususunda azlığa teşvik ve harama gitmeden elde edilene kanaat etmeye rağbet ettirmektir. Zira gerek cahiliye devrinde, gerekse İslam döneminde akıllı kimseler hep açlığı övmüşler, çok yemeği zemme mişlerdir.

Evet, kısacık bir cümle ve o cümleden çıkan onlarca mana! Bizler, bu manalardan sadece on iki tanesini nakille yetiniyoruz.

İşte ihtilafın sebebi: Efendimiz (asm)’in hadislerinin birçok manaya gelebilme ihtimalidir. Âdeta Efendimiz (asm)’in kelimeleri birer deniz olmuş ve içlerinde birçok manayı cemetmiştir. Âlimler de bu manaları inayet-i ilahiye ile çıkarmışlardır. Bizlere düşen vazife ise, bu kıymetli âlimlere tabi olmak ve İslam’ın hükümlerini onların dersi ile öğrenmektir. Yani zannın ve vehmin rehberliğini bırakarak, bu kıymetli âlimleri rehber edinmektir.

II. BÖLÜM

1. Soru: Mezhepler nereden çıktı?

2. Soru: Peygamber Efendimiz (asm) zamanında mezhep var mıydı?

3. Soru: Bu zamanda ictihad yapılabilir mi?

4. Soru: Niçin bu asırdaki bazı kişiler Sahabelere ve müctehidlere karşı üstünlük iddia ediyor?

5. Soru: En büyük bir evliya, niçin en küçük bir sahabenin derecesine yetişemiyor?

6. Soru: Bazı hadis-i şeriflerde, bidatların revacı zamanında, ehl-i iman ve takvadan bir kısım zatların, sahabe derecesinde veya daha faziletli olduğu rivayet ediliyor. Eğer sahabelere yetişilemiyorsa, bu hadislerin manası nedir?

7. Soru: Başka bir mezhebi taklit etmek caiz midir?

8. Soru: Peygamberimiz (asm) hangi mezheptendi?

II. BÖLÜM

Bu bölümde, mezhepler hakkında merak edilen bazı soruların cevaplarını bulacaksınız.

1. Soru: Mezhepler nereden çıktı?

“Mezhepler nereden çıktı?” sorusu, “Doktorluk nereden çıktı? Mühendislik nereden çıktı? Ya da terzilik nereden çıktı?” gibi bir sorudur. Zira mezhep imamlığı, diğer meslekler gibi bir meslektir. Diğer meslekler ve o mesleklerin mensupları nereden ve niçin çıkmışsa, mezhepler ve mezhep imamlığı da aynı yerden ve aynı sebepten çıkmıştır.

Doktorluk mesleği çıktı, çünkü herkes hastalığın sebeplerine ve tedavi yollarına vakıf olamaz. Bu yüzden, doktorluk mesleğine yabancı olan bir hasta, hastalığının tedavisi için, bu mesleğin inceliklerine vakıf olan birisine danışmak zorundadır. İşte bu kişi de doktordur. Demek doktorluk mesleğinin çıkış sebebi: İnsanların, hastalığın sebeplerini ve tedavi yöntemlerini keşifteki acizliğidir.

Mühendislik mesleği çıktı, çünkü herkes bina yapımı ile ilgili hesapları yapamaz ve projeleri çizemez. Bu yüzden bir bilene danışmak zorundadır. Bu kişi de mühendistir.

Demek bu mesleğin çıkış sebebi de; kişilerin, mühendislik ilmindeki bilgisizliği ve herkesin birer mühendis olamayışıdır.

Terzilik ve diğer mesleklerin çıkış sebebi de aynıdır: *Kişilerin, o mesleğin inceliklerine vakıf olamaması...*

İşte mezhep imamlığı da böyle bir meslektir. Bu mesleğin çıkış sebebi ise; insanların, Kur'an ve sünnetten hüküm çıkaramamaları ve hükmü olmayan meseleleri, hükmü olanlara benzeterek kıyas yapamamalarıdır.

Bizler, nasıl ki bilmediğimiz dini konuları, bilen hocalara soruyoruz. Hocalar da kitaplardan okuyup öğrendikleri fetvaları bizlere naklediyorlar. Aynı bunun gibi, Peygamber Efendimiz (asm)'den sonra, Müslümanların büyük bir çoğunluğu Kur'an ve sünnetten hüküm çıkarma gücünde olmadıkları için, meselelerinin izahlarını, icihad kuvvetinde olan âlimlere soruyor ve cevaplarını onlardan öğreniyorlardı. Bu âlimler, âdeta bir peygamber vazifesini icra ederek, Kur'an ve sünnetin hükümlerini, bilmeyenlere öğretiyorlardı. Herhalde,

“Âlimler, peygamberlerin varisleridir.”

hadisi, bu vazifeye işaret etmektedir.

Bu asırda yaşamış birçok müctehid imam mevcuttur. Ancak bu müctehidlerin fetvaları, bir sonraki nesillere taşınmamış, hikmet-i ilahinin sevkiyle sadece dört mezhebin imamları ve onların talebeleri ümmetçe kabul görmüş ve verdikleri fetvalar, çıkardıkları deliller, yaptıkları kıyaslar son derece sağlam bir şekilde kaydedilerek, tevatür kuvvetiyle bizlere kadar ulaşmıştır.

Demek, mezheplerin çıkış sebebi: İnsanların, Kur'an ve sünnetten hüküm çıkarma gücünde olmaması ve meselenin hallini bu güçte olan müctehid âlimlere sormasıdır.

2. Soru: Peygamber Efendimiz (asm) zamanında mezhep var mıydı?

Peygamber Efendimiz (asm) zamanında mezhep yoktu, çünkü mezhebe ihtiyaç yoktu. Sahabeler, bilmediği meseleleri bizzat Peygamberimiz (asm)'e danışır ve ondan öğrendiği gibi yapardı. Yani, bir asır sonra dünyaya gelecek olan mezhep imamlarının vazifesini, kendi asrında bizzat Peygamber Efendimiz (asm) icra etmiştir.

Mezhepler, Peygamberimiz (asm)'in vefatından sonra ortaya çıkmıştır. Soru sormak için Peygamberimizi (asm) bulamayan Müslümanlar, Efendimiz (asm)'in sünnetini ve Kur'an'ı çok iyi bilen müctehid âlimlere sorularını sormuşlar, bu âlimler de Kur'an ve sünnetten çıkardıkları cevapları ümmete ders vermişlerdir. Bu âlimlerin verdiği fetvalar da insanlar tarafından kabul görmüş ve neticede ümmet-i Muhammed, Kur'an ve sünnetin fikhî yönünü anlamada onları kendilerine rehber yapmıştır. *Bir kısım nasipsizler müstesna...*

Demek, Peygamberimiz (asm) zamanında mezhep yoktu, çünkü ihtiyaç yoktu. Herkes bizzat Peygamberimiz (asm)'in uygulamasını görerek taklit ediyor ve bilmediğini bizzat

sorarak öğreniyordu. Mezhepler, Peygamberimiz (asm)’den sonra çıkmış ve Efendimiz (asm)’in uygulamalarını ümmete ders vermiştir.

3. Soru: Bu zamanda ictihad yapılabilir mi?

Bediüzzaman Hazretleri bu soruya:

“İctihad kapısı açıktır. Fakat şu zamanda oraya girmeye altı mani vardır...”

diyerek cevap vermiş ve bu altı maniyi, “**İctihad Risalesi**” ismindeki eserinde izah etmiştir. Bizler, sorumuzun cevabını bulmak için bu altı maniyi mütalaa edeceğiz. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için de, Osmanlıca bilmeyenler için eseri sadeleştirip, biraz da şerh edeceğiz.

Bediüzzaman Hazretlerinin beyan ettiği ictihad yapma konusundaki altı mani şöyledir:

“Birinci mani: Alemin durumu, ictihada müsait değildir.”

“Nasıl ki kışta, fırtınaların şiddetli olduğu bir vakitte, dar delikler dahi seddedilir. Yeni kapıları açmak, hiçbir cihetle kâr-ı akıl değil. Hem nasıl ki büyük bir selin hücumunda, tamir için duvarlarda delikler açmak gark olmağa (boğulmaya) vesiledir. Öyle de, şu münkerat zamanında ve âdât-ı ecânibin (yabancı adetlerin) istilasını anında ve bid'aların (dinin aslında olmadığı halde dine sokulmaya çalışılan şeylerin) kesreti (çokluğu) vaktinde ve dalâletin tahribatı hengâmında, ictihad namıyla, kasr-ı İslâmiyetten (İslam'ın kalesinde) yeni kapılar açıp, duvarlarından muharriblerin (tahrip edicilerin) girmesine vesile olacak delikler açmak, İslâmiyet'e cinayettir.” (Said Nursi)

Bediüzzaman Hazretlerinin beyan ettiği birinci maniyi şöyle izah edebiliriz:

Kışın, fırtınaların şiddetli olduğu bir hengâmında dar delikler dahi kapatılır ki, fırtınanın zararından muhafaza olunabilsin. Böyle bir durumda yeni kapılar açmak, fırtınanın yapacağı tahribatı kolaylaştıracak ve zararını çoğaltacaktır.

Aynen bunun gibi, bu âlem de manevi kışını yaşamaktadır. Efendimiz (asm)’in gelmesiyle başlayan Asr-ı saadet baharı, yerini ahir zaman kışına bırakmış; bahar mevsiminin güzelliği kaybolup, şiddetli manevi fırtınalar ortaya çıkmıştır. Ateizm, materyalizm, kominizm ve Darwinizm gibi onlarca belki yüzlerce farklı izimler, felsefi akımlar ve batıl ideolojiler, âdeta birer kasırga ve manevi fırtına olarak, iman ve İslam kalesini kuşatmaya ve bu kaleye sığınmış ehl-i imana zarar vermeye çalışmaktadır. Hatta bu batıl ideolojilerden bir kısmı, devlet eliyle insanlara zorla kabul ettirilmiş ve o batıl fikirleri ta okul kitaplarına kadar girmiştir.

O halde, onların ehl-i imana ilişmesini önlemek için, İslam kalesinin bütün deliklerini kapamak ve onların saldırdığı yerlerde yığınak yapmak gerekirken; hiçbir fayda ve ihtiyaç olmadığı halde ictihad namıyla yeni yeni kapılar açmak ve ehl-i küfür ve

dalaletin, İslam kalesine düşman saldırısını kolaylaştırmak, İslamiyet'e karşı bir cinayet değil de, nedir?

Hem nasıl ki büyük bir selin hücumunda, tamir için duvarlara delikler açmak, boğulmaya vesiledir. Böyle bir zamanda yapılması gereken iş, bütün delikleri tıkamak olmalıdır. Aynen bunun gibi, her yerde işlenen günahlar, sefahatler, bidatlar ve haramlar âdetâ sel olmuş, ehl-i imanı boğmaya ve onu manen öldürmeye çalışmaktadır. Eski kavimlerin helakine sebep olan günahların tamamı, neredeyse bir mekânda ve bir gecede işlenmektedir. Günahlar âdetâ mıknatıs gibi insanları kendine çekmekte, iradeler ellerinden alınmış gibi kişiler o günahlara koşmaktadır. İşte böyle bir zamanda bu manevi selden kurtulmanın yolu: İslam kalesinin bütün deliklerini kapamak ile mümkündür. Açılacak yeni delikler, ehl-i imanın boğulmasına sebep olacaktır. Ve maalesef, ictihad namıyla bu delikleri açmaya çalışanlar, ilk önce kendilerini boğmuş ve daha sonra da kendilerini takip edenleri aynı kötü akıbeta uğratmıştır. Bizler, bu eserin nezahetine hürmeten bu isimleri burada zikretmiyoruz. Zaten ehlinece bu kişiler malumdur.

O halde, bu zamanda yapılacak en ehemmiyetli iş: Küfür ve dalalet gibi fırtınaların tahribatından, sefahat ve bidat gibi sellerin zararından ehl-i imanı kurtarmak için, delik açmak yerine, fırtınanın ve selin geliş yollarına barikatlar kurmaktır. Madem tehlike iman hakikatlerinin inkârı yönünden gelmektedir, o halde kuvveti buraya verip, delinmesi mümkün olmayan duvarlarda, fikhî yeni ictihadlar ile delikler açılmamalıdır.

“İkinci mani: Müslümanların yeni ictihadlara değil, dinin farzlarını ders almaya ihtiyaçları vardır.”

“Dinin zaruriyatı ki (iman ve amel edilmesi zaruri olan dini esaslar), ictihad onlara giremez. Çünkü kati ve muayyendirler. Hem o zaruriyat, kut (azık) ve gıda hükmündedirler. Şu zamanda terke uğruyorlar ve tezelzülde dirler (sarsılmaktadırlar). Ve bütün himmet ve gayreti, onların ikamesine ve ihyasına sarfetmek lazım gelirken, İslamiyet'in nazariyat (teoriler) kısmında ve Selef'in (Sahabe ve ondan sonraki asır alimlerinin) ictihadat-ı sâfiyane ve hâlisanesiyle (safî ve halis ictihadlarıyla), bütün zamanların hâcâtına (ihtiyaçlarına) dar gelmeyen efkârları (fikirleri) olduğu halde, onları bırakıp, heveskârane (nefsin arzularını tatmin edercesine) yeni ictihadlar yapmak, bid'akârane (bidat çıkartırcasına) bir hıyanettir.” (Said Nursi)

Bediüzzaman Hazretlerinin beyan ettiği ikinci maniyi şöyle izah edebiliriz:

Namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetler, dinin zaruriyatından, yani eda edilmesi gereken farzlarından. Bu gibi ibadetler hakkında açık nas -Kur'an ayetleri ve mütevatir hadisler- bulunduğundan dolayı, bu ibadetlere ictihad girememektedir. Zira daha önce öğrendiğimiz gibi, **ictihad** sadece hakkında açık hüküm olmayan meselelerde yapılabiliyordu.

Hem dinin bu zaruriyat kısmı, bu dünyada insanın kalbine ve ruhuna bir gıda, kabirde nur ve ziya; ahiret yolculuğunda bir azık ve sırat köprüsünde ise bir binek ve buraktır.

Hal böyle iken, dinin bu farzları ve emirleri, maalesef bu zamanda terke uğramış ve sarsılmaktadır. İnsanların ekserisi namazını terk etmiş, zekâtını vermemekte, haccına gitmemektedir. Hatta ne acıdır ki, on iki ayın sultanı olan ramazan geldiğinde bile, lokantalar ağzına kadar açık ve içi Müslümanlarla dolu olmaktadır. Müslüman olduğunu iddia eden bu kişiler, ramazanda aleni bir şekilde oruç yemekte ve bundan hayâ bile etmemektedirler.

Farzların terke uğradığı bu asırda, haramlar ise aleni bir şekilde, pervasızca işlenmektedir. Her köşede bir meyhane, bir kumarhane ve bir sefahat yuvası, ehl-i imanı isyana davet etmekte ve maalesef bu davetine de icabet görmektedir.

Asrımızın bu halini uzun uzadıya anlatmaya herhalde ihtiyaç yoktur. Zira her şey gözler önünde ve son derece açıktır. İşte böyle bir zamanda, bütün himmeti ve gayreti, dinin bu farz-ı ayın kısmının ikamesine ve ihyasına sarf etmek lazım gelirken, İslamiyet'in nazariyat kısmıyla meşgul olmak; bir insanın, bir ömürde bir defa bile karşılaşmayacağı meselelerde, mezhep imamlarına muhalefet ederek ictihad yapmaya çalışmak, İslam'a karşı bir hıyanet değil de nedir?

Acaba namaz kılmayan insanları, namaza teşvik etmek ve onlara namazın ehemmiyetini ders vermek yerine, onları, "*Ayda namaz nasıl kılınır? Kible nasıl tayin edilir?*" gibi meselelerle meşgul etmek, dine bir hizmet midir? Kaldı ki, ayda namaz nasıl kılınacağı ve kiblenin nasıl bulunacağı hususunda da Selef âlimlerinin fetvaları mevcuttur. Bu fetvalar, sorunun cevabını merak edenlere yeterken, dünyada namaz kılmayan insanların, aydaki namazlarıyla uğraşmak ve onları böyle nazariyat ile meşgul etmek hizmet midir?

Ya da, üzerinde elbisesi olduğu halde namazını kılmayan insanlara, "*Çıplak kalan bir insan nasıl namaz kılar?*" diyerek bahisler açmak ve bu konuda yeni ictihadlar yapmak hizmet midir? Ve bu çalışmanın kime, ne faydası vardır? İnsanın ömründe, bir defa bile başına gelmeyecek konuları, sözde çözüme ulaştırmaya çalışmak, nasıl bir hizmet anlayışıdır? Hem yine kaldı ki, böyle bir hâl başına gelenin nasıl namaz kılacağı da fıkıh kitaplarında mevcuttur.

Ya da, üzerine farz olduğu halde hacca gitmeyen insanlara, "*Hacda, ihramlı iken bir sinek öldürür ya da bir otu koparırsanız cezası şöyle şöyledir...*" diye dersler yapmak, dine hizmet midir? Kaldı ki, ihram yasakları ve bu yasakların çiğnenmesi halindeki cezalar bütün fıkıh kitaplarında mevcuttur. İhtiyacı olan, bu kitaplara bakarak meselesini halledebilir. Acaba böyle nazari bir meseleyle zihinleri meşgul etmenin ve cevapları Selef âlimleri tarafından verildiği halde yeni yeni ictihadlar yapmaya çalışmanın ne faydası vardır?

Ya da oruç tutmayan insanlara, “Ağza yanlılıkla bir sinek kaçsa oruç bozulur mu?” sorusunun cevabını öğretmeye çalışmak, ne kadar önemlidir? Acaba şimdiye kadar oruç tutan kaç kişinin ağzına sinek kaçmıştır ki, oruç tutmayan insanlara bu dersi yapmanın bir önemi olsun? Onlara yapılması gereken ders, terk ettiği orucun önemi ve ehemmiyeti değil midir? Hem bu gibi meselelerde, dört mezhebin müctehid âlimlerinin icihadları da mevcuttur. Ayrıca onlar bu icihadları hem safidir, hem halistir, hem de bütün zamanlara kâfidir.

Misalleri çoğaltabiliriz. Sözün özü şu: İctihad hevesiyle ortaya çıkanlar, yaptıkları hizmete bir baksınlar! İnsanların imanını çalınmakta ve imanın zafiyeti yüzünden farzlar terk edilmekte iken, hangi menfaatli hizmeti yapmışlardır? Kuvveti ve ilmi olanların, bütün gayretlerini ve himmetlerini, imanının inkişafında ve dinin zaruri kısmının ikame ve ihyasında kullanması gerekirken, maalesef bu zamandaki mezhepsizler, tabiri caizse, ayda namaz ile uğraşmaktadırlar.

Acaba, Müslümanların neye ihtiyacı olduğunu göremeyecek kadar kör olan bu kişilerin yaptığı icihad ne kadar doğru olabilir? Eğer keskin bir görüşleri ve kıvrak zekâları olsaydı, ilk önce Müslümanların içine düştükleri bu dehşetli durumun farkına varır ve bu yönde bir hizmeti sürdürürlerdi. Ama amaçları, üzüm yemek değil, bağcıyı dövmek olunca, hem sapmışlar hem saptırmışlar, hem de menfaatsiz işlerle ömürlerini tüketmişlerdir.

“Üçüncü mani: Bir kimsenin, mutlak müctehid seviyesine ulaşmasına zaman imkan vermemektedir.”

“Daha önce dediğimiz gibi; hakikatin mahiyeti bir olmakla beraber, efradın zmnında tahakkuk ve tecelli tarzı farklı farklıdır. Mesela, ilkokulda da matematik okunur, ama oradan mühendis çıkmaz. Çiçekte sümbül verir, ama ağaç gibi değil. Bir damla da güneşi gösterir, ama deniz gibi gösteremez. Sinek te uçar, ama kartal gibi değil...”

“Bu asır, dini ilimlerin tahsilinde, Asr-ı Saadete kıyasla ilkokul gibidir. Evet, bu asırda da dini ilimler tahsil edilir, ama o asırdaki müctehidler gibi âlimler bu asırda çıkmaz. İlkokulda matematik okunmasına rağmen, mühendisin çıkmadığı gibi...”

“Yine bu asır, Asr-ı Saadete kıyasla bir çiçektir. Dini ilimler sahasında sümbül verir, ama Asr-ı Saadet ağacı gibi olamaz. Çünkü o asır, Nur-u Muhammed (asm) toprağından bizzat besleniyordu.”

“Hem bu asır, Asr-ı Saadet denizine kıyasla bir damladır. Bir damla, denize kıyasla güneşi ne kadar gösterebilirse, bu asır da, o asra kıyasla o kadar ilim güneşine ayna olabilir.”

“Bu asrın âlimleri, başta dört mezhep imamı olarak o asrın âlimlerine kıyasla, sineğin kartala mukayesesine gibidir. Evet, bunlar da uçar, ama o asrın kartalları gibi değil...”

Bediüzzaman Hazretleri, bu hakikatin sebebini uzunca beyan etmiştir.

Bizler, bu beyanı naklediyoruz:

“Nasıl ki, çarşıda mevsimlere göre, birer meta (eşya ve mal) mergub (rağbet edilen) oluyor. Vakit be-vakit (zaman zaman) birer mal revaç buluyor. Öyle de, âlem meşherinde (sergisinde), içtimaiyat-ı insaniye (sosyal hayat) ve medeniyet-i beşeriye çarşısında, her asırda birer meta (eşya) mergub (rağbet edilen) olup revaç buluyor. Sûkunda, yani çarşısında teşhir ediliyor, rağbetler ona celboluyor, nazarlar (bakışlar) ona teveccüh ediyor, fikirler ona müncezib (cezbedilmiş) oluyor. Meselâ: Şu zamanda siyaset meta ve hayat-ı dünyeviye (dünya hayatının) temini ve felsefenin revaçları gibi... Ve Selef-i sâlihîn (asr-ı saadet ve sonraki iki asır âlimleri) asrında ve o zaman çarşısında en mergub (rağbet edilen) meta, Hâlık-ı Semâvat ve Arz'ın (göğün ve yerin yaratıcısı olan Allah'ın) marziyatlarını (razı olduğu şeyleri) ve bizden arzularını, kelâmından (Kur'an'dan) istinbat etmek (çıkarmak) ve nur-u nübüvvet (peygamberlik nuru) ve Kur'an ile kapatılmayacak derecede açılan ahiret âlemindeki saadet-i ebediyeyi (ebedi saadeti) kazandırmak vesâilini (vesilelerini) elde etmek idi.”

“İşte o zamanda zihinler, kalpler, ruhlar, bütün kuvvetleriyle, yerler ve gökler Rabbinin marziyatını (razı olduğu şeyleri) anlamağa müteveccih olduğundan, içtimaiyat-ı beşeriye (sosyal hayatın) sohbetleri, muhavereleri (konuşmaları), vukuatları, ahvalleri (hâlleri) ona bakıyordu. Ona göre cereyan ettiğinden, her kimin güzelce bir istidadı (kabiliyeti) bulursa, onun kalbi ve fitratı, şuursuz olarak her şeyden bir ders-i marifet alır. O zamanda cereyan eden ahval (hâller) ve vukuat ve muhaverattan (konuşmalardan) taallüm ediyordu (ilim öğreniyordu). Güya her bir şey, ona bir muallim hükmüne geçip, onun fitrat ve istidadına, içtihadı bir istidat (kabiliyet) ihzarını (hazırlığını) telkin ediyordu. Hatta o derece şu fitri ders tenvir ediyordu (nurlanıyordu) ki; yakın idi ki, kesbsiz (çalışmadan) içtihadı kabiliyeti ola, ateşsiz nurlana... İşte şu tarzda fitri bir ders alan bir müstaid (kabiliyeti olan), içtihadı çalışmağa başladığı vakit, kibrit hükmüne geçen istidadı (kabiliyeti), **"nûrun alâ nur"** (nur üstüne nur) sırrına mazhar olur; çabuk ve az zamanda müctehid olurdu.”

“Amma şu zamanda, medeniyet-i Avrupa'nın tahakkümüyle, felsefe-i tâbiyenin (pozitivist felsefesinin) tasallutuyla (musallat olmasıyla), şerait-i hayat-ı dünyeviye (dünya hayatı şartlarının) ağırlaşmasıyla, efkâr (fikirler) ve kulûb (kalpler) dağılmış, himmet ve inayet inkısam etmiştir (bölünmüştür).

*Zihinler maneviyata karşı yabancılaşmıştır. İşte bunun içindir ki, şu zamanda birisi, dört yaşında Kur'an'ı hıfzedip, âlimlerle mübahase eden (tartışan) Süfyan İbn-i Uyeyne olan bir müctehidin zekâsında bulunsa, Süfyan'ın içtihadı kazandığı zamana nisbeten, on defa daha fazla zamana muhtaçtır. Süfyan, on senede içtihadı tahsil etmiş (müctehidlik makamına ulaşmış) ise, şu adam yüz seneye muhtaçtır ki tahsil edebilsin. Çünkü Süfyan'ın ibtida-i tahsil-i fitrisi (tabii olan ilk tahsili) sinn-i temyiz (beş altı yaşlarında) zamanından başlar. Yavaş yavaş istidadı (kabiliyeti) müheyya olur (ictihada hazır olur), nurlanır, her şeyden ders alır, kibrit hükmüne geçer. Amma onun nazîri (zekâ cihetiyle, ona bu asırda benzeyen kişi), şu zamanda -çünkü zihni felsefede boğulmuş, aklı siyasete dalmış, kalbi hayat-ı dünyeviyede (dünya hayatında) sersem olmuş, istidadı (yeteneği) içtihadından uzaklaşmış- elbette fünun-u hâzrada (günümüzün müsbet ilimleriye) tevaggülü (uğraşması) derecesinde istidadı (yeteneği) içtihad-ı şer'î (Kur'an'dan ve sünnetten hüküm çıkarma) kabiliyetinden uzaklaşmış ve ulûm-u arziyede (dünyevi ilimlerde) tefennünü (mahareti) derecesinde, içtihadın kabulünden geri kalmıştır. Onun için, "**Ben de onun gibi zekiyim, niçin ona yetişemiyorum?**" diyemez ve demeye hakkı yoktur ve yetişemez."*

Bediüzzaman Hazretlerinin bu beyanını, lisanına yabancı olanlar için kısaca şöyle izah edebiliriz:

Asr-ı Saadet ve sonraki asır ile bu asır arasında çok büyük farklar vardır. Bu farklar sebebiyle, bu asırda yaşayan birisi, İmam Azam kadar zeki de olsa, İmam Azam'ın içtihadındaki yeteneğine ulaşması mümkün değildir. Hatta İmam Azam, on senede müctehid makamına çıkmışsa, bu kişinin aynı makama çıkması için yüz seneye ihtiyacı vardır.

Bu asır ile o asır karşılaştırdığımızda, bunun sebebi anlaşılacaktır. **Bu asrın özelliği ve revaç bulan metaı şunlardır:**

1. Siyaset,
2. Başta rızık olmak üzere dünya hayatının temini,
3. Felsefi akımların revaç bulması,
4. Tabiatperestlik gibi inkâr fikirleri...

Asr-ı Saadette ise şunlar revaçtaydı ve bütün dikkatler bu noktalardaydı:

1. Allah Teâlâ nelerden razıdır?
2. Bizden arzuları nelerdir?
3. Bize karşı emir ve buyrukları nedir?
4. Kendimizi O'na nasıl sevdirebiliriz?

5. Ebedi saadeti kazandıracak vesileler nelerdir?
6. Falan ayetin manası nasıldır ve bundaki murad-ı İlâhi nedir?
7. Peygamberimiz (asm) falan hadisiyle ne demek istemiş ve neyi murad etmiştir?
8. Kur'an ve hadisleri anlamada aşırı bir gayret ve ciddi bir himmet...

İşte o asır çarşısında bu mallar revaçta olduğu için, bütün sohbetler ve konuşmalar bu noktalarda olurdu. Bu sebeple, ictihad yapmaya yeteneği olan birisi, her şeyden ve her konuşmadan, tabi bir ders alırdı. Her şey ona bir muallim hükmüne geçerdi. Âdetâ onun kabiliyeti kibrit gibi olur, bir çakmakla yanardı.

Ama bu asır, değil kabiliyeti yakacak özellikte olması, kabiliyetleri köreltecek özellikleri içinde barındırmaktadır. Bu asrın insanının aklı siyasete dalmış, zihni felsefede boğulmuş, kalbi dünya hayatıyla sersem olmuş ve ictihad kabiliyetinden uzaklaşmıştır. Bu sebeple, “*Ben de onun gibi zekiyim, niçin ona yetişemiyorum?*” diyemez ve demeye de hakkı yoktur ve yetişemez.

Mesela, muhtemelen İmam Azam Hazretleri daha bebekken, bulunduğu odada devamlı Kur'an okunur ve odanın bir köşesinde ayet ve hadislerin manasıyla ilgili sohbetler yapılırdı. Bu asırda dünyaya gelmiş, İmam Azam kadar zeki olan birisinin başında ise Kur'an'a bedel, ninni okunmakta, odasının bir köşesinde siyaset sohbetleri, diğer köşesinde rızık telaşı ve dünya hayatının temini sohbetleri ve bir diğer köşesinde de felsefi konular konuşulmaktadır. İşte İmam Azam ile bu asırdaki İmam Azam zekâsındaki kişi, böyle iki farklı mecliste büyümekte, birisi her vakit Kur'ana müteallik meseleleri ıhtirirken, diğeri dünyevi ve siyasi konuşmalara şahitlik yapmaktadır. Bu sebeple de birisinin ictihad etme yeteneği gelişirken ve on senede müctehidlik makamına ulaşırken, diğerrinin ictihad yeteneği körleşmekte ve yüz senede bile müctehidlik makamına ulaşmamaktadır. Bunun sebebi, İmam Azam'a herkes ve her şey bir muallim olurken, bu asırdaki emsaline herkes ve her şey bir muallim değil, ictihad kabiliyetini körelten bir sebep olmuştur. O asrın bereketiyle İmam Azam ve emsallerinde ictihad yapmak fitri bir hal alırken, bu asırdaki emsallerinde bu fitrilik kaybolmuştur. Bu meseleyi şu misalle anlayabiliriz:

Yüzmek, balık için fitri bir iştir. Bir balık doğar doğmaz yüzmeye başlar. Yüzmek, insan için ise fitri bir iş değildir. İnsan yüzmeyi çabalamak ile öğrenir ve çalıştıkça ilerler. Ama ne kadar da iyi yüzse, bir balık ile yüzme yarışına giremez. Çünkü yüzme, balığın fitri bir amelidir. Aynen bunun gibi, **ictihadı bir denize benzetirsek**, Selef-i salihin âlimleri o denizin balığı hükmündedir ve fitri bir şekilde o denizde yüzerler, yani ictihad yaparlar. Bu asrın insanı ise, ictihad denizinde bir balık değil, bir insandır. Ne kadar da ilim tahsil etse ve alim olsa, ictihad denizindeki balık hükmündeki Selef-i salihin müctehidleriyle yarışamaz ve onlara yetişemez. Belki bu kişi, bu asırdaki diğer insanlardan daha iyi yüzebilir, yani daha çok şey anlar ve daha iyi yorumlar; fakat

insanın yüzme konusunda balıkla yarışamayacağı gibi -*çünkü yüzmek, balığın fitri bir filidir*- o da, ictihad konusunda, İmam Azam ve emsalleriyle yarışamaz.

Ya da ictihadı havaya benzetirsek, İmam Azam ve emsalleri, bu havanın kuşudur. Bir kuş için uçmak nasıl fitri bir amel ise, bu zatlar için de ictihad yapmak, kuşun uçuşu gibi fitri bir ameldir. Bu asrın insanı ise kuşa değil, Hezarfen Ahmet Çelebi'ye benzer. Evet, o da kanat takarak uçar, ama kuşlar gibi uçamaz. Eğer, "*Ben de kuşum!..*" dese, ne kadar divanelik ettiğini divaneler dahi anlar.

Dördüncü mani: Şu zamandaki ictihad meraklıları, dinin farzlarını dahi eda etmekten uzaktır.

"Nasıl ki bir cisimde, neşv ü nema (büyüme) için tevessü (gelişme) meylî bulunur. O meyl-i tevessü (gelişme meylî) ise, -çünkü dâhildendir- vücud ve cisim için bir tekemmüldür (kemale ulaşmaktır). Fakat eğer hariçte (dışarıdan) tevsi (gelişme) için bir meylî ise, o vücudun cildini yırtmaktır, tahrip etmektir; tevsi (geliştirme) değildir. Öyle de, İslamiyetin dairesine Selef-i sâlihîn (Asr-ı saadet ve sonraki iki asır alimleri) gibi takva-yı kâmile (kamil manada Allah'tan korkmak ve günahlardan sakınmak) kapısıyla ve zaruriyat-ı diniyenin (farzların) imtisâli tarikiyle (itaati yoluyla) dâhil olanlarda meyl-üt tevessü (geliştirme meylî) ve irade-i içtihad (ictihad arzusu) bulunsa; o kemeldir ve tekemmüldür. Yoksa zaruriyatı (farzları) terk eden ve hayat-ı dünyeviyeyi (dünya hayatını) hayat-ı uhreviyeye (ahiret hayatına) tercih eden ve felsefe-i maddiye ile âlûde (içiçe) olanlardan olan o meyl-üt tevsi (geliştirme meylî) ve irade-i içtihad (ictihad arzusu), vücud-u İslamiyeyi tahrip ve boynundaki şer'î (şeriat) zincirini çıkarmağa vesiledir."

Bediüzzaman Hazretlerinin beyan buyurduğu bu maniyi şöyle izah edebiliriz:

Bir cisimde, büyüme ve gelişme için bir meylî bulunur. Mesela, tohumda, çiçek olabilmek için; çekirdekte, ağaç olabilmek için; yumurtada, bir kuş olabilmek için ya da anne karnındaki döllenmiş bir yumurtada, büyüyüp bir insan olabilmek için bir meylî ve arzu vardır. Bu meyle, "*gelişme meylî*" denilir.

Bu meylî, eğer içeriden olursa, o cismin kemal bulmasını ve mükemmelliğe ulaşmasını sağlar. İçeriden olan bu meylî sayesinde ki, bir tohumdan gül çıkmakta, bir incir çekirdeğinden kocaman bir incir ağacı yaratılmakta; bir yumurtadan tavus kuşu gibi rengârenk bir kuş çıkıp, bir damla su, insan gibi bir kudret mucizesine dönüşmektedir. Demek, meylî içeriden ve dahilden olan kısmı güzeldir ve kemal bulmaya sebeptir.

Bir de meylî hariçten ve dışarıdan olan kısmı vardır. Yani hariçten bir sebep, cismin gelişmesi için el uzatır. Bu ise, cismin gelişimine değil, tahribine ve helakine sebeptir. Mesela, ağacı büyütme için dışarıdan müdahale edip dallarını çekseniz, dalların kırılmasına sebeptir. Ya da bir bebeği büyütme için elinden, kolundan tutup

çekseniz, çocuğun azalarının kırılmasına, belki de ölümüne sebebiyet verirsiniz. Hatta günümüzde, tıbbın ilerlemesiyle, genlere dışarıdan müdahaleler yapıp, farklı hayvan ya da bitki geliştirilmeye çalışılmakta ve bütün bu deneyler, garip ve tuhaf varlıkların ortaya çıkmasıyla son bulmaktadır. Asli tabiatından, harici bir müdahale ile uzaklaştırılmış canlılardan, nasıl varlıkların dünyaya geldiği hepimizce malumdur.

Aynen bunun gibi, İslamiyet dairesi içindeki Selef-i salihin kısmında bulunan geliştirme meyli ve ictihad arzusu güzeldir ve mükemmelliktir. Zira onlar tam bir takvaya sahip oldukları ve dinin en küçük emirlerine dahi tam itaat ile boyun eğdiklerinden dolayı, onlardaki ictihad arzusu, eşyadaki dâhilî meyle benzer. İctihadlarıyla İslam ağacı gelişir ve gölgesinde daha çok insanı barındırır.

Asrımızdaki ictihad meraklılarının yaptığı ictihadlar ise, eşyadaki harici meyle benzer. Bunlar, dinin farzlarını ve emirlerini terk ettiklerinden; dünya hayatını, ahirete tercih ettiklerinden ve felsefe ile çok meşgul olduklarından dolayı dairenin dışında kalıyorlar. Bu sebeple de yaptıkları müdahaleler, yani ictihadlar fayda yerine zarar veriyor. Onların ictihadları İslamiyeti tahriptir ve bu kişilerin yaptıkları, boyunlarındaki İslam zincirini çıkarmaya vesiledir.

Zaten İmam Azam ve emsallerinin hayatları ile günümüzdeki ictihad heveslilerinin hayatları kıyas edildiğinde, aradaki fark güneş gibi gözükülecektir. İmam Azam'ın kırk sene yatsı namazının abdestiyle sabah namazını kıldığı nakledilmektedir. Haram lokma yeme korkusu sebebiyle yedi sene koyun eti yemediği, soranlara; *“Bir koyun kaybolmuştu. O koyunun haksız olarak kesilip satılmasından ve o koyunun etini bilmeden satın alarak yemekten korktum. Bir koyunun ortalama ömrü yedi sene olduğu için de yedi sene koyun eti yemedim.”* dediği rivayet edilmiştir. Acaba bu zamandaki ictihad heveslilerinde, bu takvanın yüzde birini görebilir misiniz? Bırakın onların kaybolan bir koyundan dolayı yedi sene koyun etini yemeği terk etmelerini, içinde domuz eti ya da alkol şüphesi olan onlarca yiyeceği sofralarında bulabilirsiniz. Elbette, böyle takva dairesinden uzak insanların yaptığı ictihadlar, İslam'a dışarıdan bir müdahaledir, İslamiyet'in tahribine ve boyunlarındaki İslam zincirini çıkarmaya bir vesiledir.

Beşinci mani: Şu zamanın ictihadı semavi değil, dünyevidir.

“Üç nokta-i nazar, şu zamanın içtihadatını (ictihadlarını) arziye (dünyevi) yapar, semavilikten çıkarıyor. Hâlbuki şeriat semaviyedir (semaya aittir, yani vahiy ile gelmiştir) ve içtihadat-ı şer'îye (şeriata ait ictihadlar) dahi, onun (şeriatın) ahkâm-ı mestûresini (gizli hükümlerini) izhar ettiğinden semâviyedirler.”

Bediüzzaman Hazretlerinin burada bahsettiği nükteyi şöyle izah edebiliriz:

Şeriat ve İslam'ın hükümleri semavidir; yani insan eseri olmayıp, vahiyle gelmiştir. Peygamberimiz (asm) başta olmak üzere, hiçbir beşerin müdahalesi yoktur. Bu hakikate Kur'an'da şöyle işaret edilir:

“O (Kur'an), âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. O (Hz. Muhammed), bize isnaden bazı sözler uydurmaya kalkışsaydı, elbette biz onu bundan dolayı kuvvetle yakalardık. Sonra da onun şah damarını keser atardık.” (Hakka, 69/43-46)

Şeriat ve İslam'ın hükümleri semavi olduğu gibi, şeriatın gizli hükümlerini ortaya çıkaran ictehad da semavidir ve semavi olmalıdır. Yani ictehad yapan müctehid, Cenab-ı Hakk'ın emir ve yasaklarını ortaya çıkarmaya azmetmeli ve o konudaki murad-ı ilahiyyenin ne olduğunu anlamaya çalışarak, Allah'ın rızasının nerede olduğunu bulmaya çalışmalıdır. Yoksa nefsinin rahatını ve hevasının tatminini sağlayacak hükümleri çıkarmaya çalışmak, nefisperestlik olup, ictehad değildir.

İctihadın özü ve amacı; açıkça hükmü bildirilmemiş ve gizlenmiş meselelerde, Cenab-ı Hakk'ın muradını, emir ve yasağının ne olduğunu anlamaya çalışmakla, rıza-yı İlahiyyenin talebidir. Bu yüzden İslam dini semavi olduğu gibi, ictehad da semavidir.

Hâlbuki şu zamanda yapılan ictehadlar üç noktada semavi değil, dünyevidir. Yani, ictehadta Cenab-ı Hakk'ın rızası ve muradı değil, nefsin rahatı esas yapılmaktadır. Amaç daha güzelini bulmak değil, daha kolayını bulmaktır. Hedef Allah'ın o meseledeki muradını ortaya çıkarmak değil, nefsin hevasını tatmin etmektir.

İctihadı semavilikten çıkarıp, dünyevi yapan bu üç noktayı Bediüzzaman Hazretleri şöyle izah etmektedir:

“Birincisi: Bir hükmün hikmeti ayrıdır, illeti (asıl sebebi) ayrıdır. Hikmet ve maslahat ise; tercihe sebeptir; icaba (vacip olmasına), icada medar (sebep) değildir. İlet ise, vücuduna (varlığına) medardır.”

Burada anlatılmak istenen ince nükte şudur: İslam'ın her hükmünün bir hikmet, bir de illet ciheti vardır. Hikmet ciheti, o emrin ve hükmün faydası ve menfaatidir. **Mesela içkinin haram edilmesindeki hikmet:** Akli baştan alması, insanın maddi vücuduna zarar vermesi, israfa sebebi olması,.. gibi şeylerdir. **Ancak, içkinin haram edilmesinin illeti,** yani hakiki sebebi bunlar değildir. Buradaki illet, Cenab-ı Hakk'ın içkiyi haram kılmasıdır. İçki, zarar verdiği için haram değil, Allah **“haram”** dediği için haramdır. Bir şeyde haramlığın ve helalliğin illeti, yani sebebi, Cenab-ı Hakk'ın öyle murad etmesi ve öylece emretmesidir. Hikmet ise, o emirdeki menfaatler ve faydalardır.

Yine mesela domuz eti haramdır. Haram oluşunun sebebi, Allah'ın haram demesi ve haramlığı cihetine hükmetmesidir. Hikmeti hakkında ise onlarca şey söylenebilir. Eğer, hikmeti cihetinde söylenecek hiçbir söz olmasaydı, hatta eti faydalı da olsaydı, bu

onu helal yapmazdı. Çünkü hükümler, hikmetlere göre değil, illete göre şekil alır. **İllet ise**, Cenab-ı Hakk'ın muradıdır ve hükmetmesidir.

Yine bu meseleyi şu misalle daha iyi kavrayabiliriz: Seferde namaz kısaltılır. Dört rekâtlık bir farz namaz, iki rekât kılınır. Bu ruhsatın **illeti**, yani sebebi, Allah'ın seferde namazın kısaltılacağına hükmetmesidir. **Hikmeti ise**, seferdeki meşakkattir ve zahmettir. Şimdi, eğer sefer bulunsa, meşakkat hiç olmasa namaz yine kısaltılır. Çünkü illet, yani namazın kısaltılmasının hakiki sebebi olan sefer vardır. Fakat sefer bulunmasa, yüz meşakkat bulunsa, namazın kısaltılmasına illet olamaz ve zahmetten dolayı namaz kısaltılamaz.

Demek bir hükümde asıl olan illettir, yani Cenab-ı Hakk'ın emretmesidir. Hikmet, asla hükmün sebebi olamaz. Sadece hükümdeki menfaatlerin ve faydaların anlaşılabilmesi için bu cihete bakılır.

İşte bu asırda, bu hakikatin aksine olarak, menfaat ve hikmet, illet yerine konulup ona göre hükmediliyor. Allah'ın muradını bir kenara bırakıp, hikmet ve menfaatlara göre hüküm veriliyor. Nefse faydası olan helal kabul edilip, nefsin hoşuna gitmeyene haram deniliyor. Elbette böyle bir ictihad dünyevidir, semavi değildir. Bu yüzden de kıymeti yoktur.

“İkincisi: Şu zamanın nazarı, evvelâ ve bizzat saadet-i dünyeviyeye (dünya saadetine) bakıyor ve ahkâmları (hükümleri) ona tevcih ediyor. Hâlbuki şeriatın nazarı ise, evvelâ ve bizzat saadet-i uhreviyeye (ahiret saadetine) bakar, ikinci derecede -ahirete vesile olmak dolayısıyla- dünyanın saadetine nazar eder. Demek şu zamanın nazarı, ruh-u şeriattan yabanidir. Öyle ise, şeriat namına ictihad edemez.”

Bediüzzaman Hazretleri, bu noktada şu cihete bakmıştır:

İslam ve şeriatın birinci hedefi ahiret saadettir ve ilk önce ona bakar. Dünya saadetine, ikinci derecede ve ahiret saadetine vesile olması sebebiyle bakar. Şu zamanın insanında ise, ahiret saadeti ikinci derecededir. Bu asrın insanı evvelâ dünya saadetine bakar ve hükümleri, bu saadetin teminine göre çıkartır. Bu yüzden de şu zamanın fikri ve nazarı, şeriatın ve İslam'ın ruhuna yabanidir. Öyle ise şeriat namına ictihad yapamaz.

Üçüncüsü: *إِنَّ الضَّرُورَاتِ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ* kaidesi, yani, **"Zaruret, haramı helal derecesine getirir."** İşte şu kaide ise, küllî (umumi) değil. Zaruret, eğer haram yoluyla olmamış ise, haramı helal etmeye sebebiyet verir. Yoksa sû-i ihtiyarıyla (iradesine kötüye kullanmakla), gayr-ı meşru sebeplerle zaruret olmuş ise, haramı helal edemez, ruhsath ahkâmlara (hükümlere) medar (sebepe) olamaz, özür teşkil edemez...”

Bediüzzaman Hazretleri, bu maniyi eserinde uzunca izah etmiştir. O uzun kısmı, eserin aslına havale ediyor ve meseleyi şöylece izah ediyoruz:

“Zaruretler, haramı helal yapar.” bir kaidedir. Mesela içki haramdır; fakat susuzluktan ölmek ile karşı karşıya kalındığında, içkiyi içmek helal olur.

Hem mesela, domuz eti de haramdır; ama bir kişi açlıktan ölmek ile karşı karşıya kalsa, domuz etinden ölmeyecek kadar yiyebilir. O anda domuz etini yemek ona helal olur. Hatta böyle bir durumda yemeyip açlıktan ölürse, bir haram işlemiş olur ve bundan mesuldür.

Hem yine, kesildiğinde yenmesi helal olan hayvanlardan, kendiliğinden ölenler leş hükmünde olup, bunların yenmesi haramdır. Ancak bir insan, açlıktan ölmek ile karşı karşıya kalsa, ölmeyecek kadar bu leşten yiyebilir, hatta yemesi ona farzdır.

Ancak zaruret, kişinin su-i ihtiyarıyla meydana gelmişse, yani iradesini şerde kullanarak o zarureti meydana getirmişse; bu, zaruret kabul edilmez. Mesela, bir adam, iradesini şerde kullanarak içki içse ve sarhoş olup hanımını boşasa, bu boşaması geçerlidir. Ya da bir cinayet işlese, bundan dolayı ceza görür. Çünkü içkiyi iradesiyle içmiştir, neticesinden de mesuldür. Eğer içki içmeyip, tedavi maksadıyla bir ilaç içse ve bu ilaç onu sarhoş yapıp, sarhoş halde karısını boşasa ya da cinayet işlese, bu halde özür sahibidir. Boşamak vaki olmaz ve cinayetten dolayı kısas edilmez.

Bu iki farklı hükmün sebebi şudur: Birinci durumda, iradesiyle içki içmiş ve ihtiyarıyla sarhoş olmuştur. Bu halde yaptığı bütün tasarruflardan kendisi mesuldür. Tasarrufu bilerek yapması, ya da bilmeden yapması arasında bir fark yoktur. Ama ikinci halde, iradesini tedavi yolunda kullanmış ve ihtiyarıyla sarhoş olmamıştır. Belki ilacın etkisiyle sarhoş olmuştur ki, bu durumda iradesinin haricinde sarhoş olduğu için tasarrufları geçersizdir ve yaptıklarından mesul değildir.

Hem yine mesela, bir içki müptelası, zaruret derecesinde içkiye müptela olsa ve içmeden duramasa, diyemez ki, *“Bu bana zarurettir ve bana helaldir.”* Çünkü bu duruma kendi iradesini şerde kullanarak düşmüştür.

O halde özetlersek: Eğer zaruret, haram yolla olmamışsa, haramı helal eder. Eğer haram yolla olmuş ve iradeyi kötüye kullanmakla vukua gelmişse, haramı asla helal etmez.

İşte şu zamanda, zaruret derecesine geçen ve insanları müptela eden çok şeyler vardır ki, iradeyi kötüye kullanmaktan, gayrimeşru meyillerden ve haram muamelelerden meydana geldiklerinden, ruhsath hükümlere sebep olup, haramı helâl edemezler. Hâlbuki şu zamanın ictihad heveslileri, gayrimeşru meyillerden gelen zaruretleri, şeriatın hükümlerine sebep yaptıklarından, ictihadları dünyevîdir, heveslerine göredir, felsefidir; asla semavî olamaz.

Altıncı mani: Bu asırdan, Asr-ı saadet kitabı okunamaz.

“Selef-i sâlihînin müçtehidîn-i izâmı (büyük müctehidler), asr-ı nur ve asr-ı hakikat (hakikat ve nur asrı) olan asr-ı sahabeye (sahabe asrına) yakın

olduklarından, safi bir nur alıp, halis bir ictihad edebilirlerdi. Şu zamanın ehl-i ictihadi ise, o kadar perdeler arkasında ve uzak bir mesafede hakikat kitabına bakar ki, en vâzih (açık) bir harfîni de zor ile görebilirler.”

Bediüzzaman Hazretlerinin, ictihada altıncı mani olarak gösterdiği bu nüktenin kısaca izahı şöyledir:

İctihadın birinci menbaı Kur'an, ikinci menbaı ise sünnet ve hadislerdir. Başta dört mezhep imamı ve onların talebeleri, sahabe asrına yakın olduklarından dolayı, o nur ve hakikat asrından safi bir nur alıp, halis ve doğru bir ictihad yapabilirler ve ictihadın iki membandan İslamî hükümlerin abıhayatını çıkarabilirler ve çıkarmışlardır. Hâlbuki bu asrın ictihad heveslileriyle, o nur ve hakikat asrının arasında o kadar uzak bir mesafe vardır ki, bu uzak mesafeden hakikat kitabını okumak, neredeyse mümkün değildir. Bu asrın ehli, değil o kitabı okumayı, o kitabın en büyük harflerini bile zar zor görebilirler.

Hem bu asrın insanı, eğer ictihad yapmaya kalksa, sahabeyle görüşemeyeceklerine göre, yine başta dört mezhep imamı olarak, diğerlerinin derlediği hadis kitaplarını kaynak yapmak zorundadırlar. Yani her halükarda yol, yine o büyüklerin rahle-i tedrisinden geçmektedir.

4. Soru: Niçin bu asırdaki bazı kişiler Sahabelere ve müctehidlere karşı üstünlük iddia ediyor?

A- Gerçekten mezheplerin ihtilafı tam bir hikmetmiş ve bu konu son derece açıkmiş. Ama anlattıkların bilinmeyince ihtilaf sebeb-i kusur zannediliyor. Kıssadan hisse olarak şunu da anladım ki: Bu zamanda her Müslüman'a ilim lazım. Gördüm ki, ilim sayesinde müşküller kolayca hallediliyor. Şimdi cevabını merak ettiğim başka bir soru soracağım. Niçin bu asırdaki bazı kişiler Sahabelere ve müctehidlere karşı üstünlük iddia ediyor? Sahabelere ve müctehid âlimlere karşı bu üstünlük davası nereden çıkıyor? Ve kim çıkarıyor?

B- Sahabeye karşı üstünlük davasını ve müctehid âlimlere karşı denklik iddiasını ileri sürenler 4 gruptur:

Bunlardan birinci grup, Sahabeye karşı üstünlük davasını ve müctehid âlimlere karşı denklik iddiasını ileri sürenler son derece gururlu, takva dairesinden çıkmış, sefahate dalmış ve farzları dahi yerine getiremeyen insanlardır. Bu kişiler mezhepsizliklerini o büyük müctehid âlimlere denklik davası altında neşrediyorlar, dinsizliklerini de Sahabeye karşı üstünlük davası altında icra ediyorlar.

Bu mezhepsizlerin müctehid âlimlere karşı olan üstünlük iddiasının sebebi şudur: Bu mezhepsizler haram dairesine girmiş, hevasına tabi olmuş ve sefahatte tiryaki olmuştur ki, sefahatten kurtulamıyor ve sefahate mâni olan farzları eda edemiyorlar. Kendilerine bir bahane bulmak için de şöyle diyorlar: *“Şu mesele ictihaddır. Bu meselede mezhepler birbirine muhalif gidiyor. O hâlde bu hükme uymak gereksizdir. Hem onlar da bizim*

gibi insanlardır, hata yapabilirler. Öyle ise biz de onlar gibi ictihad ederiz, istediğimiz gibi ibadetimizi yaparız. Onlara tabi olmaya ne mecburiyetimiz var?”

İşte bu bedbahtlar şeytanın bu desisesi ile başlarını mezhebin zincirinden çıkarıyorlar. Demek mezhepleri inkâr etmenin temel sebebi İslamî hükümlerin ağır gelmesi sebebiyle nefislerine uygun bir İslam'ı ortaya çıkarmak arzusudur. İçinde beş vakit namaz, zekât, kurban ve tesettür gibi emirler olmayan; sefahatin ve nefsi arzularının helal olduğu bir dini...

Bunların davalarının ne kadar çürük olduğunu mezhep imamlarının mertebeleri başlığında işlediğimizden burada tekrara lüzum görmüyoruz.

Ancak iş bununla bitmiyor. Çünkü mezhep imamlarının omzunda olan yalnız dinin nazariyat kısmıdır, farzlar ve haramlar değildir. Hâlbuki mezhepsizler dinin farzlarını dahi terk etmek ve değiştirmek istiyorlar. Eğer “Onlardan daha iyiyiz.” deseler işleri tamam olmuyor. Çünkü müctehid farza değil, nazariyata ve kati olmayan teferruata karışabilir ve burada ictihad yapabilir. Hâlbuki bu mezhepsizler namazı dahi zar zor kılmakta hatta bir kısmı beş vakit namazı bir iki vakte indirmektedirler. Kadın olanları ise tesettür ve miras taksimi gibi emirleri inkâr edip İslam'ın farzlarına karşı gelmektedirler. O hâlde bunların meselesi müctehidlerinkâr etmekle tamam olmuyor. Zira bunlar dinin farzlarını dahi değiştirmek ve İslam'ın farzlarına ve erkânlarına karşı gelmek istediklerinden dolayı İslamî hükümlerin nakilcileri, direkleri ve hadislerin râvileri olan Sahabelere ilişiyorlar ve onlar tarafından nakledilen hadisleri inkâr etmeye yelteniyorlar.

A- Sübhanallah, ben de hep merak ederdim bu zamanda yaşayan biri kendisinden binlerce yıl önce yaşayan sahabeden ne ister ne diye ona ilişir diye! Demek bunların derdi farklıymış. Kur'an'ı kendi hevalarına göre anlatmak için hadisleri inkâr etmek istiyorlar. Hadisi inkâr içinde bu hadislerin râvileri ve taşıyıcıları olan Sahabeye ilişiyor ve onları kötü göstermeye çalışıyorlar. Çok tehlikeli bir hastalık!

B- O hâlde mezhepsizlik ile tamamlanan basamakları şöyle maddeleyebiliriz:

1 - Sefahate dalıyor ve kendini haramlardan kurtaramıyor. Sefahate mâni olan farzları da eda edemiyor.

2 - İstiyor ki, işlediği haramlar helal olsun ve eda edemediği farzlar olmasın.

3 - Bu arzunun sevkiyle müctehid imamlara ilişiyor ve: “Ben de onlar gibi ictihad yapabilirim, onlar da benim gibi insandır.” diyerek nefsinin arzusu doğrultusunda ictihad yapıyor. Bununla kendisini rahatlatıyor.

4 - Ama bakıyor ki, iş müctehidlerinkâr etmekle olmuyor. Çünkü onlar sadece dinin nazariyat kısmında Kur'an ve sünnetten hüküm çıkarmışlar. Dinin farzlarında ictihad yapılmamış ve yapılamıyor. Hâlbuki bu kişi dinin farzlarını da eda etmekten uzaktır. Bu sefer gözünü bir üste dikiyor ve dinî hükümlerin taşıyıcıları, direkleri ve hadislerin

râvileri olan Sahabelere ilişiyor. Onları -hâşâ- yalancılıkla itham edip hadisleri inkâr ediyor.

5 - Ancak iş bununla da bitmiyor. Çünkü farzlar hakkında çok açık Kur'an ayetleri mevcuttur. İşte bu sefer de gözünü Kur'an'a dikeyyor. Ayetlerini dilediği gibi tevil ediyor. Nefsinin arzularına göre hükümler çıkarıyor. Ve sonunda şefkati dahi hakketmeyen zavallı bir mezhepsiz oluyor.

Heyhat! Değil bunlar gibi insan suretindeki hayvanlar belki hakiki insanlar ve hakiki insanların en kâmilleri olan evliyanın büyükleri dahi Sahabenin küçüklerine karşı denklik davasını kazanamadıklarında bütün ehli hak ve hakikat ittifak etmiştir. Gözünü güneşe kapayan sadece kendisine gece yapar!

A- Evet, çok haklısın. Kur'an'da övgüyle bahsedilen Sahabe Efendilerimiz hakkında böyle konuşmak gerçekten büyük bir nasipsizlik. Peki 2. grup kimdir?

B- Sahabeye ve müctehid âlimlere karşı üstünlük iddia edenlerden 2.

grup, kendini âlim zanneden zavallılardır. Bunlar bir parça ilim tahsil etmişler ve bu ilim de onlarda benlik ve kibre sebep olmuştur. Kendi büyüklüklerini nazara vermek için Sahabe ve müctehidlerin küçüklüğünü ispat etmeye çalışırlar. Bunların hâli Güneş'e karşı meydan okuyan mumun hâli gibidir. Güneş'i kıskanan mum, ışığının sözde büyüklüğünü ispat etmek için Güneş'e ilişir ve der ki: Ey ahali! Onunki de ışık mı? Siz benim ışığıma bakın. Işığım onun ışığından daha büyüktür, gelin benim ışığımda aydınlanın.

Mum bu sözleriyle Güneş'i bilmeyenleri aldatır. Bu aldananlar Güneş'i görmediklerinden mumu Güneş bilirler.

Aynen bunun gibi, bu zamanın bir kısım mezhepsizleri de mum ışığı hükmündeki ilimleriyle müctehidlerin güneş hükmündeki ilimlerine meydan okuyorlar. Diyorlar ki: Biz onlardan daha iyi biliriz. Onlardan daha âlimiz. Onlara değil, bize tabi olun.

Ezberinde 500 hadis bile olmayan bu kişilerin 500.000 hadisi senetleriyle birlikte ezberleyen müctehidlere meydan okumasına şaşalım mı gülelim mi, biz de şaşırдық!

A- Hayretler içerisindeyim şu an. Demek asıl ilim kişinin bir şeyler bilmesi değil, evvela haddini bilmesi. Bunların Sahabe ve müctehidleri küçük görmesi kendi büyüklüklerini nazara vermek için ha. Çok acı bir durum. Peki 3. grup kimdir?

B- Sahabeye ve müctehid âlimlere karşı üstünlük iddia edenlerden 3.

grup, Ehli Sünnet dışındaki batıl mezheplerin mensuplarıdır. Bunların Sahabe ve müctehidlere ilişme sebepleri ise şudur: Bunlar bakarlar ki, kendi itikatlarıyla Sahabenin itikadı ve ameli farklıdır. Sahabeden nakledilen hadisler ve bu hadislerden müctehidlerin çıkardığı hükümler onların inancına tamamen zıttır. Bunlar kendi batıl itikatlarını terk edeceklerine Sahabeye ve müctehidlere ilişerek onlara karşı büyüklük iddiasında bulunurlar ve derler ki: "Onlar da bizim gibi insan. Bu hadisleri nakleden şu

şu Sahabeler şöyle şöyledir. Onların sözüne güvenilmez. Bu hadisler uydurmadır. Hem müctehidler de yanılmış ve yanlış ictihadlar yapmışlardır. İşin doğrusu budur.”

İşte bu 3. grup, kendi batıl itikatlarını kabul ettirmek için Sahabeye ve müctehidlere ilişerek onları ve sözlerini çürütmeye çalışırlar. Kendi batıl fikirlerini satmak için hak söz sahibi Sahabelere ilişirler, müctehidleri küçümserler.

A- Evet, bence en tehlikelisi bunlar. Çünkü kendilerini İslamî bir yaşayış altında ve hak üzerinde gibi gösteriyorlar. Bu hâl ile insanların ilgi ve teveccühlerini kazanıyorlar, daha sonra da batıl itikatlarını hak suretinde göstermeye çalışıyorlar. İlim olmazsa bu insanlara kanmak ve onların peşinden gitmek ne kadar kolay. İlim, ilim, ilim diyorum!

B- Makamın buraya gelmesi sebebiyle bunları da uyarır ve deriz ki: Ey bedbahtlar! Siz nasıl olur da Allah'ın Resulünün Sahabesine ilişir ve onları küçümsersiniz! Hiç Allah'ın Resulünün Sahabesi hakkındaki hadis-i şeriflerini işitmediniz mi? Yarın mahşer günü o güzide Sahabeler yakanıza yapıştıkları zaman hâliniz nice olacak! Bundan hiç korkmuyor musunuz? Gelin, vakit varken bu yaptığınız hıyanetten vazgeçin ve tövbe edin!

A- Peki Sahabeye ve müctehid âlimlere karşı üstünlük iddiasında bulunan 4. grup kimdir?

B- **Sahabeye ve müctehid âlimlere karşı üstünlük iddia edenlerden 4. grup**, İbrahim suresinin 3. ayet-i kerimesinde anlatılan gruptur. Bu ayet-i kerime şöyle der: “Onlar o kimselerdir ki, dünya hayatını ahirete tercih ederler, (insanları) Allah'ın yolundan çevirirler ve onun eğrilmesini isterler. İşte bunlar çok büyük bir sapıklık içindedirler.”

İşte bu 4. grup İslam karşıtı mihraklar tarafından tutulmuş insanlardır. Tek vazifeleri Müslümanların arasında fitne yaymak ve Müslümanların itikadını bozmaktır. Bu vazifeye mukabil de kendilerini tutan odaklardan dünya menfaati sağlarlar. Bunlar dinlerini dünya için satarlar. Elbette Rabb'imiz bunlardan da hesap soracak ve aldıkları altın ve gümüşleri eriterek bunların vücutlarını cehennem ateşinde dağlayacaktır.

A- Dinini dünyaya satmak diye buna diyorlar herhâlde. Kişinin imandan nasibi olmayınca böyle oluyor demek ki.

B- Cenab-ı Hakk seni, beni ve Ümmet-i Muhammed'i bu 4 grubun fitnesinden muhafaza etsin!

A- Aaamin! Allah senden razı olsun! Bana çok şey öğrettin ve hidayetime vesile oldun.

5. Soru: En büyük bir evliya, niçin en küçük bir sahabenin derecesine yetişemiyor?

Peygamberlerden sonra, insanların en faziletlisinin sahabeler olduğu hususunda Ehl-i sünnet ve'l-cemaât alimlerinin ittifakı vardır. O sahabeler ki, Fetih suresinin sonunda Cenab-ı Hakk'ın övgüsüne mazhar olmuşlar; Tevrat, İncil ve Kur'an'ın medih ve

senasına nail olmuşlardır. Bu övgülere mazhar olan sahabelere küllî fazilet noktasında yetişilemez. Ancak, cüz’i bazı faziletlerde onlara yetişmek ve geçmek mümkündür. Bu meselenin izahını bir sonraki soruya bırakarak, bu bahiste, sahabelere makamca yetişilememesinin üç sebebini izah edeceğiz. Bu bölümdeki beyanımız, Said Nursi Hazretlerinin “Sözler” adlı eserinin Yirmi Yedinci Söz’ün Zeyl’inden istifade edilerek hazırlanmıştır:

Birinci sebep: *Peygamberimizin (asm) sohbeti öyle bir iksirdir ki, bir dakika ona mazhar olmak ile alınan feyiz ve hakikat nuru, tasavvufta senelerce çalışarak alınan feyizden ve nurdan daha büyüktür.* Yani, Efendimizin (asm) bir dakika sohbetinde bulunan bir zat, yıllarca seyr-ü sülûk ile ancak kazanılabilen bir makama ve mertebeye bir anda ulaşır. Bu, Allah Teâlâ’nın Peygamberimize (asm) bahsettiği bir ihsandır.

Bunun sebebi şudur: Efendimizin (asm) sohbetinde bir insibağ ve in’ikas; yani boyalanma ve yansıma vardır ki, bunun tesiri hiçbir sohbette, seyr-ü sülûkte ve başka hiçbir şeyde yoktur. Bu peygamberî boyalanma ve yansıma ile eğer Efendimize (asm) tabi olmuşsa, en yüksek bir mertebeye çıkabilir. Bu hakikati, bu zamanda anlamak oldukça kolaydır. Zira “*bluetooth teknolojisi*” ile cep telefonları arasındaki bilgi alışverişi, mezkûr hakikate ışık tutmaktadır. Evet, nasıl ki bluetooth teknolojisi ile boş bir telefon, dolu bir telefonda bütün bilgileri alabiliyor ve bir anda doluyor. Aynen bunun gibi, -tabiri caizse- manevi bir bluetooth ile, Peygamberimiz (asm)’in kemali ve fazileti, sohbeti vasıtasıyla karşısındaki sahabeye geçmekte ve bir anda o sahabe, en büyük evliyaların ulaşamayacağı makamlara ulaşmaktadır. Hem yine bu sırdandır ki, bir bedevî adam, kızını sağ olarak defnedecek derecede bir kalp katılığına sahip iken, gelip bir saat Efendimiz (asm)’in sohbetine müşerref olur, daha sonra karıncaya ayağını basamaz derecede bir şefkati kazanırdı. Hem cahil, vahşi bir adam, bir gün Peygamberimiz (asm)’in sohbetine mazhar olur; sonra Çin ve Hind gibi memleketlere gider ve o medeni kavimlere muallim ve rehber olurdu. Yani normal şartlarda yıllarca okunarak tahsil edilebilecek bir ilmi, Peygamberimiz (asm)’in bir günlük sohbetiyle tahsil eder ve kavmine dönerek onlara muallimlik ederdi.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir:

Sahabeden olmayan Celalettin-i Suyuti gibi bir kısım zatlar, uyanık iken Peygamberimiz (asm) ile birçok defa görüşmüştür. Yani Peygamberimiz (asm) vefatından sonra, bu zatlara, onlar uyanırken temessül etmiş ve onlarla sohbet etmiştir. Yine birçok kişi rüyasında Peygamberimizi (asm) görme şerefine nail olmuştur. Eğer sadece Peygamberimizi (asm) görmek ile en yüksek makamlar kazanılıyorsa, Efendimiz (asm)’in kendilerine temessül ettiği evliyalar veya rüyasında Peygamberimizi (asm) görenler niçin bu makamlara ulaşamamaktadır?

Bu sorunun cevabı şudur:

Peygamberimiz (asm)’in vefatından sonra, nübüvveti (peygamberliği) velayete dönmüştür. Bu sebeple, Efendimiz (asm)’in kendilerine temessül etmesiyle, O’nun

sohbetine mazhar olan veliler, ya da rüyasında Peygamberimizi (asm) gören zatlar sahabeye yetişemezler. Çünkü sahabelerin sohbeti, Efendimiz (asm)'in peygamberlik nuruydur; yani Efendimiz (asm) onlarla nebi olarak sohbet etmiştir. Evliyaların, Peygamberimiz (asm)'in vefatından sonra O'nu görmeleri ise, Efendimiz (asm)'in peygamberliği ile değil, velâyeti nuruyla bir sohbettir. Yani Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın onlara misafir olması ve onlarla konuşması velâyet-i Ahmediye (asm) cihetindedir; nübüvvet itibariyle değildir. Peygamberlik makamı, velilik makamından ne derece yüksek ise, o iki sohbet arasında da o derece fark vardır. Velayet-i Ahmediye'nin sohbetine mazhar olanlar, Nübüvvet-i Ahmediye'nin sohbetine mazhar olanların makamına asla yetişemezler.

Nasıl ki, bir sultanın hizmetkârı, sultana tabi olmak ile öyle bir makama çıkar ki, bir şah o makama çıkamaz. Aynen bunun gibi, gönüllerin sultanı olan Peygamberimize (asm) tabi olan sahabeler de, onu görmek ve sohbetinde bulunmak ile öyle bir makama çıkmışlar ki, büyük bir veli o makama çıkamıyor ve onlara yetişemiyor.

İkinci sebep: *Sahabelere yetişilememesinin bir sebebi de Asr-ı Saadetin bereketidir. Şöyle ki:* Cehalet devri karanlığının hâkim olduğu bir asırda, birden İslamiyet güneşi doğmuş ve Asr-ı Cehalet yerini, Asr-ı Nura ve Asr-ı Saadete bırakmıştır. Vahyin ışığındaki bu büyük inkılâp ile hayır ve hak bütün güzelliğiyle, şer ve batıl da bütün çirkinliğiyle ortaya çıkmış ve maddeten hissedilmiştir. Bu asırda, şer ve hayır arasında öyle bir ayrılık, yalan ve doğruluk ortasında öyle bir mesafe açılmıştır ki; araları, küfür ve iman kadar, belki cennet ve cehennem kadar uzaklaşmıştı.

İşte böyle bir zamanda, fitraten yüksek hisler sahibi, güzel ahlâka meftun; izzet ve güzelliğe meyyal olan sahabeler, elbette ihtiyarlarıyla, yalan ve şerre ellerini uzatmamış; doğruluğun, hayrın ve hakkın mümessili ve numunesi olan Habibullah'ın (asm) a'lâ-yı illiyîndeki makamına bakarak, bütün kuvvet ve himmetleriyle o tarafa doğru koşmuşlardır. Zaten o tarafa koşmaları, onların fitratlarının ve seciyelerinin bir gereğidir.

Asr-ı saadetin bu özelliğini şöyle izah edebiliriz:

Nasıl ki zaman oluyor; medeniyet çarşısında ve sosyal hayatın dükkânında, bazı şeylerin verdiği müthiş neticelerden ve çirkin eserlerden, öldürücü zehir gibi herkes bütün kuvvetiyle ondan nefret edip kaçıyor. Bazı şeylerin ve manevî metaların verdikleri güzel neticeler ve kıymetli eserler ise, faydalı bir ilaç ve bir pırlanta gibi, herkesin nazar-ı rağbetini kendine çekiyor. Herkes elinden geldiği kadar onları satın almağa çalışır. Öyle de, Asr-ı saadet çarşısında, yalan, şer ve küfür gibi maddeler, ebedi sıkıntı ve azap gibi neticeleri verdiği için, yüksek ahlak ve kemale meftun olan sahabelerin zehirden kaçır gibi onlardan kaçmaları ve nefret etmeleri delil dahi istemez. Bununla birlikte, ebedi saadeti netice veren ve nuranî meyveler yetiştiren doğruluğa, hakka ve imana, en faydalı

bir ilaç, en kıymetli bir elmas gibi bütün kuvvetleriyle ve hissiyat ve latifeleriyle müşteri ve âşık olmaları zarurîdir.

Hâlbuki o asırdan sonra, git gide sıdk ve yalan ortasındaki mesafe azala azala, ta omuz omuza geldi. Bir dükkânda, ikisi beraber satılmağa başladı ve ahlak bozuldu. Siyasî propagandalar yalana fazla revaç verdi. Yalanın müthiş çirkinliği gizlenip, doğruluğun parlak güzelliği görünmemeye başladı.

Acaba böyle kirlenmiş bir zamanda, kimin haddi var ki, sahabenin adalet, sıdk, ulviyet ve hakkaniyet hususundaki kuvvetlerine, metanetlerine ve takvalarına yetişebilsin veya onları geçebilsin.

Üçüncü sebep: *Zikir ve ibadetten alınan nur ve feyiz cihetiyle sahabelere yetişilemez.* Bu meseleyi, Bediüzzaman Hazretleri şöyle izah eder:

“Bir zaman kalbime geldi, niçin Muhyiddin-i Arabî gibi harika zatlar sahabelere yetişemiyorlar?”

“Sonra namaz içinde سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى dediğimde, şu kelimenin manası inkişaf etti. Tam manasıyla değil, fakat bir parça hakikati göründü. Kalben dedim: Keşke bir tek namaza bu kelime gibi muvaffak olsaydım, bir sene ibadetten daha iyi idi. Namazdan sonra anladım ki, o hatıra ve o hal, sahabelerin ibadetteki derecelerine yetişilemediğine bir irşattır.”

“Evet, Kur’an-ı Hakim’in nuruyla ve vahyin bereketiyle hasıl olan o büyük inkılap içinde, zıtlar birbirinden çıkıp ayrılırken; şerler bütün çeşitleriyle, karanlılıkla ve teferruatıyla; hayır ve kemâlât da bütün nurlarıyla ve neticeleriyle karşı karşıya geldiği bir zamanda, her zikir ve tesbih, bütün manasının tabakalarını turfanda ve taze bir surette ifade ediyordu. Ayrıca insanların bütün hisleri, manevi latifeleri; hatta vehim, hayal ve sır gibi duyguları, o büyük inkılâpta uyanık ve heyecana gelmiş bir vaziyette, o zikir ve tesbihteki çeşitli manaları kendi zevklerine göre alıyor ve emiyordu.”

“İşte şu hikmete binaen, bütün hissiyatları uyanık ve latifeleri hüşyar olan sahabeler, imanî nurları içinde barındıran mübarek kelimeleri ve zikir sözlerini dedikleri vakit, kelimenin bütün manasıyla söyler ve bütün latifeleriyle hisselerini alırlardı.”

“Hâlbuki o infilâk ve inkılaptan sonra, gitgide duygu ve latifler uykuya daldı; hisler o hakikatler noktasında gaflete düştü; o mübarek kelimeler, meyveler gibi gitgide, alışkanlık perdesiyle letafetini ve tazeliğini kaybetti. Artık ancak kuvvetli ve tefekkürî bir ameliyatla evvelki hal his edilebilir.”

“İşte bu sırdandır ki, zikir ve ibadet yoluyla, kırk dakikada bir sahabenin kazandığı fazilete ve makama, kırk günde, hatta kırk senede başkası ancak yetişebilir.”

Dördüncü sebep: *Amellerin fazileti ve o amel mukabilinde sevap kazanmak cihetiyle sahabelere yetişilemez.* Mesela, nasıl ki bir asker -bazı şartlar dâhilinde-mühim ve

tehlikeli bir mevkide bir saat nöbet tutsa, bir sene ibadet etmiş kadar sevap kazanabilir. Eğer bir kurşunu yese, o dakikada şehit olarak öyle bir makam kazanır ki, bir veli kırk senede, riyazet ve ibadetle o makamı ancak kazanabilir. Hem bir hastanın, hastalığına sabretmek ve şükretmek şartıyla *-hastalığının şiddetine göre-* bazen bir dakikası, bir gün ibadet hükmüne geçer. Hatta bazı hastalıklar neticesinde ölüm ile ahiret şehidi derecesine yükselir.

Aynen bunun gibi, sahabelerin Allah yolundaki gayretleri, hizmetleri, fedakârlıkları ve hak namına bütün dünyaya harp ilan etmeleri o kadar yüksektir ki; bir dakikasına, başkaları bir senede yetişemez. Hatta denilebilir ki, sahabelerin bütün ömür dakikaları, şehit olan neferin dakikası gibidir; bütün saatleri, tehlikeli bir mevkide nöbet tutan fedakâr bir askerın nöbeti gibidir ki, amel az; ücreti çok ve kıymeti yüksektir.

Ayrıca sahabeler, İslamiyet'in tesisinde ve Kur'an'ın neşrinde saff-ı evveli teşkil ediyorlar. Yani İslam ve iman, onların eliyle ve onların gayretiyle, onlardan sonraki asırlara ulaşmıştır. İlk el, onlardır. Bu sebeple, bütün ümmetin hasenatından onlara bir hisse çıkar. Zira Kur'an'da,

“Kim güzel bir işe aracı olursa, o işten onun bir nasibi vardır...” (Nisa, 4/85)

buyrulmuştur. Efendimiz (asm) ise bu hakikate,

“Bir işe sebep olan, onu yapan gibidir”

hadisiyle işaret etmiştir. Bu mealde, pek çok ayet ve hadis-i şerif mevcuttur. Madem sahabeler, İslam'ın saff-ı evveli ve ilk elidir ve madem İslam ve iman onların gayret ve hizmetleriyle bizlere kadar ulaşmıştır; elbette ümmetin herbir ferdinin ibadetinden onların bir hissesi vardır. Bu mesele şuna benzer: Bir cami yaptıran, içinde namaz kılan kişilerin kazandığı sevaptan hissedar olur. Ya da, ilim öğreten bir hoca, öğrencisi o ilim ile amel ettikçe veya o ilmi başkasına öğrettikçe, o öğrencinin sevabına ortak olur. Ya da, bir kitap yazan, o kitabı okuyanlar adedinde sevaplar kazanır. Yani, **“Bir işe sebep olan, onu işleyen gibidir.”** O halde, ümmetin hiçbir ferdi sahabelere sevap cihetiyle yetişemez; zira bizlerin yaptığı ameller, amel defterlerimize kaydedilirken, aynı anda *-gayreti derecesinde-* sahabelerin de amel defterlerine kaydedilmektedir. Dolayısıyla bir kişi, bir sahabeden fazla da ibadet etse, ona yetişemez; çünkü yaptığı ibadetın sevabı, kendi amel defterine yazılırken, aynı anda o sahabenin de amel defterine kaydedilmektedir.

Ayrıca her mümin, kıldığı namazda *عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ* **“Ey Allahım! Efendimiz Muhammed'e (asm) ve âline ve sahabelerine salat eyle.”** demekle, sahabe-i kiram hazretlerine dua ediyor, namazda onları zikrediyor ve onların mertebesinin yükselmesini Cenab-ı Hakk'tan niyaz ediyor. Elbette, böyle on dört asır boyunca, her gün beş vakit namazda, yüz binlerce müminin duasına mazhar olan bir kâfile-i nuraniyeye yetişmek mümkün değildir ve yetişilemez.

Hem nasıl ki, bir ağacın kökündeki küçük bir meziyet, ağacın dallarında büyük bir suret alır; büyük bir daldan daha büyük olur. Aynen bunun gibi, sahabeler, İslamiyet ağacının köklerinden ve esaslarından oldukları için, İslamiyet ağacının dallarında büyük bir suret alır, büyük bir daldan daha büyük olur. Az amelleri çoktur, küçük hizmetleri büyüktür. Onlara yetişmek için, ancak hakikî bir sahabe olmak lâzım gelir.

Hatta Peygamberimiz (asm) ile beraber olmak ve onunla cihada katılmak, öyle bir şeref ve öyle bir makamdır ki, melekler dahi bu şereften ve makamdan nasiplerini almışlardır. **Şöyle ki:**

Rifaa İbnu Rafi' ez-Züraki Hazretleri şöyle naklediyor: Cebrail (as), Efendimize (asm) gelerek şöyle dedi:

- *İçinizdeki Bedir Ehlini ne addediyorsunuz?*

Efendimiz (asm):

- **Müslümanların en faziletlieleridir**, buyurdu.

Bunun üzerine Cebrail (as):

- *Biz de, Bedir'e katılan melekleri en faziletlielerimiz biliyoruz*, dedi.

Acaba, Bedir savaşına katılan melekler dahi, Bedir'e iştirak etmeleri sebebiyle böyle büyük bir şerefe nail olup, diğer meleklerle faziletçe üstün gelirse, hiç mümkün müdür ki, Bedir Ehline, Uhud Ashabına ve diğer sahabelere yetişilsin ve onlar geçilsin!..

Beşinci sebep: *İctihad yapmada ve Kur'an ve sünnetten hüküm çıkarmada; yani Cenab-ı Hakk'ın emir ve yasaklarını kelimadan anlamak hususunda sahabelere yetişilemez.* Bu bahsi daha önce izah ettiğimizden, bu makamda sadece kısa bir işaret ile iktifa ediyoruz:

O zamandaki o büyük inkılâp, Allah'ın razı olduğu şeyleri ve ilahî hükümleri anlamak üzerine dönüyordu. Bundan başka hiçbir şey, akılları ve kalpleri meşgul etmiyordu. Bütün zihinler, Kur'an ve sünnetin hükümlerini anlamaya müteveccih idi. Bütün kalpler, "*Rabbimizin bizden istediği nedir!*" diye merak ederdi. Zamanın durumu, bu hali ders verecek ve hissettirecek bir tarzda cereyan ediyordu. Bütün konuşmalar ve sohbetler, bu manalar üzerine vuku buluyordu. Her şey, her hal; bütün muhavereler, konuşmalar, sohbetler ve hikâyeler, bu manaları ders verecek bir tarzda cereyan ettiğinden; her şey onlara bir muallim oluyor ve bu sayede icthad kabiliyetleri kendiliğinden kemale ulaşıp, fikirleri nurlanıyordu. Âdeta icthad ve hüküm çıkarmadaki yetenekleri, kibrit gibi olup, bir çakmakla yanıyordu.

Bu asırda ise, bir sahabenin bir günde veya bir ayda kazandığı icthad mertebesini, o sahabenin zekâ derecesinde ve kabiliyetinde olan başka bir adam, on senede, belki yüz senede kazanamaz. Çünkü şimdi ebedi saadete bedel, dünya saadeti medar-ı nazardır. Beşerin dikkati, başka maksatlara müteveccihdir. Tevekkülsüzlük içindeki geçim derdi ruhu sersem ediyor. Felsefi akımlar ve maddecilik akla körlük veriyor. Ve bunlar

neticesinde, beşerin toplum hayatı, o şahsın zihnine ve kabiliyetine, ictihad hususunda bir kuvvet vermediği gibi, dağınıklık veriyor ve şaşırtıyor; ona muallim değil, zihnini körelten bir unsur oluyor. Bu sebeple de, sahabenin on senede kazandığını, öteki yüz senede kazanamıyor.

Altıncı sebep: *Sahabelerin kurbiyet-i ilâhiye noktasındaki makamlarına velâyet ayağıyla yetişilemez.*

Son derece ince olan bu meselenin izahına geçmeden önce, “**akrebiyet**” ve “**kurbiyet**” kelimelerinin manalarını öğrenmemiz gerekiyor.

Akrebiyet: *Cenab-ı Hakk’ın insana olan yakınlığıdır.*

Kurbiyet ise: *Bir şeye kendi gayretiyle yakınlaşmaktır.*

Mesela, güneş bize çok yakındır. Işığı ile başımızı okşar ve göz bebeğimizde parlar. Biz ise güneşe çok uzağız. Aramızda 150.000.000 km. mesafe var. Şimdi, güneşin yakınlığını kazanmak iki cihetle olur:

Birincisi: *Akrebiyettir.* Yani, güneşin bize yakınlığı cihetiyle ona yakın olmaktır.

İkincisi: *Kurbiyettir.* Yani, güneşin bize olan uzaklığı sebebiyle bizim ona yaklaşmamızdır. Bu cihetten güneşe yakın olabilmek için, çok mertebeleri aşmak ve semada çok uzun bir seyahat yapmak gerekir ki, güneşe yakınlık kazanılabilsin.

Aynen bunun gibi, Cenab-ı Hakk’ın da bize karşı iki ciheti vardır: Birinci cihetle Cenab-ı Hak bize yakındır, hem de her şeyden daha fazla yakındır. İsim ve sıfatlarının tecellisi ile bizleri ihata etmiştir. İkinci cihetle ise, biz O’ndan nihayetsiz uzağız.

Allah’ın yakınlığını kazanmak ise iki suretle olur:

Birisi: *Akrebiyetin inkişafıdır; yani Allah’ın bize yakınlığı cihetiyledir.*

İkincisi: *Kurbiyet cihetiyledir; yani bizim uzaklığımız noktasında, mertebeleri geçerek bir derece yakınlığa müşerref olmaktır.*

Peygamberimiz (asm)’in hakiki varisleri olan sahabeler, Efendimiz (asm)’in sohbetine mazhar olmak cihetiyle birinci surete mazhardırlar. Onların Cenab-ı Hakk’a olan yakınlığı, *akrebiyet* cihetiyle; yani, Allah Teâlâ’nın yakınlığına mazhar olmak cihetiyledir. Diğer velilerin yakınlığı ise *kurbiyet* cihetiyle olup, mertebeleri katederek, bir derece ilahî yakınlığa mazhar olmaktır ki, genellikle velayetin seyr ü sülûkü ve nefsi ve afakî tefekkürler ile cereyan ediyor.

Sahabelerin mazhar olduğu birinci suret vehbidir; yani Allah vergisidir.

Çalışarak ele geçen bir şey değildir. Rahmanî bir cezbedir ve mahubiyet makamıdır. Burada yol kısadır, fakat çok yüksek ve metindir; çok halistir ve gölgesizdir.

Evliyaların yolu olan ikinci yol ise, vehbi değil, kesbidir. Yani çalışarak ve zahmet çekerek ele geçer. Uzundur ve gölgelidir. Acayip harikaları, keramet ve keşifleri çok ise de, kıymetçe evvelkisine yetişemez.

Bu iki yolun farkını şu misalle anlayabiliriz:

Mesela, dünkü güne, bugün yetişmek için iki yol vardır:

Birincisi: Zamanın cereyanına tabi olmayarak, kudsi bir kuvvet ile zamanın üstüne çıkıp, dünü bugün gibi hazır görmektir.

İkincisi: Bir sene ileri gidip, dönüp dolaşıp düne gelmektir; fakat yine dünü elde tutamaz, onu bırakıp gider.

Aynen bunun gibi, zahirden hakikate geçmek de iki suretledir:

Birisi: Doğrudan doğruya hakikatin cezbesine kapılıp, tarikat berzahına girmeden, hakikatin kendisine ulaşmaktır. *İşte bu yol sahabelerin yoludur.*

İkincisi: Çok mertebelerden seyrü sülûk suretiyle geçmektir. Bu yol ise velilerin yolu olup, birinci yola kıyasla mertebesi çok düşüktür.

Bu ince hakikatin daha geniş izahını, ilgili kitaplara havale ediyor ve bu uzun meseleyi burada kısa kesiyoruz.

6. Soru: Bazı hadis-i şeriflerde, bidatların revacı zamanında, ehl-i iman ve takvadan bir kısım zatların, sahabe derecesinde veya daha faziletli olduğu rivayet ediliyor. Eğer sahabelere yetişilemiyorsa, bu hadislerin manası nedir?

Daha önce de ifade ve ispat ettiğimiz gibi, peygamberlerden sonra, insanların en faziletliilerinin sahabeler olduğu hususunda Ehl-i sünnet ve'l-cemaat âlimlerinin icma ve ittifakı vardır. Hadislerde zikredilen ve sahabeyi geçeceği belirtilen şahıslar, sadece cüzi bazı faziletlerde sahabeyi geçebilmek, küllî faziletlerde ise sahabeye yetişememektedirler. Bu hususu âlimler şu kaideyle izah etmişlerdir:

“Cüz’i bir fazilette ve hususî bir kemalde, mercûh, râcihe tereccüh edebilir.”

Bu kaidenin izahı şudur:

Tereccüh: Üstün gelmek, demektir.

Râcih: Kıymet ve faziletçe üstün olan, demektir.

Mercûh ise: Kıymet ve faziletçe daha aşağıda olan, demektir.

Başka bir ifadeyle, râcih: birinci olan; **mercûh ise:** ikinci olan, demektir.

Ancak bazı cüzi faziletlerde ve hususi kemallerde, mercûh, râcihi geçebilmekte; yani ikinci olan, birinciden üstün olabilmektedir. **Şu iki misalle konuyu biraz daha açalım:**

1. Misal: Olimpiyatlara katılan sporcular birçok branşlarda yarışmakta ve bu branşların toplamında aldıkları puanlara göre dereceye girmektedirler. Yani, birinci olmak için bütün branşlarda rakiplerini geçmeleri gerekmekte, toplam puanlarının üstte olması yetmektedir. Dolayısıyla, bazen ikinci olan bir sporcu, bir veya daha fazla branşta, birinci olan sporcuyla geçmiş olabilir; ama puanların toplamında ondan geride kalmaktadır. İşte bu durum, mercûhun (ikinci olanın), bazı branşlarda râcihe (birinci olana) üstün gelmesi demektir. Ancak unutulmamalıdır ki, bu üstünlük sadece belli branşlarda olup, genelde ve toplamda değildir.

Aynen bunun gibi, bidatların istilasını zamanında yaşayan bir kısım takva sahibi zatlar da sahabeleri bazı cüz'î faziletlerde geçebilir. Mesela aradaki yarışın, takva, zühd, hizmet, İslam için fedakârlık, cesaret, infak, ibadet gibi birçok sıfatta yapıldığını düşünelim. Bunlar gibi daha birçok sıfatta, herkes sahip olduğu dereceye göre bir puan alsın. *İşte bu durumda, sahabelerin toplamda aldığı puana, peygamberlerden başkası yetişemez.* Sadece bazı şahıslar, bazı faziletlerde sahabeyi geçebilirler. Mesela, sahabeden daha fazla infak etmiş ya da takvası daha çok olabilir. İşte bu durum, mercûhun, râcihe; yani, ikinci olanın, birinci olana üstün gelmesidir. Ama bu üstün geliş, sadece bazı sıfatlarda ve cüzî hallerde olup, genel toplamda bir üstünlük değildir.

İşte hadis-i şeriflerde, sahabelere yetişeceği ve onları geçeceği bildirilen zatlar ile kastedilen mana, sadece bazı cüzî faziletlerde ve hususi kemallerde onlara yetişebileceğinin beyanıdır. Yoksa küllî faziletlerde sahabeler –*peygamberlerden sonra-* üstüdür ve kimse onlara yetişemez.

2. Misal: Bir tarih öğretmenin, öğrencisine Kosova savaşıyla ilgili bir tez hazırlamasını emrettiğini farz edelim. Öğrenci çalışır, uğraşır ve kaynakları inceleyerek tezini hazırlar. Bu tezinde, öğretmenin hiç bilmediği bilgileri nakleder.

Genel bakışta, tarih bilgisi konusunda öğretmen *râcih*, öğrenci ise *mercûh*dur. Yani tarihi bilmekte, öğretmen birinci, öğrenci ise ikincidir. Ama Kosova savaşını bilmede, öğrenci, öğretmeni geçmiş; yani, mercûh, râcihe üstün gelmiş ve ikinci olan, bu konuda birinci olmuştur.

Aynen bunun gibi, *sahabeler de bütün kemal sıfatlarda, evliyaların öğretmeni ve onların hocası hükmündedir. Öğrenciler hükmünde olan veliler, sadece bazı cüzî faziletlerde sahabeleri geçebilmekte; genel toplamda ise, hocaları hükmündeki sahabelere yetişememektedirler.*

İşte hadis-i şeriflerle bildirilen üstünlük budur: *Mercûhun, bazı faziletlerde ve hususi kemallerde râcihe üstün gelmesi...*

7. Soru: Başka bir mezhebi taklit etmek caiz midir?

Taklit: Bir mesele hakkında, bir müctehidin -*delilini bilmeden-* ictihadına göre amel etmektir. Bir kimse, büluğ çağına girdiğinde dört mezhepten birisini taklit etmek hususunda serbesttir. Sonra istediği zaman da, muvakkaten veya sürekli olarak başka

bir mezhebe geçebilir. Ancak genelde, kişi hangi beldede dünyaya gelmişse, beldesinde hakim olan mezhebi taklit etmekte ve bu mezhebe göre hayatını şekillendirmektedir.

Taklidin beş şartı vardır; bunlar şunlardır:

1. Bir meselede bir mezhebi taklit edebilmek için, o meselede, o mezhebin bütün şart ve vaciplerini bilmek gerekir. Mesela, Hanefi olan birisi, abdest hususunda Şafi mezhebini taklit edecekse, abdestin şart ve vaciplerini Şafi mezhebine göre bilmesi ve onlara riayet etmesi gerekmektedir.

2. Taklit etmek, taklit konusunun vukuundan sonra olmamalıdır. Mesela, eli kanadığı için abdesti bozulan bir Hanefi, elinin kanadığını unutarak namazını kılsa ve namazdan sonra elinin kanadığını ve abdestinin bozulduğunu hatırlasa, “*Nasıl olsa Şafi mezhebinde kan abdesti bozmaz, namazım tamamdır.*” diyemez. Ama eğer, elinin kanadığını namazdan sonra fark etse, bu durumda Şafi mezhebini takliden namazını iade etmez.

Bu iki hüküm arasındaki farkın sebebi şudur: *Birinci vaziyetinde,* elinin kanadığını ve abdestinin bozulduğunu namazdan önce biliyor ve sonra bunu unutarak abdest almadan namazını kılıyor. Burada kusur kendisine aittir. Abdestinin bozulduğuna vakıf olduğunda abdest alabilecek iken bunu tehir etmiş ve abdestsiz olduğunu unutmuştur. Kusurunun cezası olarak da namazını iade eder. *Ama ikinci halde kusuru yoktur;* zira namazdan önce elinin kanadığına vakıf değildir ki, tekrar abdest alma ihtiyacını hissetsin. İşte kusuru olmadığı için de, namazdan sonra Şafi mezhebinin hükmüyle amel etmesi caiz görülmüştür.

Demek bir kimse, bir ibadeti tamamladıktan sonra, kendi mezhebine göre bu ibadetin olmadığını farkına varsa, bakılır; eğer kendi kusuru ve unutkanlığı sebebi ile ibadeti bozulmuşsa, bu ameli iade eder, başka bir mezhebi taklit edemez. Eğer kusuru olmayarak iradesi dışında bozulmuş ve bozulduğunun farkına ibadeti tamamladıktan sonra varmışsa ve amel bu haliyle başka mezhebe göre sahih ise, bu ameli iade etmez.

3. Keyfi olarak ve kolayına geldiği için değil, meşru bir sebepten dolayı taklit etmesi gerekir. Yoksa sadece kolayına geleni seçmek ve mezheplerin kolay hükümlerini cem etmek, caiz olmayıp; şer’an yasaktır.

4. İmam Azam ve İmam Şafi gibi bir müctehid-i mutlakı; ya da İmam Yusuf ve İmam Muhammed gibi bir müctehid-i fi’l-mezhebi; ya da İmam Nevevi ve İmam Serahsi gibi bir müctehid-i fi’l-mesâili taklit etmelidir. Bu makamlarda olmayana taklit etmek caiz değildir. Bu mertebeler daha önce, “*Fıkıh alimlerinin dereceleri*” bahsinde izah edildiğinden, burada tekrara lüzum görmüyoruz.

5. Telfik etmemek, yani mezheplerin zıt hükümlerini bir meselede toplayarak amel etmemesi gerekir. Mesela, Hanefi mezhebinde; akıllı olup bülüğa eren bir kadının nikâhı için velisinin izni ve rızası şart değildir. Diğer mezheplerde ise bu şarttır. Maliki mezhebinde de, nikâh akti esnasında şahitlerin hazır bulunması şart değildir. Akitten

sonra ilan etmek yeterlidir. Ama diğer mezheplerde şahitlerin hazır bulunması şarttır. Yine Şafi mezhebinde, mehri dile getirmek şart olmayıp, Maliki mezhebinden şarttır.

Şimdi bir kimse, nikâh hususunda bu üç mezhebi birleştirip telif etse; yani, Hanefi mezhebine göre velinin izni olmaksızın, Maliki mezhebine göre şahitsiz ve Şafi mezhebine göre de mehirsiz olarak nikâh kıysa, bu nikâh geçerli değildir. Çünkü böyle bir nikâh, ne Hanefi'ye, ne Şafi'ye ve ne de Maliki'ye göre sahih değildir.

Eğer taklit, takva cihetiyle olursa bu caizdir. Mesela, abdestte niyet etmek Hanefilere göre vacip değil, diğer üç mezhebe göre ise vaciptir. Hanefi birisi, diğer üç mezhebe muhalefet etmemek için abdeste niyet ile başlarsa, bu güzeldir. Veya Hanefi mezhebine göre kadına dokunanın abdesti bozulmaz, Şafi mezhebine göre ise bozulur. Bir Hanefi, Şafi mezhebine de riayet etmek için kadına dokunduğunda abdestini tazelerse, bu güzeldir ve takvadır.

Netice olarak şöyle diyebiliriz: Bir mezhepten diğerine geçiş, kişinin muhtaç olduğu bir meselede, o mezhebi taklit etmek suretiyle olursa, bunda beis yoktur ve caizdir. Hac ve ümre yapan Şafilerin, abdestte Hanefileri taklit etmesi gibi. Çünkü tavaf ve say vazifelerinin abdestli yapılması gerekir. Şafi mezhebinde ise kadına dokunmak ile abdest bozulur. O kalabalıkta, farkında olmadan kadına dokunmak mümkün, hatta kaçınılmazdır. Her dokunuşta abdest almanın zahmetinden dolayı, Şafiler bu ibadeti yaparken Hanefileri taklit edebilirler.

Eğer taklit etmek, mezheplerin kolay taraflarını araştırmak ve ihtiyaç yokken, sırf kendi nefsinin tatmini için işine gelenleri yapmak şeklinde olursa, bu caiz değildir. Çünkü bu bizi, kabul edilmeyen “**telifke**” ve “**mürekkep icma**” ile caiz olmayan sonuçlara götürür.

Müctehid âlimler, doktorlara benzemektedir. *Nasıl ki hasta olduğumuzda bir doktora gidiyor, onun tedavisini uyguluyor ve aynı anda iki üç farklı doktorun tedavisini uygulamak mümkün olmuyorsa; maddi ve manevi hastalıklarımızın ilaçlarını, Kur'an ve sünnet eczanesinden bizlere sunan müctehid imamları da taklit ederken, birini kendimize rehber yapmalı ve ihtiyaç yokken başka bir müctehidin kapısını çalmamalıyız.*

8. Soru: Peygamberimiz (asm) hangi mezheptendi?

Bu soru, mezhepsizlerin ve dinsizlerin, Müslümanları köşeye sıkıştırmak maksadı ile sordukları bir sorudur. Zira bu soruya muhatap olan, “*Peygamberimizin mezhebi yoktu.*” dese, bu sefer soru sahibi, “*O zaman bu mezhepler nereden çıktı?*” diyecek; yok eğer, “*Peygamberimiz Hanefi idi, ya da Şafi idi,..*” dese, bu sefer de bir mezhebi Peygamberimiz (asm)'e isnad ederek hata etmiş olacak. Eğer cevap vermeyip sükût etse, bu sefer de soru sahibine mağlup olmuş ve onun haklılığını tasdik etmiş olacak. Yani her halükarda zarar edecek...

O halde yapılması gereken; ince bir cevap ile soru sahibini ikna etmek ve mezheplerin hak olduğunu ona kabul ettirmektir. Bizler bu makamda, bu soruya muhatap olanları teneffüs ettirecek bir cevabı verecek; cevabımızda da misal dürbününü kullanacağız.

1. Misal: Bir su kaynağını ve bu kaynağın oluşturduğu bir havuzu farz ediyoruz. Havuzun suyu dört farklı kanala dökülüyor olsun. Kaynaktan akan suyun da dört rengi var; mavi, kırmızı, sarı ve yeşil... Bu dört renk, havuzda karışık bir şekilde dururken, kanallara doğru yöneldiğinde, her kanala bir renk giriyor. Suyun mavi rengi bir kanala, kırmızı rengi bir kanala, sarı rengi bir kanala ve yeşil rengi bir kanala...

Şimdi, kanalların diğer ucunda duran ve bu dört kanaldaki dört farklı rengi gören kişi soruyor: *“Bu havuzun rengi nedir?”*

Şimdi siz, *“sarı”* deseniz, havuz sarı değil; *“kırmızı”* deseniz, havuz kırmızı da değil; *“yeşil”* deseniz, yeşil de değil; *“mavi”* deseniz, mavi de değil. Eğer, *“Bu sular bu havuzdan gelmiyor.”* deseniz, bu da doğru değil; yok eğer sussanız, bu da soru sahibini sevindirecek.

O halde ona şu cevabı vermek gerekir ki, hem doğrudur, hem de hakikattir: Su kaynağı ve havuz, bu renklerin hiçbiri değildir. Belki bu kaynak ve havuz öyle bir renktedir ki, bütün bu renkleri içinde barındırıyor ve bütün bu renkler ona aittir. Her kanal, kendi kabiliyeti nisbetinde, havuzun bir rengini gösteriyor.

Aynen bunun gibi, Peygamberimiz (asm) de ilahî bir kaynak ve vahyin havuzudur. Bu havuzun abıhayatı hükmünde olan şer’î hükümler ise, kanallar hükmünde olan mezhepler ile bize ulaşmaktadır. Her mezhep, bu havuzun *-tabiri caizse-* bir rengini bizlere ulaştırmakta ve o abıhayatı içmemize vesile olmaktadır. Demek Efendimiz (asm) ne Hanefidir, ne Şafidir, ne Malikidir ve ne de Hanbeli... Efendimiz (asm), bütün bu mezheplerin hükümlerini, şeriatında cem etmiş bir havz-ı ilahidir ve bir menba-ı hakikattir.

2. Misal: Bir ağaç hayal ediyoruz ki, bu ağacın dört dalı ve her dalında da farklı bir meyve var. Bir dalında elma, bir dalında üzüm, bir dalında hurma ve bir dalında da çilek...

Bu muhteşem ağaca bir akılsız bakıyor ve diyor ki: *“Bu ağaç ne ağacıdır?”*

Eğer *“elma ağacıdır”* deseniz, bu sefer daldaki üzümleri inkâr edecek; eğer *“üzüm ağacıdır”* deseniz, bu sefer de hurmaları inkâr edecek; yok eğer *“hurma ağacıdır”* deseniz, bu seferde diğer meyveleri inkâr edecek...

Ona verilecek cevap şudur: Bu ağaç öyle bir ağaçtır ki, yetiştirdiği hiçbir meyvenin adı ile anılamaz. Belki bu ağaç, bütün bu meyveleri bünyesinde barındıran bir mucize-i kudrettir.

Aynen bunun gibi, Peygamberimiz (asm) de *-tabiri caizse-* böyle ilâhi bir ağaçtır. Bu ağacın dört dalı, dört mezheptir. Her dalında nübüvvetin farklı meyveleri vardır. Peygamberimiz (asm) ne Şafidir, ne Maliki, ne Hanefi, ne de Hanbelî... Peygamberimiz (asm), bütün bu mezhepleri çekirdeğinde ve gövdesinde barındıran bir şecere-i rahmettir.

3. Misal: Güneşin yedi renginin aksini gören bir akılsız sorar: *“Güneş mavi midir? Kırmızı mıdır? Yeşil midir? Ve keza...”*

Şimdi *“mavi”* desek, güneş mavi değil; *“kırmızı”* desek, güneş kırmızı da değil; *“turuncu”* desek, güneş turuncu da değil, ya da başka bir rengi söylesek, güneş o renkte de değil...

O halde doğrusu şudur: Güneş, bütün bu renkleri içinde barındıran bir cism-i Rabbani'dir ki, bu yedi renk onun madeninden çıkar.

Aynen bunun gibi, Peygamber Efendimiz (asm) dahi böyle parlak bir güneştir. Dört mezhep, bu güneşin birer rengidir. Bu ilahî güneş, bu renklerin hiçbiri ile isimlendirilemez. Ancak denilir ki, bu dört renk, yani dört mezhep, bu güneşten süzölmüş ve güneşin bir cihetini gösteren akislerdir. Bu güneş, bu renklerin hepsine sahiptir. O'nun adı ne Hanefi, ne Maliki, ne Şafi, nede Hanbelidir. O'nun adı, Şems-i Hakikat-i Muhammedi (asm)'dir.

Sorularlailamiyet.com

Sinan YILMAZ